

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η ΔΡΑΣΗ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΟΝ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΣΤΡΑΤΟ ΕΛΛΑΔΟΣ, ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΑΠΟ ΔΥΟ
ΜΑΧΗΤΡΙΕΣ ΤΟΥ ΔΣΕ ΚΑΙ Η ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΩΣ
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΜΑΡΙΑ ΣΑΪΤΗ

ΦΛΩΡΙΝΑ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2018

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για την εκπόνηση αυτής της εργασίας καθώς και για το εύρος των πληροφοριών σχετικά με την δράση και τον ρόλο της γυναίκας στον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας, ευχαριστώ θερμά τις μαχήτριες του ΔΣΕ Ελπίδα Φρεγγίδου – Μητρολιού και Αγλαΐα Γώγου-Πασιά για την παραχώρηση των συνεντεύξεων. Οι οποίες αποτελούν την βασική πηγή μελέτης της εργασίας ώστε να χρησιμοποιηθούν στα πλαίσια προγράμματος διδασκαλίας της ιστορίας. Παράλληλα ευχαριστώ φίλους και συναδέλφους για την παροχή πληροφοριών καθώς και αρχειακών υλικών προσωπικής τους χρήσης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1.ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΡΩΝ	4
2.ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
3.Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ.....	7
4.ΛΕΥΚΗ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ.....	10
5.ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (ΔΣΕ).....	12
6.ΔΡΑΣΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΟΝ ΔΣΕ	17
7.ΣΥΝΕΥΝΤΕΞΗ ΜΑΧΗΤΡΙΩΝ (ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ)	25
7.1ΦΡΕΓΓΙΔΟΥ-ΜΗΤΡΟΛΙΟΥ ΕΛΠΙΔΑ (ΓΑΡΕΦΩ).....	25
7.2ΓΩΓΟΥ-ΠΑΣΙΑ ΑΓΛΑΙΑ	46
8.ΧΡΗΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΩΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ.....	53
8.1. ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ PROJECT ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	54
8.2 ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ PROJECT ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	62
8.3 ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ PROJECT ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	71
8.4ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ PROJECT ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	89
8.5 ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ PROJECT ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	90
9.ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	97
10.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	101
11.ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	102
12. ΙΣΤΟΓΡΑΦΙΑ.....	103

1.ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΡΩΝ

- 1.ΔΣΕ : Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας
2. Κυβερνητικός Στρατός: Στρατός της κυβέρνησης ο οποίος πολεμούσε ενάντια των ανταρτών του ΔΣΕ
- 3.ΜΑΥ: Μονάδες Ασφαλείας Υπαίθρου, καταδίωκαν τους αντάρτες
4. ΕΑΜ: Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο, ιδρύθηκε το 1941 στην διάρκεια της κατοχής με σκοπό την αντίσταση στις ξένες δυνάμεις
- 5.ΕΛΑΣ: Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός, ήταν το στρατιωτικό σκέλος του ΕΑΜ κατά την τρίχρονη κατοχή 1941-1944
6. Λευκή Τρομοκρατία: χαρακτηρίζει το κλίμα διώξεων, τρομοκρατίας και εκτελέσεων μελών του ΕΑΜ και του ΚΚΕ ή ακόμη και οπαδών του μετά την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας 1945 από το αστικό κράτος.
7. Συμφωνία Βάρκιζας 1945: υπογράφηκε μεταξύ μελών του ΕΑΜ- ΚΚΕ και της αστικής κυβέρνησης Πλαστήρα και αφορούσε μια σειρά μεταρρυθμίσεων και ελευθεριών.
8. ΠΔΟΓ: Παγκόσμια Δημοκρατική Ομοσπονδία Γυναικών 1945
9. ΠΔΕΓ: Πανελλήνια Δημοκρατική Ένωση Γυναικών 1948
10. ΠΟΓ: Παγκόσμια Ομοσπονδία Γυναικών 1946
- 11.Παράσημο Ηλέκτρας: Το παράσημο «Ηλέκτρα» απονέμονταν σε κάθε μαχήτρια του Δημοκρατικού Στρατού, στέλεχος και μη που με την αυτοθυσία, τον ηρωισμό και την μαχητικότητα της έδειχνε πως ήταν άξια συντρόφισσα της Ηλέκτρας Αποστόλου. Το μετάλλιο ήταν στρόγγυλο με μπλε και κόκκινο χρώμα , υπήρχε σκαλισμένη η προσωπογραφία της ηρώιδας ενώ στο κάτω μέρος έγραφε το όνομα Ηλέκτρα.
12. Μπουραντάς: χαρακτηρισμό που είχαν πάρει άντρες υπό την διοίκηση του Νικολάου Μπουραντά κατά τη διάρκεια της Κατοχής (1941-44) μία μονάδα της Αστυνομίας Πόλεων μια από τις κρατικές υπηρεσίες, λόγω της έντονα αντικομμουνιστικής και αντιΕΑΜικής δράσης του και της ανοικτής και συστηματικής συνεργασίας του με τις δωσίλογες και γερμανικές οργανώσεις.

2.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αυτή η πτυχιακή εργασία σκοπεύει σε μια διδακτική πρόταση στο μάθημα της ιστορίας , με εργαλείο την προφορική μαρτυρία. Αποσκοπεί στην εκμάθηση και στην λήψη πληροφοριών από πρόσωπα της εκάστοτε ιστορικής περιόδου τα οποία με την προφορική τους μαρτυρία ωθούν τους μαθητές να μελετήσουν και να αναζητήσουν στοιχεία για την συγκεκριμένη χρονική περίοδο ώστε να μπορέσουν να κατακτήσουν την νέα γνώση. Το θέμα το οποίο μελετάτε στην συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία αφορά « Την δράση και τον ρόλο των γυναικών στον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας [ΔΣΕ], συνέντευξη από δύο μαχήτριες και πώς θα μπορέσει να χρησιμοποιηθεί αυτό το υλικό ως ιστορικό εργαλείο στην τάξη». Η πτυχιακή εργασία προσπαθεί να προσεγγίσει αντικειμενικά τα γεγονότα και να προσφέρει ένα ευανάγνωστο κείμενο με χρονικές προσεγγίσεις, ομαλές ιστορικές μεταβάσεις, φωτογραφικό υλικό το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως πηγή, αξιόπιστες ιστορικές πηγές καθώς και ένα πολύωρο πρόγραμμα στο μάθημα της ιστορίας. Αρχικά παρατηρείται μια σύντομη εισαγωγή στον αιματηρό Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στα γεγονότα που διαδραματίστηκαν καθώς και στην λήξη αυτού (1940-1944). Επακόλουθο της λήξης του πολέμου ήταν η περίοδο της λεγόμενης «Λευκής Τρομοκρατίας» στη χώρα μας. Μια περίοδος εξίσου αιματηρή με διώξεις, φυλακίσεις και τρομοκρατίας ενάντια του ΕΑΜ και του ΚΚΕ αλλά και μεγάλες αλλαγές που επηρέασαν την ροή της πραγματικότητας (1945-1946). Απόγονος αυτής της περιόδου ήταν ο εμφύλιος πόλεμος, ένας πόλεμος μεταξύ του ελληνικού Κυβερνητικού Στρατού και του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ), που ώθησε πλήθος ανθρώπων να βγούνε στα βουνά κατά την περίοδο 1946- 1949, να πολεμήσουν για να ζήσουν μια ζωή ελεύθερη.

Έτσι τόσο άντρες όσο και γυναίκες κάθε ηλικίας ρίχτηκαν στη μάχη για να κερδίσουν μια καλύτερη ζωή, στο σημείο αυτό γίνεται αναφορά στη δράση και τον ρόλο των γυναικών που εντάχθηκαν στον Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας, οι οποίες πάλευαν για τα ιδανικά τους, που μέσα στη φριχτή τρομοκρατία της πόλης τοιχοκολλούν, παλεύουν και τραγουδώντας αντικρίζουν το εκτελεστικό απόσπασμα. Χωρίς να διαφέρουν στη μάχη από τους άνδρες ρίχνονται σε αυτή και πολλές φορές ξεχωρίζουν και τιμώνται για αυτό με αξιώματα και μετάλλια.

Η έρευνα έγκειται σε ανάγνωση βιβλίων, μελέτη πηγών, πληροφορίες ιστοσελίδων αλλά ακόμη και συνέντευξη δύομαχητριών του ΔΣΕ, της Φρεγγίδου – Μητρολιού

Ελπίδας (Γαρέφω) από τον Παντελεήμονα, Πιερίας και της Αγλαΐας Γώγου-Πασιά από τα Γρεβενά.

Αντλούμε πληροφορίες σχετικά με τους λόγους που ώθησαν αυτές τις νέες γυναίκες να συσπειρωθούν στον ένοπλο αγώνα, να ενημερωθούμε σχετικά με την εκπαίδευση την οποία λάμβαναν, τους τομείς στους οποίους δρούσαν, τις ενέργειες τις οποίες έκαναν και τις δυσκολίες και τις διώξεις όπου αντιμετώπισαν. Παράλληλα ενημερωνόμαστε για την καθημερινή τους ζωή, την στρατιωτική τους εκπαίδευση, την σχέση και την αντιμετώπιση τους από το άλλο φύλο. Καθώς και την ζωή και την δράση μετά την λήξη του πολέμου. Με τις μαρτυρίες των μαχητριών μας δίνεται η ευκαιρία να μεταφερθούμε σε εκείνη την εποχή και να βιώσουμε όσο γίνεται τα γεγονότα μέσα από τις αφηγήσεις. Έπειτα από την ολοκλήρωση της έρευνας, γίνεται παρουσίαση ενός δεκάωρου προγράμματος στο μάθημα της ιστορίας, όπου οι μαθητές με την βοήθεια των δύο συνεντεύξεων καθώς και άλλων πηγών και μέσων, προσπαθούν να προσεγγίσουν την χρονική περίοδο, τα γεγονότα, τον ρόλο της μαχήτριας γυναίκας σε εκείνη την περίοδο. Να οδηγηθούν στην κατάκτηση της νέας γνώσης μέσω αυτών των μαρτυριών. Επίσης να είναι σε θέση να συγκρίνουν τον ρόλο και την δράση της γυναίκας στην σημερινή εποχή σε αντιδιαστολή με την συγκεκριμένη ιστορική περίοδο. Σε συνάρτηση με την κοινωνική καταγωγή, την εκπαίδευση αλλά και την επαγγελματική τους αποκατάσταση.

Παράλληλα με το project αλλά και κατά την ολοκλήρωση της εργασίας γίνεται κατάθεση φωτογραφικού υλικού, παρουσιάζονται διάφορες στιγμές της καθημερινότητας, φωτογραφίες μαχητριών καθώς και στιγμές δράσης αυτών. Οι μαθητές με αφορμή το συγκεκριμένο ιστορικό θέμα μπορούν να ερευνήσουν και να μελετήσουν συνδυαστικά με την ιστορία, το μάθημα της γεωγραφίας, της γλώσσας, της μουσικής, της κοινωνικής και πολιτικής αγωγής κ.α. Καθώς δίνεται η δυνατότητα, το πρόγραμμα αυτό να γίνει διαθεματικά, διότι η εργασία αγγίζει όλους τους παραπάνω κλάδους και κατ' επέκταση όλα τα παραπάνω σχολικά μαθήματα. Με την ολοκλήρωση αυτού οι μαθητές θα πρέπει να είναι σε θέση να γνωρίζουν για την συγκεκριμένη χρονική περίοδο, τον ρόλο της γυναίκας και να μπορούν να συγκρίνουν και να στηρίζουν μια κριτική και τεκμηριωμένη άποψη για τα συγκεκριμένα θέματα στην σημερινή εποχή αλλά και να φέρουν άποψη και για άλλα κοινωνικά θέματα που απασχολούν και η εργασία αυτή αποτελεί αφορμή να τα γνωρίσουν οι μαθητές, να ερευνήσουν και να συζητήσουν ώστε να αποκτήσουν ολοκληρωμένη άποψη για αυτά.

3.Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν φυσικό επακόλουθο των οξυμένων ιμπεριαλιστικών αντιθέσεων με σκοπό το ξαναμοίρασμα σφαιρών επιρροής, των αγορών καθώς και πηγών πρώτων υλών καθώς και ανάδειξη υπεροχής δύναμης. Ο πόλεμος αυτός ήταν εξίσου αιματηρός και οδυνηρός όσο και ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος. Ο καπιταλιστικός ανταγωνισμός σε συνδυασμό με τον νόμο της ανισόμετρης ανάπτυξης –άρα και της ανισόμετρης πολιτικής και στρατιωτικής δύναμης των καπιταλιστικών κρατών- οδήγησε στο ξέσπασμα της μεγάλης οικονομικής κρίσης του καπιταλιστικού συστήματος το 1929-1933 καθώς και στον δεύτερο γύρο οικονομικής κρίσης το 1938 (Γκριτζώνας, 2001). Συνέπεια αυτής της κρίσης ήταν οι ανακατατάξεις δυνάμεων διαμορφώνοντας το παγκόσμιο πολιτικό πεδίο ως εξής Γερμανία-Ιταλία-Ιαπωνία καθώς και ΗΠΑ-Γαλλία-Μ. Βρετανία όπου ήταν και οι νικητές του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Έτσι η ισχυροποίηση του γερμανικού ιμπεριαλισμού εδραίωσε τις βλέψεις του να νικήσει την Γαλλία και την Βρετανία μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Βερσαλλιών με την οποία σφραγίστηκε το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Παράλληλα η Ιαπωνία επιδιώκοντας την κυριαρχία της στην Ανατολική Ασία, είχε εντείνει τις πολεμικές της προετοιμασίες με σκοπό να επικρατήσει του βασικού της αντιπάλου στον Ειρηνικό Ωκεανό, τις ΗΠΑ. Τέλος η Ιταλία αποφάσισε να εγκαταλείψει την στάση ουδετερότητας και να συμμαχήσει με τον Χίτλερ (Γκριτζώνας, 2001).

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος ξεκίνησε ως ιμπεριαλιστικός, δηλαδή πόλεμος με σκοπό την επέκταση και κατάκτηση εδαφών και αγορών με αποτέλεσμα το κέρδος και ακριβώς έτσι παρέμεινε σε όλη την διάρκεια του. Το γεγονός αυτό όμως δεν μείωσε την δυνατότητα της Γερμανίας να επιτεθεί ανενόχλητη και με τις ευχές των ΗΠΑ-Γαλλία-Βρετανία στην ΕΣΣΔ. Με την παραχώρηση κιόλας χωρών της Ευρώπης από τις πρώτες στην Γερμανία, ενώ άφηναν να επιτίθενται ανενόχλητες οι άλλες δυο δυνάμεις η Ιταλία στην Αιθιοπία και η Ιαπωνία στην Κίνα. Και αυτό λόγω του ότι η ΕΣΣΔ αποτελούσε βασικό στόχο καταστροφής κάθε δύναμης. Έτσι η «αδιαφορία» των ΗΠΑ μόνο τυχαία δεν ήταν καθώς απέβλεπε στην στρατιωτική εξασθένιση των δυνάμεων Γερμανία- Ιαπωνία-ΕΣΣΔ με απώτερο σκοπό να επέμβουν την κατάλληλη στιγμή και να επιβάλλουν τους δικούς τους όρους στην παγκόσμια αγορά (Κυρίτσης, 2012). Η Σοβιετική Ένωση από την άλλη έδειξε καθ' όλη την

διάρκεια του πολέμου πως μοναδικός της στόχος ήταν η υπεράσπιση του δικού της σοσιαλιστικού λαού και των συμφερόντων του. Έπειτα από την Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917 ήταν η μοναδική σοσιαλιστική χώρα με πολλά επιτεύγματα στους κλάδους της εκπαίδευσης, της επιστήμης, της τεχνολογίας κ.α.

Η περίοδος αυτή είναι τόσο καθοριστική για την Ελλάδα όσο και για τον υπόλοιπο κόσμο. Είναι μια περίοδος για την οποία έχουν γραφτεί τόσα πολλά και διαφορετικά πράγματα από τις αντιμαχόμενες πλευρές καθώς και από τους λεγόμενους «ουδέτερους», τόσο για την περίοδο της Κατοχής 1941-1944 όσο και την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949 (Μαΐσκι, 2015).

Στις 4 Αυγούστου του 1936 ο Ιωάννης Μεταξάς εγκαθιστά την δικτατορία στην χώρα, τέσσερα χρόνια αργότερα με το πολιτικό σκηνικό να μην διαφέρει η ναζιστική Ιταλία επιτίθεται στην Ελλάδα στις 28 Οκτώβρη του 1940 ενώ λίγο αργότερα κάνει την εισβολή της και η εξίσου ναζιστική Γερμανία. Η έναρξη του πολέμου βρίσκει το ΚΚΕ αποδεκατισμένο, με χιλιάδες μέλη και στελέχη να βρίσκονται στις φυλακές και στις εξορίες. Η καθοδήγηση για την δράση των μελών που είναι ελεύθεροι αλλά και του ελληνικού λαού γενικότερα γίνεται με γράμματα που στέλνει από την φυλακή ο ΓΓ του ΚΚΕ Νίκος Ζαχαριάδης. Έτσι με πρωτοβουλία του ΚΚΕ δημιουργήθηκε το Εργατικό Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (Εργατικό ΕΑΜ, 1941), Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ, 1941), ο Εθνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός (ΕΛΑΣ, 1942), η Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων (ΕΠΟΝ, 1943). Σκοπός όλων των παραπάνω οργανώσεων ήταν να πολεμήσουν ενάντια στους ντόπιους και ξένους δυνάστες, να τσακίσουν τον φασισμό και να κερδίσουν την ελευθερία τους, την τιμή και την εθνική τους ανεξαρτησία (Βογιατζής, 2017).

Με την λήξη του πολέμου του 1944 και την έναρξη του λεγόμενου Ψυχρού Πολέμου νέες ανακατατάξεις δυνάμεων πραγματοποιούνται παγκοσμίως ανάλογα με το μέγεθος της δύναμης που απέδειξε κάθε χώρα το προηγούμενο διάστημα και ήταν ικανό να τρομοκρατήσουν και να πείσουν «ειρηνικά» για νέες συμμαχίες, όπως για παράδειγμα η συμμαχία ΗΠΑ- Ιαπωνία έπειτα από τις δύο ατομικές βόμβες που χρησιμοποιήθηκαν κατά της δεύτερης αλλά και η οικειοθελούς συνεργασία με την Γερμανία. Η κατάσταση αυτή των νέων συμμαχιών επικρατεί εκτός από το παγκόσμιο επίπεδο διακρατικά αλλά και στο εσωτερικό κάθε ευρωπαϊκής καπιταλιστικής χώρας. Καθώς οι λαοί αυτών διχάζονται και χωρίζονται ανάλογα με

τα συμφέροντα που πιστεύει ότι έχει η κάθε φορά η κάθε μεριά τάσσεται υπέρ των Άγγλων ή των Γερμανών.

Η Ελλάδα δεν ξεφεύγει από αυτό καθώς παρατηρούνται αρκετές μεριές στήριξης και υπεράσπισης του συστήματος από διάφορες πλευρές. Από την μια λοιπόν, μερίδα ανθρώπων στηρίζουν με σθένος την δικτατορία του Μεταξά, από την άλλη φιλοβασιλικοί συγκρούονται με τους αντιβασιλικούς ενώ και από τις δύο αυτές μεριές υπήρχαν συνεργάτες των κατακτητών και άλλοι κυβερνώντες δωσίλογοι και μη ήταν αγγλόφιλοι και άλλοι γερμανόφιλοι με κοινό πάντα στόχο την υπεράσπιση της αστικής εξουσίας. Παράλληλα για τους αγωνιστές του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για την απελευθέρωση της χώρας από τους ναζιστές κατακτητές και παρά το πλήθος κόσμου που είχε συσπειρωθεί μαζί τους στον αγώνα δεν είχε τα επιθυμητά αποτελέσματα για την ανάδειξη και την κυριαρχία της εργατικής τάξης και των σύμμαχων λαϊκών στρωμάτων. Έτσι, μετά την λήξη του πολέμου η διαμορφωμένη στρατηγική του ΚΚΕ για την εθνική ενότητα οδήγησε το ΕΑΜ – ΕΛΑΣ σε μια σειρά επιζήμιων συμβιβασμών για τον λαό. Αυτό αποτυπώνεται με την συμφωνία του Λιβάνου (Μάης 1944) και της Καζέρτας (Σεπτέμβρης 1944) στη συμμετοχή του ΕΑΜ σε κυβέρνηση «Εθνικής Ενότητας» και την υπαγωγή του ΕΛΑΣ κάτω από την διεύθυνση του Βρετανού στρατηγού Σκόμπι. Ενώ τερματισμός των συμβιβασμών ήταν η υπογραφή της συνθήκης της Βάρκιζας (12 Φλεβάρη 1945) (Γκιρτζώνας, 2001).

4.ΛΕΥΚΗ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ

Με την λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ξεκινά μια νέα περίοδος παγκόσμιων συσχετισμών και ανακατατάξεων. Εκείνη την περίοδο 1945-1946 παρατηρείται η έναρξη μιας νέας περιόδου της λεγόμενης «Λευκής Τρομοκρατίας». Η περίοδος αυτή σηματοδοτείται με την υπογραφή της Συνθήκης της Βάρκιζας 12 Φλεβάρη του 1945 όπου αντάρτες του ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο) και μέλη του ΚΚΕ προχώρησαν στην υπογραφή του συμφώνου όπου ζητούσε την παράδοση των όπλων με μια σωρεία προσχημάτων λόγων που καθόριζαν διάφορα σημαντικά θέματα. Ένα από αυτά αφορούσε την «πολιτική δημοκρατική ομαλότητα» η οποία όχι απλά δεν ήρθε αλλά ενισχύθηκε με συστηματικές, μεθοδικές και εντονότερες διώξεις εναντίων του ΚΚΕ και των ΕΑΜικών δυνάμεων της Αντίστασης, μέσω της εφαρμογής όρων που θα εξασφάλιζαν τις συνταγματικά κατοχυρωμένες δημοκρατικές ελευθερίες. Γεγονός που καταγγέλθηκε άμεσα από το ΕΑΜ καθώς υπήρξε συστηματική δίωξη του Ριζοσπάστη και της εφημερίδας του ΕΑΜ Ελεύθερη Ελλάδα.

Επίσης η συνθήκη αναφέρονταν σε άρση στρατιωτικού νόμου. Ακόμη αφορούσε εκκαθάριση του κρατικού μηχανισμού και των σωμάτων ασφαλείας μάλλον κάπως παρεξηγημένη ήταν αυτή η θέση καθώς η εκκαθάριση αφορούσε την απόλυση όσων είχαν συμμετοχή ή κάποια σχέση με τον ΕΛΑΣ αποκλείονταν με διάφορα προσχήματα από τον νέο Εθνικό Στρατό ενώ ίδια ήταν η μοίρα όσων θεωρούνταν ύποπτοι για τα εθνικά τους φρονήματα. Το πρόσχημα της απόλυσης ήταν είτε για λόγους «υγείας» είτε λόγω «υπεράριθμου» κάτι το οποίο δεν ορίζονταν από την υπάρχουσα νομοθεσία. Είναι ευκόλως κατανοητό πως τις θέσεις των παραπάνω απολυμένων στρατιωτικών λάμβαναν δωσίλογοι και φίλο-δικτατορικοί οι οποίοι υιοθετούσαν συνεχώς όλο και πιο φασιστικές, «πατριωτικές» απόψεις ενώ παράλληλα πλαισιώνονταν από νέους φιλομοναρχικούς αξιωματικούς. Επίσης αναφέρονταν στην διεξαγωγή «δημοκρατικών» εκλογών καθώς και «ελεύθερου» δημοψηφίσματος για την λύση του πολιτειακού ζητήματος κάτι που δεν τους ευχαρίστησε ιδιαίτερα το καλοκαίρι του 1945 έπειτα από αρκετούς μήνες τρομοκρατίας τα αποτελέσματα δεν ήταν τα επιθυμητά για αυτούς (Κυρίτσης, 2012).

Αυτοί και πολλοί άλλοι ακόμη λόγοι συνέβαλαν στο να πείσουν ΕΑΜ και ΚΚΕ σε συνδυασμό με την πίεση που δέχονταν από το αστικό κράτος και την Βρετανία για παράδοση όπλων σε μια περίοδο όπου κυριαρχούσε στο μεγαλύτερο μέρος της χώρας

πλην της Αθήνας. Η λανθασμένη αυτή απόφαση του ΕΑΜ για την υπογραφή της συμφωνίας της Βάρκιζας θα παίξει καθοριστικό ρόλο στην ένταση των γεγονότων. Το αποτέλεσμα αυτής της ενέργειας δεν ήταν τίποτε άλλο παρά η έναρξη ενός ατελείωτου κυνηγητού, φυλακίσεων, εξοριών και τρομοκρατίας απέναντι σε μέλη του ΕΑΜ, σε στελέχη του ΚΚΕ σε φίλους και οπαδούς αυτών των δύο. Οι ομάδες που ανέλαβαν αυτή την αντικομμουνιστική δράση απέναντι στην πλειονότητα του κόσμου ήταν άνθρωποι που ήδη από την περίοδο της κατοχής έδειχναν την στάση τους. Σε πολλές περιπτώσεις δρούσαν με την ανοχή και την συγκατάθεση της Χωροφυλακής καθώς και της Εθνοφυλακής. Της οποίας τα μέλη ήταν εθελοντές αντικομμουνιστικών οργανώσεων και πολλοί από αυτούς πρώην μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας. Οι ομάδες αυτές διέπραξαν τεράστιες αγριότητες στις επιθέσεις τους όπως για παράδειγμα λεηλασίες και κλοπές, ξυλοδαρμοί, βιασμοί, βασανισμοί, καψίματα σπιτιών, συλλήψεις πολιτών, εφόδους σε γραφεία Κομματικών και ΕΑΜικών οργανώσεων (Ζώργιου, 2015). Καταγγέλθηκε από το ΚΚΕ επανειλημμένα κάθε αποτρόπαια στάση η οποία παραβίαζε τα δικαιώματα και τις αποφάσεις τις οποίες είχαν ληφθεί με την υπογραφή της συνθήκης.

5. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (ΔΣΕ)

Ο Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας (ΔΣΕ) ήταν η πρώτη στρατιωτική δύναμη η οποία ιδρύθηκε και αναπτύχθηκε στον ελλαδικό χώρο μετά την λήξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου, με απόφαση του ΚΚΕ. Η κατάσταση που επικρατούσε μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Βάρκιζας οδήγησε χιλιάδες αγωνιστές να βγουν ξανά στα βουνά, καθώς το δίλημμα που προέκυψε ουσιαστικά ήταν υποταγή ή ένας νέος ξεσηκωμός. Παράλληλα δολοφονίες, συλλήψεις, βιασμοί, λεηλασίες περιουσιών, εξορίες και φυλακίσεις που γινόταν από την Χωροφυλακή, τον αγγλικό στρατό, την Εθνοφυλακή και τις ένοπλες συμμορίες ανάγκαζαν τους κομμουνιστές και συνολικά τους αγωνιστές της ΕΑΜικής Αντίστασης να πάρουν ξανά τον δρόμο του ένοπλου αγώνα.

Ήδη από το 1946 είχε ξεκινήσει η σύγκρουση Ομάδων Δημοκρατικών Ένοπλων Καταδιωκόμενων Αγωνιστών που αποσκοπούσαν στην προστασία του λαού από τα εγκλήματα του αστικού κράτους (Ζώργιου, 2015). Οι ένοπλες συγκρούσεις αυτών των ανταρτοομάδων γινόταν κυρίως σε σταθμούς της Χωροφυλακής από τους οποίους και εφοδιάζονταν με οπλισμό και πυρομαχικά. Οι ομάδες αυτές των ανταρτών καθοδηγούνταν από έμπειρους στρατιωτικούς και στελέχη του ΕΛΑΣ και του ΕΑΜ. Η γενικότερη σύνθεση των ομάδων αποτελούνταν από καταδιωκόμενους αγωνιστές του ΕΑΜ που βρισκόταν στην παρανομία καθώς και από εκατοντάδες αγωνιστές οι οποίοι μετά την παράδοση των όπλων από τον ΕΛΑΣ ζούσαν στα βουνά μακριά από τα αστικά κέντρα και διέθεταν πολύ ελαφρύ εξοπλισμό.

Από την άνοιξη του 1946 είχε ενταθεί η δράση των ανταρτοομάδων, σε σημείο που καθιστούσε αναγκαία την καλύτερη οργάνωση και συντονισμό για την δράσης τους. Έτσι στις 28/10/1946 συγκροτείται το Γενικό Αρχηγείο Ανταρτών. Έπειτα με την διαταγή του Αρχηγείου, στις 27/12/1946 οι αντάρτικες δυνάμεις μετονομάζονται σε Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας. Επίσημη αφετηρία της τριετούς δράσης του ένοπλου αγώνα του ΔΣΕ αποτελεί το χτύπημα στον σταθμό Χωροφυλακής στο Λιτόχωρο στις 31 Μάρτη 1946, ανήμερα των βουλευτικών εκλογών. Η χωροφυλακή ήταν από τα σημεία στα οποία επιτίθονταν συχνά οι αντάρτες λόγω του ότι γνώριζαν καλά πώς εκεί θα μπορούσαν να προμηθευτούν πυρομαχικά, όπλα, πολυβόλα, σφαίρες και ότι άλλο χρειαζόταν (Φρεγγίδου, 2013). Η πολυάριθμη προσέλευση ανταρτών που ήθελαν να πολεμήσουν σε συνδυασμό με την στρατιωτική δράση

οδήγησαν σε πέρασμα για μια ανώτερη μορφή στρατιωτικής συγκρότησης. Έτσι οργανώθηκε ενιαία κοινή διοίκηση κατά την περιφέρεια, νομό και περιοχή, σχεδιασμός για κάθε δράση και κάθε αμυντική πράξη και άμεση αντιμετώπιση αυτής από την μεριά του κυβερνητικού στρατού.

Ακόμη αναγκαία καθίσταται η επικοινωνία και η διασύνδεση με τμήματα που βρίσκονται σε άλλες περιοχές, οριστικοποίηση της τακτικής των επιθετικών ενεργειών, της ενεργητικής άμυνας, ελιγμών και διεισδύσεων, συντονισμένη δράση ενεργειών, συνεργασίας και αλληλοβοήθειας. Ενώ τέλος αποφασίζεται ενιαία δράση και αυστηρή πειθαρχία σε όλη την ιεραρχία, των τμημάτων. Ένας νέος κύκλος αγώνας ξεκινά με μαχητικότητα και μαζικότητα.

Η δημιουργία του ΔΣΕ αποτέλεσε την ανώτερη βαθμίδα οργανωτικής, πολεμικής, διοικητικής και επιτελικής δομής των αντάρτικων ομάδων. Ήταν ένα σύνθετο ζήτημα με πολλές απαιτήσεις αν αναλογιστούμε την απουσία υλικών μέσων, τροφίμων, στρατιωτικών στελεχών αλλά και την βασική θέση την οποία έπρεπε να έχει η εκπαίδευση ώστε να καθιστά τον ΔΣΕ ικανό να αντιμετωπίσει τον ταξικό αντίπαλο. Μάλλον η πίστη στον σκοπό του αγώνα, η συνειδητή πειθαρχία και αυτοθυσία ήταν αυτά που έκαναν έναν στρατό εθελοντών ομοϊδεατών, πεινασμένων και κουρασμένων να βγούνε και να πολεμήσουν. Χιλιάδες νέοι και νέες από κάθε κλάδο και χώρο, γυναίκες και άντρες συσπειρώνονται για να παλέψουν ενάντια στον ξένο και ντόπιο δυνάστη. Πολλοί από αυτούς που επέλεξαν να συγκρουστούν για τα ιδανικά τους για μια πατρίδα ελεύθερη από κάθε εκμετάλλευση, ήταν αγωνιστές που έβγαιναν για δεύτερη φορά στον αγώνα, μέλη του ΕΛΑΣ (Ελληνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού) κατά την περίοδο της κατοχής (1941-1944) (Φρεγγίδου, 2013).

Έπειτα από την συγκρότηση του ΔΣΕ ξεκινά μια πιο οργανωμένη ζωή για τους ίδιους τους μαχητές. Έτσι από το 1946 άρχισε η λειτουργία στρατιωτικών σχολών. Η εκπαίδευση λαμβάνονταν παράλληλα με τον αγώνα μέσα στο πεδίο της μάχης και όχι πριν από αυτή. Το πρόγραμμα περιλάμβανε θεωρητικές γνώσεις και πρακτικές ασκήσεις. Τον Γενάρη του 1947 ιδρύεται η Σχολή Αξιωματικών Γενικού Αρχηγείου (ΣΑΓΑ), η οποία εκπαίδευσε συνολικά 3000 περίπου αξιωματικούς (Ζώργιου, 2015). Επίσης λειτούργησε σχολή πυροβολικού και σχολή μηχανικών σαμποτέρ κ.α.

Τη διοίκηση για κάθε τμήμα την είχε ο Στρατιωτικός Διοικητής και ο Πολιτικός Επίτροπος ο οποίος ήταν υπεύθυνος για την πολιτική καθοδήγηση των μαχητών και μαχητριών. Ήταν εμπυχωτής τους, τους διαπαιδαγωγούσε για τη πολιτική στάση που έπρεπε να έχουν τόσο απέναντι στον άμαχο πληθυσμό όσο και στον αστικό στρατό, αλλά και για ζητήματα της καθημερινής ζωής. Παράλληλα έπρεπε να συμβάλλει στην ανάπτυξη της δημοκρατικής ζωής, με κύριο όργανο τη Δημοκρατική Συνέλευση. Εκεί ο κάθε μαχητής και μαχήτρια μπορούσε να συζητήσει, να εκφέρει άποψη για την δράση και την λειτουργία του Δημοκρατικού Στρατού, να ασκηθεί κριτική στους ανώτερους τους αλλά κάνοντας και αυτοκριτική οδηγούνταν στην επίλυση πολλών ζητημάτων (Φρεγγίδου, 2013).

Ιδιαίτερη σημασία είχε και η ιδεολογικοπολιτική δουλειά στον ΔΣΕ με κάθε τρόπο και μέσω που μπορούσαν να έχουν κάτω από τις εκάστοτε συνθήκες, για τον λόγο αυτό είχε συγκροτηθεί Γραφείο Διαφώτισης στο Γενικό Αρχηγείο του ΔΣΕ. Τον Ιούλη του 1947 ξεκινά να εκπέμπει ο ραδιοφωνικός σταθμός «Ελεύθερη Ελλάδα», παράλληλα πραγματοποιούνται ιδεολογικά μαθήματα, διαλέξεις αλλά και μαθήματα τα οποία αφορούσαν το πρόγραμμα και το καταστατικό του ΚΚΕ και όλα αυτά σε συνθήκες πολεμικής ετοιμότητας. Επίσης με την χρήση του τηλεβόα οι μαχητές απευθύνονταν στους στρατιώτες του αστικού στρατού για να μην πολεμούν ενάντια στον αγωνιζόμενο λαό. Ακόμη μεγάλης σημασίας ήταν η λειτουργία της υγειονομικής υπηρεσίας. Όπου παρά τις τεράστιες ελλείψεις που υπήρχαν σε υλικά και φάρμακα οργανώθηκαν νοσοκομεία και σχολές υγειονομικών. Περίπου 300 άνδρες και γυναίκες αποφοίτησαν από την σχολή νοσοκόμων ενώ 152 από την σχολή μεσαίων υγειονομικών στελεχών του ΔΣΕ.

Στα μέσα του 1947 οι περιοχές που έλεγχε ο ΔΣΕ ανακηρύσσονται σε «Ελεύθερη Ελλάδα». Στις 24 Δεκέμβρη του 1947 ο ραδιοφωνικός σταθμός «Ελεύθερη Ελλάδα» ανήγγειλε ότι στις απελευθερωμένες περιοχές της χώρας έχει συγκροτηθεί η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση (ΠΔΚ). Λίγες μέρες αργότερα κυκλοφόρησε και η εφημερίδα της ΠΔΚ στην οποία υπήρχε και η διακήρυξη με τους στόχους της, να κυβερνήσει δηλαδή τη χώρα πάνω σε λαϊκές και δημοκρατικές βάσεις, παίρνοντας όλα τα μέτρα για την ανάπτυξη των λαϊκό- δημοκρατικών θεσμών και μεταρρυθμίσεων, όπως των λαϊκών συμβουλίων, της λαϊκής δικαιοσύνης, της αγροτικής μεταρρύθμισης, της λαϊκής παιδείας κ.λπ. και για την αντιμετώπιση των άμεσων αναγκών του λαού στις ελεύθερες και απελευθερωμένες περιοχές. Όλα αυτά

έπρεπε να κατοχυρωθούν επίσημα και για τον λόγο αυτό εκδόθηκε το «Καταστατικό Διατάξεων για την Ελεύθερη Ελλάδα». Ήταν κάπως σαν το σύνταγμα της Ελεύθερης Ελλάδας και ρύθμιζε την οργάνωση για θέματα, εξουσίας, εκπαίδευσης και πάνω από όλα αφορούσε την αναβάθμιση των λαϊκών δικαιωμάτων αλλά και την βιοτική και πολιτιστική ανάπτυξη του λαού (Κυρίτσης, 2012).

Ένα από τα χαρακτηριστικά του ΔΣΕ είναι η συμμετοχή της νεολαίας στον ένοπλο αγώνα. Είναι ευρέως γνωστό ότι το μεγαλύτερο μέρος δύναμης που απαρτιζόνταν ο στρατός ήταν νέοι και νέες, όπου οι περισσότεροι μάλιστα ήταν μαθητές . Το ποσοστό της νεολαίας υπολογίζεται γύρω στο 80% ενώ το 30% ήταν νέες κοπέλες όπου ανάμεσα τους υπήρχαν και ηλικίες 16-18 ετών. Τον Οκτώβρη του 1947, συγκροτείται η Δημοκρατική Νεολαία Ελλάδας (ΔΝΕ). Η οργάνωση της νεολαίας αποσκοπούσε στην καλύτερη καθοδήγησή η τους αναπτύσσοντας παράλληλα διαφωτιστική δουλειά και οργανώνοντας τους νέους στις ελεύθερες περιοχές. Πολλοί από αυτούς τους νέους που είχαν καταταχθεί στον ΔΣΕ και ακόμη περισσότεροι που βρισκόταν πλέον στην Μακρόνησο αλλά και σε άλλες περιοχές εξορισμένοι και φυλακισμένοι είχαν δώσει τον αγώνα τους το προηγούμενο διάστημα στην οργάνωση της ΕΠΟΝ. Η οποία κηρύχθηκε παράνομη όπως και το ΚΚΕ με το ΕΑΜ το 1947.

Οι νέοι ήταν πάντα στην πρώτη γραμμή του αγώνα, στον ανεφοδιασμό και στην επιμελητεία (Φρεγγίδου, 2013). Παράλληλα πρωτοστατούσαν στην ανοικοδόμηση των περιοχών που απελευθερώνονταν από τον ΔΣΕ, στην παραγωγική διαδικασία καθώς συνέβαλαν και στην πολιτιστική και μορφωτική διαφώτιση και προπαγανδιστική δουλειά. Είχαν επίσης τις σημαντικές θέσεις του σαμποτέρ και ελεύθερου σκοπευτή , ενώ εξίσου σημαντική ήταν και η δουλειά του συνδέσμου αν καθώς οι μαχητές έπρεπε να μαζεύουν και να μεταφέρουν πληροφορίες από το στρατόπεδο του εχθρού. Ο ΔΣΕ στηριζόταν πάνω στους νέους και αυτός ήταν αι ο λόγος που η πλειοψηφία του στρατού απαρτιζόνταν από άτομα ηλικίας έως 25 ετών.

Δινόταν μεγάλη βάση στην νεολαία αλλά και στις μικρότερες ηλικίες γεγονός που φαίνεται από την μέριμνα που είχε ο Δημοκρατικός Στρατός για την Λαϊκή Παιδεία. Έτσι είχε θεσμοθετηθεί ένα πλαίσιο στην Ελεύθερη Ελλάδα από Γενικό Αρχηγείο του ΔΣΕ σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών που αφορούσε: Την στοιχειώδη εκπαίδευση των παιδιών είναι δίχρονη, υποχρεωτική και δωρεάν για όλα τα παιδιά, Κάθε Λαϊκό Συμβούλιο έχει υποχρέωση να οργανώσει ένα σχολείο, επίσημη γλώσσα

είναι η δημοτική ενώ για τα παιδιά που είναι κάποιες μειονότητες λειτουργούν σχολεία όπου θα διδάσκονται στη γλώσσα αυτής.

Ο ΔΣΕ έδωσε πάνω από 400 μάχες, χωρίς όμως να διαθέτει ούτε στο ελάχιστο τα όπλα και τα μέσα που κατείχε ο εχθρός. Δεν είχε αεροπλάνα, τανκς, σύγχρονο πυροβολικό καθώς και άλλα οπτικά συστήματα. Ο κυβερνητικός στρατός ολότελα εφοδιασμένος και έχοντας την πείρα των αποτυχημένων επιχειρήσεων του 1947, το 1948 χρησιμοποιεί την τακτική των ελιγμών και την συγκέντρωση μεγάλης δύναμης πυρών αλλά και ανθρώπινου δυναμικού. Παρά την υπεροχή του κυβερνητικού στρατού σε πολλές περιοχές και μάχες ο ΔΣΕ επέμενε στην προσπάθεια και στον αγώνα μέχρι την ανατροπή του εχθρού. Το 1949 ο βομβαρδισμός των ΗΠΑ στην μεγάλη και τελική μάχη του Γράμμου με 99 βόμβες Ναπάλμ μέσα σε ένα μήνα, με 100.000 στρατιωτική δύναμη έναντι των 12.500 μαχητών καθώς και με ισχυρή αεροπορική δύναμη οδήγησε στην τελική και άνιση ήττα του ΔΣΕ.

Η μεγάλη μάχη του Γράμμου διήρκησε 70 μέρες. Μετά την μάχη ο Δημοκρατικός Στρατός οπισθοχωρεί συντεταγμένα στο έδαφος της Αλβανίας. Έπειτα μεταφέρθηκαν στην ΕΣΣΔ (Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών) καθώς και σε άλλες σοσιαλιστικές χώρες της Ευρώπης όπως ακριβώς συνέβη και με πλήθος τραυματιών και άλλων μαχητών και μαχητριών που είχαν αποχωρήσει νωρίτερα για συγκεκριμένους λόγους από το μέτωπο του αγώνα. Στις σοσιαλιστικές χώρες οι μαχητές είχαν την δυνατότητα να μορφωθούν, να εκπαιδευτούν, να αποκατασταθούν επαγγελματικά καθώς και να δημιουργήσουν οικογένεια (Κυρίτσης, 2012). Πολλοί από τους πολιτικούς πρόσφυγες επέστρεψαν στην Ελλάδα μετά την χούντα το 1974 όπου νομιμοποιήθηκε και το ΚΚΕ.

6.ΔΡΑΣΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΟΝ ΔΣΕ

Ο αγώνας του ΔΣΕ άφησε το αποτύπωμά του στο παγκόσμιο εργατικό και λαϊκό κίνημα, δε η συμμετοχή των γυναικών σε αυτόν αποτέλεσε παρακαταθήκη στον αγώνα για την ισοτιμία της γυναίκας. Ο αγώνας ανέδειξε χιλιάδες ηρωίδες, νέες γυναίκες αλλά και μεγαλύτερης ηλικίας μαχήτριες. Η συμβολή τους στον ΔΣΕ αποτελεί ένα από τα σπουδαιότερα κεφάλαια της ένοπλης ταξικής πάλης στη χώρα μας κατά τον 20ο αιώνα. Υπολογίζεται ότι οι μαχήτριες ανέρχονταν στο ¼ της συνολικής του δύναμης και στην συντριπτική τους πλειοψηφία είχαν αγροτική καταγωγή. Στην τρίχρονη δράση του Δημοκρατικού Στρατού είχαν ενεργό ρόλο, με αυτοθυσία και αυταπάρνηση ρίχνονταν στην μάχη και αγωνίζονταν για τα ιδανικά μιας ελεύθερης πατρίδας χωρίς εκμετάλλευση (Κυρίτσης, 2012).

Οι γυναίκες έδειξαν απaráμιλλο ηρωισμό θέλοντας να βγουν και εκείνες στα βουνά και να πολεμήσουν, έτσι με διαταγή που εξέδωσε το 3^ο γραφείο του Γενικού Αρχηγείου του ΔΣΕ στις 25 Δεκέμβρη 1946 δημιουργήθηκαν οι πρώτες γυναικείες ομάδες. Η γυναίκα εκείνη την περίοδο και νομοθετικά είχε κατώτερο ρόλο στην κοινωνική ζωή γενικότερα. Μία θέση την οποία δεν την συµμεριζόταν το ΚΚΕ και ο ΔΣΕ καθώς έκανε την γυναίκα πρωταγωνίστρια του αγώνα λαμβάνοντας και τις ίδιες θέσεις καθώς και αξιώματα με τον άνδρα. Στα πεδία των μαχών πολεμούσαν ισότιμα και έτσι απέκτησαν μεγάλη πολεμική πείρα. Το γεγονός αυτό ταυτοποιείται από την δράση που είχε διότι μπορούσε να συμβάλλει στον αγώνα ως σαμποτέρ, σύνδεσμος, αρχηγός μεραρχίας, αξιωματικός, διοικητές διμοιριών και λόχων, χειρίστρια οπλοπολυβόλου. Επιπλέον μπορούσε να συμβάλλει στον αγώνα ως τηλεφωνήτρια, τραυματιοφορέας, νοσοκόμα, μετέφερε στις πλάτες τις πυρομαχικά, τρόφιμα, έγραφε συνθήματα στους τοίχους και σκόρπιζε σε πόλεις και χωριά προπαγανδιστικό υλικό τόσο στους πολίτες των περιοχών όσο και στους στρατιώτες του Κυβερνητικού Στρατού, με κάθε κόστος προκειμένου να τους πείσουν να πολεμήσουν μαζί τους και όχι εναντίον τους. Ακόμη οι γυναίκες οργάνωναν παιδικά συσσίτια, προσέφεραν στην Λαϊκή Πολιτοφυλακή και τα Λαϊκά Δικαστήρια στις περιοχές που κυριαρχούσε ο Δημοκρατικός Στρατός (Φρεγγίδου, 2013).

Στις 26-29 Μάη 1946 πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα το 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Γυναικών στην Αθήνα από την Πανελλήνια Ομοσπονδία Γυναικών (ΠΟΓ). Με αυτό

το συνέδριο έγινε ένα βήμα για την συνένωση της δράσης των γυναικείων οργανώσεων και συλλόγων. Σε αυτή τη συνάντηση έλαβαν μέρος 450 αντιπρόσωποι από 200 συλλόγους της χώρας. Τα ζητήματα τα οποία συζητήθηκαν ήταν κομβικής σημασίας για την δράση και οργάνωση των γυναικών καθώς αφορούσαν την συμβολή της γυναίκας στον πόλεμο και τον εθνικό αγώνα αλλά και πολιτικά και οικονομικά δικαιώματα και φροντίδα για το παιδί. Επίσης συζητήθηκαν οι σκοποί της ίδρυσης της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας αλλά και εκλογή Κεντρικού Συμβουλίου. Στο επίκεντρο της συζήτησης καθ' όλη την διάρκεια ήταν η διατήρηση και η δράση για την άμυνα κατά του φασισμού καθώς και η εμπέδωση για επιβολή και διατήρηση της ειρήνης. Η ΠΟΓ διαλύθηκε με κυβερνητικό διάταγμα το 1947 και μια σειρά διώξεων, φυλακίσεων, εξοριών αλλά και εκτελέσεων ξεκίνησε ενάντια στα γυναικεία στελέχη της (Γκιρτζώνας, 2001).

Το Φλεβάρη του 1948 οργανώθηκε σύσκεψη των γυναικών στο Γενικό Αρχηγείο στο χωριό Λυκόρραχη με στόχο να συζητηθεί η αναγκαιότητα αντιμετώπισης προβλημάτων που απασχολούσαν τις γυναίκες μαχήτριες. Σε αυτή τη σύσκεψη ανακοινώθηκε η απόφαση του ΚΚΕ αλλά και του Γενικού Αρχηγείου για τοποθέτηση γυναίκας- στελέχους ως βοηθό Πολιτικού Επιτρόπου (ΠΕ) που θα αφορούσε την δράση από το Γενικό Αρχηγείο έως την διμοιρία. Είχε κατανοηθεί η αναγκαιότητα για στελέχωση των γυναικών με σκοπό να λυθεί και όλη αυτή η στερεοτυπική στάση απέναντι της. Ο μοναδικός δισταγμός ήταν η πείρα η οποία δεν υπήρχε καθώς είναι ευκόλως κατανοητό πως η γυναίκα εξαιτίας της κοινωνικής της θέσης ήταν ιδιαίτερα περιορισμένη και έτσι είχε μεγάλη άγνοια για πολλά πράγματα. Έτσι η λύση ήταν οι σχολές ΣΑΓΑ όπου οι μαχήτριες έπειτα από αυτό διηύθυναν διμοιρίες, ομάδες και λόχους αντρών και γυναικών. Η υπεύθυνη ΠΕ βοήθησε σημαντικά στην πολιτικοϊδεολογική ανάπτυξη της μαχήτριας καθώς και στην ανάπτυξη και ωρίμανση της προσωπικότητας της, στην ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ των μαχητών κ.α.

Γενικότερα τα θέματα τα οποία συζητήθηκαν είχαν σχέση με την καθαρά βιολογική πλευρά της γυναίκας και την περιοδική αδυναμία που αντιμετώπιζε, με τα πολλά βάρη που σήκωναν στους ώμους τους κατά την μεταφορά και δεν άντεχε ο γυναικείος οργανισμός, την υποτίμηση της αξίας της γυναίκας στον πόλεμο που υπήρχε σε κάποιες περιπτώσεις καθώς και με την εκπαίδευση την οποία έπρεπε και επιθυμούσαν να λάβουν οι γυναίκες καθώς η πλειοψηφία των μαχητριών

προέρχονταν από φτωχές, λαϊκές, αγροτικές οικογένειες χωρίς κάποια ιδιαίτερη μόρφωση και εκπαίδευση.

Τομή για τη γυναικεία συμμετοχή αποτέλεσε η ίδρυση της Πανελλαδικής Δημοκρατικής Ένωσης Γυναικών (ΠΔΕΓ) στις 25 Οκτώβρη 1948. Η συμμετοχή ήταν μαζική καθώς πήραν μέρος σε αυτή γυναικεία στελέχη του ΚΚΕ, μαχήτριες του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας, μέλη του Αγροτικού Κόμματος (ΑΚΕ), του Αντιφασιστικού Μετώπου Σλαβομακεδόνισσας Γυναίκας (ΑΦΖ) και στελέχη από την Δημοκρατική Νεολαία(ΔΝΕ). Επίσης και η εφημερίδα «Μαχήτρια» που τυπώνονταν και διανέμονταν από τις μαχήτριες του ΔΣΕ συνέβαλε καθοριστικά στην δράση των γυναικών.

Λίγους μήνες αργότερα στα μέσα του Μάρτη του 1949 πραγματοποιείται η Α΄ Συνδιάσκεψη της ΠΔΕΓ στο Βίτσι στην οποία πήραν μέρος 325 μαχήτριες καθώς και αντιπροσωπείες γυναικών από εφτά σοσιαλιστικά κράτη. Οι μαχήτριες έφτασαν εκεί περπατώντας και πολεμώντας πολλές μέρες και νύχτες προκειμένου να συναντήσουν τις συναγωνίστριες τους και να συμβάλλουν πιο οργανωμένα και να κατευθύνουν την δράση των γυναικών στον αγώνα.Ως μαζική γυναικεία οργάνωση είχε σκοπό να συσπειρώσει, όχι μόνο τις μαχήτριες του ΔΣΕ, αλλά και γυναίκες από τις «ελεύθερες περιοχές» και την υπόλοιπη Ελλάδα για τη στήριξη του αγώνα του ΔΣΕ, με το όπλο και το χωνί στο χέρι, με τον τύπο, με γνώμη στη συνέλευση, στα μετόπισθεν (Γκιρτζώνας, 2001). Οι γυναίκες χωρίς να διαφέρουν στην μαχητικότητα από τους άντρες τιμήθηκαν πολλές από αυτές με διάφορα αξιώματα και παράσημα.

Χαρακτηριστικά σύμφωνα με την εφημερίδα της ΠΔΚ 880 γυναίκες έφεραν τον τίτλο του Αξιωματικού του ΔΣΕ, από αυτές οι 340 αποφοίτησαν από τις σχολές του ΔΣΕ και οι 436 αναδείχθηκαν ανθυπολοχαγοί για ανδραγαθία. Επίσης απονεμήθηκαν μετάλλια ανδρείας αλλά και το μετάλλιο «Ηλέκτρας» σε 366 γυναίκες ενώ κάποιες γυναίκες αξιωματικοί αλλά και μαχήτριες τιμήθηκαν μετά τον θάνατο τους με τον τίτλο «Τιμημένη Νεκρή». Πρέπει να αναφερθεί ότι η ΠΔΕΓ ήταν μέλος της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Δημοκρατικών Γυναικών (ΠΔΟΓ). Τα μέλη της ΠΔΕΓ είχαν ενεργό ρόλο και σε παγκόσμιο επίπεδο, επιδίωκαν να συζητούν, να ενημερώνουν και να ενημερώνονται από τις συναγωνίστριες τους στο εξωτερικό. Έτσι έλαβαν μέρος στο 2^ο Συνέδριο της ΠΔΟΓ στη Βουδαπέστη το 1948, στο Συμβούλιο που συγκλήθηκε στη Μόσχα το 1949 ενώ παράλληλα την ίδια χρονιά

συμμετείχε στο Παγκόσμιο Συνέδριο Ειρήνης το οποίο διεξάχθηκε στην Πράγα και στο Παρίσι.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. ΓΥΑΝΙΚΕΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ ΣΤΟ ΔΣΕ

ΤΙΤΛΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ
ΤΑΓΜΑΤΑΡΧΕΣ ΠΕΖΙΚΟΥ	2
ΤΑΓΜΑΤΑΡΧΕΣ ΠΕ	1
ΛΟΧΑΓΟΙ ΠΕΖΙΚΟΥ	4
ΛΟΧΑΓΟΙ ΠΕ	14
ΛΟΧΑΓΟΙ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΟΥ	1
ΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΠΕΖΙΚΟΥ	55
ΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΠΕ	63
ΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΟΥ	5
ΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΜΗΧΑΝΙΚΟΥ	1
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΠΕΖΙΚΟΥ	472
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΠΕ	227
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΥΓΕΙΟΝΟΙΚΟΥ	140
ΑΝΘΥΠΙΛΑΡΧΟΣ	1
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟΥ	7
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΛΑΪΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΦΥΛΑΚΗΣ	7
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ	1
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΕΠΙΜΕΛΗΤΕΙΑΣ	3
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΔΙΑΒΙΒΑΣΕΩΝ	9
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΜΗΧΑΝΙΚΟΥ	8
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΗΣ ΥΠ	3
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΙΑΣ	1
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΤΟΠΟΓΡΑΦΟΙ	1
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΤΥΠΟΓΡΑΦΟΙ	1
ΣΥΝΟΛΟ	1.072

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. ΜΑΧΗΤΡΙΕΣ ΒΡΑΒΕΥΕΝΕΣ ΜΕ ΜΕΤΑΛΛΙΑ

ΜΕΤΑΛΛΙΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ
ΗΛΕΚΤΡΑ	366
ΜΕΤΑΛΛΙΟ ΑΝΔΡΕΙΑΣ	45
ΜΕΤΑΛΛΙΟ ΚΑΤΑΡΨΗΣ ΑΕΡΟΠΛΑΝΟΥ	1
ΜΕΤΑΛΛΙΟ ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ ΑΝΙΧΝΕΥΣΗΣ	1
ΜΕΤΑΛΛΙΟ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΤΑΝΚΣ	2
ΣΥΝΟΛΟ	415

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. ΜΑΧΗΤΡΙΕΣ ΠΟΥ ΑΝΑΔΕΙΧΘΗΚΑΝ ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΓΙΑ ΑΝΔΡΑΓΑΘΙΑ

ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ
ΠΕΖΙΚΟ	188
ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΕΠΙΤΡΟΠΟΙ	136
ΕΠΙΜΕΛΙΤΕΙΑ-ΔΙΑΒΙΒΑΣΗΣ-ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΑ	17
ΜΗΧΑΝΙΚΟ-ΣΑΜΠΟΤΕΡ	10
ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟ	7
ΥΓΕΙΟΝΟΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ	65
ΠΠΠΚΟ	1
ΛΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΟΦΥΛΑΚΗ	8
ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΙΑ	1
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ	2
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΔΙΑΚΙΟΣΥΝΗ	1
ΣΥΝΟΛΟ	436

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. ΜΑΧΗΤΡΙΕΣ ΠΟΥ ΠΗΡΑΝ ΤΟΝ ΤΙΤΛΟ «ΤΙΜΗΜΕΝΗ ΝΕΚΡΗ»

ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ
ΥΠΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ- ΜΑΧΗΤΡΙΕΣ	26
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΠΕΖΙΚΟΥ	75
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΠΕ	20
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΛΑΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΦΥΛΑΚΗΣ	6
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΜΗΧΑΝΙΚΟΥ	2
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟΥ	2
ΑΝΘΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΟΥ	6
ΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΠΕΖΙΚΟΥ	29
ΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΠΕ	4
ΥΠΟΛΟΧΑΓΟΙ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΟΥ	1
ΛΟΧΑΓΟΙ ΠΕΖΙΚΟΥ	4
ΛΟΧΑΓΟΙ ΠΕ	5
ΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΣ ΔΣΕ	3
ΣΥΝΟΛΟ	183

Η ένταξη των γυναικών στον ΔΣΕ συνέβαλε στο να ξεπεραστούν αναχρονιστικές απόψεις σχετικά με την θέση της γυναίκας στην κοινωνία. Στο πρόσωπο των

μαχητριών πολύ συχνά οι μαχητές του Δημοκρατικού Στρατού έβλεπαν συναγωνίστριες που πολεμούν μαζί τους και θα τους οδηγήσουν στην νίκη χωρίς να μειονεκτούν σε ικανότητες ενώ από την άλλη στρατιώτες του Κυβερνητικού Στρατού έβλεπαν στο πρόσωπο τους την αδερφή, την μάνα και την γυναίκα τους. Πληθώρα αναφορών εξιστορούν περιπτώσεις όπου γυναίκες μαχήτριες τα βράδια με την βοήθεια του τηλεβόα πλησίαζαν όσο πιο κοντά γινόταν στον εχθρό και φώναζαν συνθήματα και μιλούσαν στους στρατιώτες του Κυβερνητικού Στρατού, ώστε να τους πείσουν να σταματήσουν να τις πολεμούν και να στρατευτούν στον ΔΣΕ με ένα και μοναδικό σκοπό την πάλη για την ελευθερία (Φρεγγίδου, 2013).

Τα αποτελέσματα πολλές φορές ήταν θετικά, στρατιώτες οργανώνονταν στον ΔΣΕ και έδιναν μια νέα μάχη στα βουνά. Ακόμη μια άλλη αναχρονιστική και στερεότυπη άποψη η οποία ξεπεράστηκε μέσα στην τρίχρονη δράση του ΔΣΕ όπου πήραν μέρος χιλιάδες γυναίκες ήταν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθε. Η γυναίκα στην Ελεύθερη Ελλάδα πήρε για πρώτη φορά μέρος στις εκλογές, ψήφισε και ψηφίστηκε καθώς έλαβε υπεύθυνες θέσεις όπως μέλος του Λαϊκού Συμβουλίου, δικαστής στα Λαϊκά Δικαστήρια, λαϊκός πολιτοφύλακας, φρούραρχος ή αγροφύλακας. Η συμβολή τους ήταν σημαντική και αυτό ταυτοποιείται από τα στοιχεία τα οποία δείχνουν πώς με τις γυναίκες σε αυτές τις θέσεις πραγματοποιήθηκαν μια σειρά επιτευγμάτων όπως η δημιουργία δρόμων, η λειτουργία σχολείων και η παρότρυνση να πάνε σε αυτό όλα τα παιδιά και όχι κάποια όπως συνηθίζονταν. Αλλά η μόρφωση και η εκπαίδευση ήταν από τα σημαντικότερα θέματα που ενδιέφεραν τον Δημοκρατικό Στρατό ώστε να υπάρχουν μορφωμένοι άνθρωποι που γνωρίζουν καλά πια είναι τα δικαιώματά τους, οι ανάγκες και να παλεύουν για αυτά.

Παράλληλα με τον έντονο αναλφαβητισμό της περιόδου εκείνης είχαν οργανωθεί και μαθήματα για τις γυναίκες μαχήτριες που δεν είχαν πάει σχολείο ή δεν είχαν προλάβει να ολοκληρώσουν την εκπαίδευσή τους, ακόμη διανέμονταν σχολικά εγχειρίδια για την καλύτερη εκπαίδευση των μαθητών. Η εκπαίδευση των γυναικών δεν είχε μόνο σχέση με την γλωσσική μόρφωση αλλά γενικότερα με κοινωνικά, πολιτικά και στρατιωτικά ζητήματα. Πραγματοποιούνταν μαθήματα σχετικά με τις πολιτικές εξελίξεις, το Πρόγραμμα του Κόμματος και το Καταστατικό του. Έδιναν ιδιαίτερη σημασία σε ανάλυση άρθρων από εφημερίδες, μπροσούρες του κόμματος, ανάλυση δελτίων καθώς και άλλων έντυπων υλικών. Αυτά ήταν το καθημερινό

δελτίο ειδήσεων, η δεκαπενθήμερη εφημερίδα, ο ραδιοσταθμός, προκηρύξεις (Φρεγγίδου, 2013).

Οι γυναίκες μέσα στην φωτιά του πολέμου δεν σταματούσαν ποτέ την προσπάθεια για μόρφωση, έτσι εξέδιδαν μια σειρά εφημερίδων σε διάφορες περιοχές, το 1948 εκδόθηκε το πρώτο φύλλο της *ΜΑΧΗΤΡΙΑΣ* από τις μαχήτριες του ΔΣΕ. Το πρώτο αυτό φύλλο έδινε πληροφορίες σχετικά με την δράση των μαχητριών, αναφέρονταν στους σκοπούς και παρακινούσε κάθε γυναίκα που το διαβάζει να μην σταματήσει την προπαγανδιστική του χρήση και να προσπαθεί να φτάσει στα χέρια κάθε γυναίκας που βρίσκεται απομονωμένη στο σπίτι της κάτω από την τρομοκρατία του εχθρού. Παράλληλα εκδίδονταν και η εφημερίδα *Αγωνίστρια* των γυναικών από την Θράκη, το 10λεπτο της Γυναίκας από το Αρχηγείο του ΔΣΕ ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, η εφημερίδα *Αγωνίστρια* από τις Δημοκρατικές γυναίκες Νότιας Ελλάδας. Ακόμη εκδίδονταν και διανέμονταν η εφημερίδα *Αγωνίστρια* που ήταν όργανο των μαχητριών της 7^{ης} Μεραρχίας, *Ηλέκτρα* από τις μαχήτριες της 107^{ης} Ταξιαρχίας, η *Θεσσαλιώτισσα* από τις μαχήτριες της 1^{ης} μεραρχίας. Παράλληλα όργανο των ανταρτισσών της ΣΑΓΑ ήταν η *Παρτιζάνα ενώ οι Παρτιζάνες του Βίτσι* ήταν όργανο του ΔΣΕ της 107^{ης} Ταξιαρχίας και τέλος η εφημερίδα *Καθημερινά Νέα* ήταν δελτίο της 13^{ης} Μεραρχίας του ΔΣΕ Ηπείρου. Οι γυναίκες δεν σταματούσαν ποτέ να κάνουν την αυτοκριτική τους σχετικά με την δομή των φύλλων που διένειμαν, επιδίωκαν να είναι κατάλληλα σχεδιασμένες και κατανοητές ώστε να μπορεί κάθε απλή γυναίκα να καταλάβει το περιεχόμενο της. Χιλιάδες μαχήτριες είχαν πεθάνει κατά την διάρκεια αφισκοκόλλησης και διανομής προκηρύξεων από τις σφαίρες του κυβερνητικού στρατού.

Ένα ευαίσθητο θέμα το οποίο συγκινεί ιδιαίτερα την γυναίκα μέσα από τον ρόλο της σαν μάνα και για το οποίο έπρεπε να ληφθούν άμεσες αποφάσεις ήταν η ανάγκη διάσωσης των παιδιών. Το θέμα αυτό συζητήθηκε τόσο από την ΠΔΕΓ στο 2^ο Συνέδριο της ΠΔΟΓ, όσο από την ΔΝΕ όσο και από το ΚΚΕ και το ΔΣΕ. Ο βασικός άξονας γύρω από τον οποίο κυμαίνονταν η θέση και η πρόταση που έκανε εν τέλει η Προσωρινή Κυβέρνηση ήταν να απευθύνει έγκλιση στις Λαϊκές Δημοκρατίες για να παραλάβουν, να φροντίσουν και να φιλοξενήσουν τα Ελληνόπουλα για όσο καιρό χρειάζεται. Για να μην πεθάνουν στον ελλαδικό χώρο είτε από υποσιτισμό είτε από τις σφαίρες του εχθρού. Οι Λαϊκές Δημοκρατίες της Ουγγαρίας, της Ρουμανίας, της Τσεχοσλοβακίας, της Πολωνίας, η Λαοκρατική Δημοκρατία της Γερμανίας αλλά και

μετά το 1949 η ΕΣΣΔ ήταν οι χώρες υποδοχής των παιδιών γενικά αλλά και των ιδίων των μαχητών. Οι γυναίκες κάθε χώρας που συμμετέχουν στην ΠΔΟΓ έκαναν ατέρμονες προσπάθειες για την σωτηρία αυτών των παιδιών. Οι γυναίκες από Σουηδία, Δανία, Ιταλία Αλβανία κ.α. έστελναν ρούχα, φάρμακα, χρήματα και ότι άλλο μπορούσαν να συγκεντρώσουν με άμεση ανταπόκριση από την στιγμή που τους καλούσαν για βοήθεια οι Ελληνίδες Μαχήτριες (Γκιρτζώνας, 2001).

Όταν ξεκίνησαν οι πρώτες αποστολές παιδιών το 1948 ιδρύθηκε και στην ΠΔΚ η Κεντρική Επιτροπή «Βοήθεια στο Παιδί» ΕΒΟΠ. Η Επιτροπή ήταν υπεύθυνη για την μεταφορά των παιδιών, την εγκατάστασή τους στην χώρα υποδοχής καθώς και για την οργάνωση της ζωής τους. Όλα αυτά γινόταν πάντα σε συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες κάθε χώρας. Έπειτα είχε αναλάβει την ελληνική μόρφωση και αγωγή των παιδιών αλλά και την εγκατάσταση Ελλήνων εκπαιδευτικών σε αυτές τις χώρες. Για την καλύτερη φροντίδα των παιδιών και διεκπεραίωση των σκοπών η ΕΒΟΠ δημιούργησε Επιτροπές σε κάθε χώρα υποδοχής με την καθοδήγηση της Κεντρικής Επιτροπής της ΕΒΟΠ. Ακόμη σημαντική ήταν η αλληλεγγύη που έδειχναν με διαμαρτυρίες και επιστολές στην Ελληνική Κυβέρνηση για να διαμαρτυρηθούν για τις μαζικές και ανεξέλεγκτες εκτελέσεις των Ελλήνων Μαχητών. Μηνύματα συμπαράστασης έστελναν και διανοούμενοι, ποιητές και ζωγράφοι από όλο τον κόσμο που έβλεπαν την ηρωική δράση των Μαχητριών. Μερικοί από αυτούς είναι ο Ισπανός ζωγράφος και γλύπτης Π. Πικάσο, ο ποιητής Π. Νερούδα, ο Σοβιετικός συγγραφές Σιμόνοφ, ο συγγραφέας και ποιητής Π. Ελιάρ καθώς και πολλοί άλλοι άνθρωποι του πνεύματος έδειχναν την συμπαράστασή τους στον αμείλικτο αγώνα των γυναικών (Γκιρτζώνας, 2001).

ΣΥΝΕΥΝΤΕΞΗ ΜΑΧΗΤΡΙΩΝ (ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ)

6.1 ΦΡΕΓΓΙΔΟΥ-ΜΗΤΡΟΛΙΟΥ ΕΛΠΙΔΑ (ΓΑΡΕΦΩ)

Γεννημένη το 1928 σε λίγους μήνες μπαίνω στα 91, η καταγωγή μου είναι από το Κιλκίς από ένα μικρό χωριουδάκι που το λένε Μελισσουριό έχει λίγους κατοίκους σχεδόν όλοι Πόντιοι και λίγοι Σαρακατσαναίοι. Οι γονείς μου ήταν αγρότες, ασχολούμασταν κυρίως με τα καπνά αλλά δουλεύαμε και είχαμε και άλλα χωράφια και καλαμπόκια και κάναμε το ψωμί μας, είχαμε αγελάδες, πρόβατα. Ξέχασα να πω ότι το χωριό μου ήταν κοντά στα Κρούσα. Εγώ είχα πέντε αδέρφια τα δύο τα μικρά τον αδερφό μου που ήτανε οχτώ χρονών και την Μάρθα που ήτανε τέσσερα στα πέντε τους αφήσαμε στο σπίτι οι γονείς μου και εμείς φύγαμε γιατί μας κυνηγούσαν, είχαμε ένταλμα συλλήψεως η μάνα μου, η αδερφή μου η Μαρία και εγώ. Η μαμά μου ήταν υπεύθυνη της τροφοδοσίας για τον ΕΛΑΣ. Αυτή ήξερε γράμματα και ρωσικά μιλούσε αλλά ήξερε και τα ελληνικά. Πολύ μεγάλη σύνδεση είχαμε στον ΕΛΑΣ με τους αντάρτες και με τον Δημοκρατικό Στρατό φυσικά, το σπίτι μας ήτανε γιάφκα όλοι από εκεί περνούσαν ήταν δίπλα στο ποτάμι, στη ρεματιά μπορούσαν εύκολα να φύγουν οι αντάρτες. Ο πατέρας μου στην τετάρτη δημοτικού τελείωσε αλλά ήταν ένας πολύ εξαιρετικός άνθρωπος, πολύ αγαπητός, δεν άκουσα ποτέ τους γονείς μου να μαλώνουν ή να φωνάζουν, «κόριτς Σόφη» έλεγε ο πατέρας μου(γέλια). Στο σπίτι μας ο ένας ερχόταν ο άλλος έφευγε(οι παράνομοι) αλλά φερμουάρ στο στόμα και τίποτα ακόμα και τα μικρά δεν μιλούσαν.

Εγώ οργανώθηκα πρώτη από την οικογένεια μου στην ΟΚΝΕ το 1942 το Γενάρη. Ήταν χειμώνας, πλέκαμε, ήρθε μας μίλησε ένας συγχωριανός μας γι' αυτήν, πως υπάρχει μια παράνομη οργάνωση ενάντια στους Γερμανούς. Με το που οργανωνόμασταν στην ΟΚΝΕ γινόμασταν και μέλη του Κόμματος. Από το 1943 που ιδρύθηκε η ΕΠΟΝ και μπήκαμε στην ΟΚΝΕ γινόμασταν αμέσως μέλη του κόμματος. Περνούσαν τα αεροπλάνα πάνω από το χωριό μας και κρυβόμασταν, κλείναμε τα φώτα. Μας προειδοποιούσαν πως θα κάνουμε όταν γίνει ο πόλεμος. Σύντομα και άλλοι στην οικογένεια μου οργανώθηκαν στο Κόμμα. Ο θείος μου βγήκε στο βουνό. Είμασταν ενάντια στους Γερμανούς, αυτοί κυνηγούσαν τους κομμουνιστές, μας έκαναν επίτευξη μας παίρνανε τα ζώα. Τον πατέρα μου τον πιάσανε το 1942 το

πήγανε στου Παύλου Μελά. Όσα καπνά είχαμε τα πουλήσαμε όσο-όσο για να ζήσουμε. Πιάνανε οι Γερμανοί αθώους ανθρώπους και τους σκότωναν και αρκετούς από τα Κρούσα όταν είχαν αποτυχία σε κάποια μάχη. Υπήρχαν και οι λίγες οικογένειες που πήγαν με το ΠΑΟ. Όταν όμως ο ΕΛΑΣ απελευθέρωσε τα εδάφη και τις φυλακές ξεκίνησε ακόμα περισσότερος κόσμος να οργανώνεται.. Οργανωθήκαμε γιατί ήταν οι Γερμανοί κυνηγούσαν τους κομμουνιστές. Ξεκίνησαν από λίγους, σιγά σιγά γίνανε ομάδα, μετά διμοιρία όλο και αυξανόντουσαν οι αντάρτες, μέχρι που γίνανε λόχος. Τι ωραία τραγούδια τραγουδούσαν, όταν έρχονταν στο χωριό μας, η μάνα μου ήξερε και τα ρωσικά, σχεδόν όλο το χωριό ήξερε τα ρωσικά.

Τότε η οργάνωση ήταν χωριστά αγόρια κορίτσια και χωριστά κάναμε συνδιάσκεψη. Ήταν τότε ο Σγουρός έτσι ήταν το ψευδώνυμο του, μικρό παιδί αλλά μυαλό μεγάλο. Ερχόταν και μας έκανε μάθημα, θυμάμαι, μας μίλησε και για το ηλεκτρικό φως, εμείς ούτε που ξέραμε τι ήταν... και γελούσαμε και λέγαμε αστεία 'πάτα τον τοίχο να βγάλει φως'. Και έλεγε ότι τα χωριά και οι πόλεις θα είναι το ίδιο θα έχουν συγκοινωνία, ρεύμα, ο κόσμος δηλαδή θα είναι πολύ διαφορετικός. Αυτό την νεολαία την τραβάει! Και μόλις έφυγε η Μαρία η κοπέλα που ήταν υπεύθυνη στην ΟΚΝΕ ανέλαβα ύστερα εγώ. Και η αποστολή μας ήταν να γράψουμε στους τοίχους συνθήματα, θυμάμαι ήμουν στην καλλιγραφία και έγραφα ένα μεγάλο «Ε» και από δίπλα «ΕΑΜ», «ΕΛΑΣ», «ΕΠΟΝ» το θυμάμαι πολύ καθαρά. Τι ωραία που ήταν έπαιρνα ικανοποίηση , ήμουν και έμπιστη, είχαμε έναν σκοπό για απελευθέρωση, να φύγουν οι Γερμανοί, ήταν και οι Παοτζήδες τα ίδια αίσχη κάνανε, είχαμε κάθε λίγο και λιγάκι «εκκαθαριστικές» κυνηγούσαν του Ελασίτες. Οι αντάρτες δεν είχαν και όπλα μάχονταν και μετά τους τα έπαιρναν. Ούτε φαγητό , ούτε τίποτα για αυτό ερχόταν σε εμάς και τους βοηθούσαμε. Αλλά δεν μπορούσες να πεις τίποτα ακόμη και στη γειτονιά μου είχαμε κάποιους προς την δεξιά να το πω δεν μας πρόδωσαν, έβλεπαν κάθε μέρα τα μουλάρια να έρχονται να φορτώνουν αλλά δεν έλεγαν τίποτα.

Μετά το 1945 πιάνουν τον θείο μου, έφαγε πολύ ξύλο τίποτα δεν είπε, ήταν διμοιρίτης στον ΕΛΑΣ και έγινε δικαστήριο στις Σέρρες , μόνο στην μάνα μου επέτρεψαν να πάει να τον δει ούτε την γυναίκα του. Μόνος του υποστήριξε τον εαυτό του στην δίκη και αθωώθηκε. Τον χτυπήσανε πάρα πολύ τον έβγαχνε η γυναίκα του μας ρωτούσε αλλά δεν λέγαμε τίποτα. Γιάφκα είμασταν δεν λες τίποτα μόνο στον γραμματέα και σε κάνα δυο κομματικά στελέχη. Εγώ γραμματέας της ΕΠΟΝ ήμουνα

όταν διαλύθηκε η ΟΚΝΕ παντού έτρεχα. Ένα βράδυ έρχεται ο σύνδεσμος σπίτι, εξαιρετικό παιδί, ατσίδα, τσακάλια της νύχτας τους έλεγα εγώ τους συνδέσμούς, δεν τον έπαιρνες χαμπάρι το πρωί στο χωριό με το καφέ του , πήγαινε και στα χωράφια κανένας δεν τον κοιτούσε, το βράδυ όμως αστραπή. Έρχεται λοιπόν τροχάδην χτυπάει συνθηματικά την πόρτα και πάει η μάνα μου να ανοίξει δεν άφησε τον πατέρα μου εμείς περιμέναμε γύρω από την φωτιά και λέει: «γρήγορα τα τρόφιμα γιατί έχουμε πληροφορίες ότι ο στρατός θα περικυκλώσει απόψε το χωριό και θα κάψει σπίτια, τι θα κάνεις θείο με τα κορίτσια;» ρωτάει τον πατέρα μου. Εμείς φοβόμασταν γιατί οι Παοτζήδες έκοβαν τα μαλλιά από τα κορίτσια, τις βίαζαν. Λέει πάλι ο σύνδεσμος «θα πάω στο αρχηγείο να δω τι γίνεται, δεν είναι μακριά και θα ξανάρθω». Έτρεξε, τσακάλι, χαράματα ήρθε, πάμε γρήγορα ήδη ο στρατός έρχεται από την Κοκκινιά το διπλανό χωριό, μας είπε. Σηκωθήκαμε, πήρε ο καθένας ότι μπορούσε να πάρει. Πήραμε εμείς τα κορίτσια τα καλά μας φορέματα, εγώ τα καλά μου παπούτσια που φορούσα για να πάω σε «αχτίφ», από εδώ και από εκεί. Τα μικρά κοιμόταν στο κρεβάτι, πήγαμε τα φιλήσαμε, η μικρή αδερφή μου με έπιασε σφιχτά από τον λαιμό, εγώ πήρα το χέρι της και το έβαλα δίπλα από το κεφάλι της, τα χαιρετήσαμε και τα κλειδώσαμε μέσα, φορτωθήκαμε με τα τσουβάλια και φύγαμε για το βουνό. Μπροστά η μάνα μου πίσω της οι αδερφές μου μετά εγώ και τελευταίος ο πατέρας μου. Με το που φτάσαμε στο βουνό ήρθαν και μας ξεφόρτωσαν τα τσουβάλια οι αντάρτες, ήταν πολύ βαριά που να τα σηκώσουμε. Και έτσι γίναμε οι πρώτες αντάρτισσες το 1946 εμείς οι τέσσερις (ταυτοποιείται και από άλλες πηγές ότι οι γυναίκες της οικογένειας Φρεγγίδου Σοφία(μητέρα), Μαρία, Αλεξάνδρα και Ελπίδα ήταν οι πρώτες μαχήτριες του ΔΣΕ). Όταν λοιπόν φύγαμε και έφτασε στο σπίτι ο Κυβερνητικός Στρατός δεν μας βρήκαν και έφτασαν και οι Παοτζήδες και μάλωσαν μεταξύ τους από ποιον το μάθημα και φύγαμε και κατηγορούσε ο ένας τον άλλον και έτσι δεν έκαψαν τα σπίτια στο χωριό και σώθηκε το χωριό και σώθηκε και το σπίτι μας. Εμείς όμως είχαμε την γιαγιά μας, που έμενε σε ένα άλλο σπίτι στο χωριό και πρόσεξε τα παιδιά.

Έτσι ανεβήκαμε στο βουνό, φτάσαμε εκεί και βρήκαμε τους αντάρτες, χαρά η δικιά μας! Εμείς όταν βγήκαμε εκεί τον Γαρέφη τον είχαν πιάσει. Μετά τα γεγονότα τις Ποντοκερασιάς τους είχαν πιάσει τους περισσότερους και αυτοί οι λίγοι που έμειναν ήταν εκεί στο βουνό και τους βρήκαμε. Και ήρθαν τότε μας πήραν από πάνω μας το φορτίο που ήταν πάρα πολύ βαρύ και λέει ο Μαύρος αντάρτης «κυρ-

Κώστα(πατέρας Γαρέφως) τι θα κάνεις;» λέει ο πατέρας μου «θα μείνω εδώ με τον αδερφό μου». Όχι , λέει, εμείς αποφασίσαμε να πάνε τα κορίτσια να σπουδάσουν και εσείς να πάτε να μείνετε στο Μπούλκες(Σερβία) εκεί που δουλεύουν πάρα πολλοί Έλληνες. Σηκώνεται τότε η αδερφή μου η μεγάλη (Μαρία) και λέει «όχι, εγώ θα μείνω εδώ, με τον θείο στο βουνό, η Ελπίδα, λέει, αγαπάει τα γράμματα ας πάει να σπουδάσει». Σηκώθηκα και λέω «όχι εγώ δεν πάω ,εγώ θα μείνω εδώ να πάρω το όπλο να πολεμήσω». Και μου λένε αυτοί αν θες όπλο θα πολεμήσεις και θα το πάρεις. Οι αντάρτες όπλα δεν είχαν τίποτα , πολεμούσαν και τα έπαιρναν από τον Κυβερνητικό Στρατό. Λέει τότε ο πατέρας μου « Χαράλαμπε, εγώ κλείδωσα δυο παιδιά στο σπίτι, και δύο τα 'χω στο βουνό αλλά και τον αδερφό μου εγώ τον μεγάλωσα σαν παιδί μου, να τους αφήσω και να πάω να σωθώ; Όχι εδώ θα μείνω να πολεμήσω» Μετά λέει και η μάνα μου «εγώ δεν αφήνω τα παιδιά μου και τον άντρα μου θα μείνω εδώ». Και έτσι μείναμε στο βουνό και η μικρή μου αδερφή που ήταν σχεδόν 14 χρονών.

Με το που σκοτεινίασε γύρω στα μεσάνυχτα έρχονται και μας λένε ο σύνδεσμος μαζί με τον Μαύρο ότι η Μαρία και η Ελπίδα πάνε στο Μπέλες. Ούτε που ξέραμε που είναι. Πήγαμε και μας λένε θα φορέσετε παντελόνια. Παντελόνια; Τι να κάνουμε τα φορέσαμε μας λένε και άρβυλα για την αδερφή μου είχαν για εμένα δεν είχε νούμερο φορούσα 41 και ήταν όλα μικρά, εγώ έμεινα με τα καινούργια μου τα παπούτσια που τα πρόσεχα πάντα πως και πως. Και μου δίνουν ένα παντελόνι από έναν κοιλαρά, με είδαν έτσι αψηλή, νταρντάνα και μου έδωσαν αυτό και ένα σπάγκο μαζί και το έδενα το παντελόνι από μπροστά μέχρι πίσω, χάλια ήμουνα. Και τους λέω εγώ «θέλω όπλο». Και μου δίνουν οβίδα μέχρι εκεί πάνω , βαρύ πολύ και το έδεσα και με σπάγκο από τον ώμο και με έκανε πληγή και φορτωθήκαμε και με σφαίρες. Ξεκινάμε λοιπόν και μετά από λίγο αρχίζει να βρέχει και να μπαίνουν τα παπούτσια μέσα στις λάσπες και να μην βγαίνουν και φεύγει ο πάτος από τα καινούργια μου παπούτσια και μετά πατάω κάτι πέτρες τσιμουδιά δεν βγάζω, σκύβω παίρνω τα παπούτσια και τα περνάω στο χέρι. Φτάσαμε στα Σούρμενα κάναμε στάση για να ξεκουραστούμε, με τον Γιάννη τον σύνδεσμο από το χωριό αυτός είχε αναλάβει. Όλο το βράδυ έβρεχε και φυσούσε αέρας. Ξεκινήσαμε πήραμε το βουνό για το Μπέλες και ο δρόμος μου φαινόταν τόσο μακρύς είχαν σκιστεί τα πόδια μου και μέσα είχαν μαζέψει λάσπη και χόρτα. Δεν άντεξε και φώναξα την αδερφή μου και της λέω «δεν μπορώ». Μαζεύτηκαν όλοι γύρω μου είδαν τα πόδια μου λεν «καλά, γιατί δεν είπες

τίποτα» μου έλεγε ο ένας «θα σου έδινα τις κάλτσες μου», ο άλλος «θα σου έδινε τις αρβύλες μου», η αδερφή μου να κλαίει και εγώ είχα πυρετό και δεν το ήξερα. Ρωτάω αν είναι μακριά το Μπέλες και μου λένε όχι από το δρομάκι θα πάμε και φτάνουμε και πάμε στην επιμελητεία και μας λένε» πηγαίνετε στο αμπρί είναι έτοιμο για εσάς τις δύο». Πάμε εκεί, η αδερφή μου έκλαιγε και έλεγε «Ελπίδα μην πεθάνεις», εγώ να της λέω «πονάω» είχα και πυρετό. Έρχεται τότε ο επιμελητής ο μπάριμπα-Φίλιππας έτσι τον λέγανε, πήρε έναν σουγιά και μου καθάρισε όλη την πατούσα μέχρι μέσα ολοζώντανη χωρίς τίποτα. Και κοιμήθηκα και την άλλη μέρα ξύπνησα, τίποτα δεν κατάλαβα. Είδα την αδερφή μου πάνω από το κεφάλι μου και έκλεγε και μου έλεγε ότι όλο το βράδυ παραμιλούσα και έλεγα «τα παπούτσια μου, τα παπούτσια μου!». Έφαγα κιόλας λίγο και ανάρρωσα, είχαμε έναν εξαιρετικό μάγειρα, τρώγαμε χυλό και σιγά το φαΐ που κάναμε, τύχαινε κανένας σβόλος από το αλεύρι και χαϊρόμασταν που ήταν λίγο πιο πηκτό.

Έτσι βασανιστική ήταν η πρώτη φορά, μετά όλα καλά αλλά μας είχαν τρελάνει στα μαθήματα τα στρατιωτικά, πώς να πολεμάμε, τι να κάνουμε, πώς να κρατάμε το όπλο. Δεν είναι έτσι άντε πάμε να πολεμήσουμε. Πρέπει να ξέρεις, που είναι ο εχθρός, που να στηθείς, πώς να καλυφθείς. Μας έλεγαν όλοι την ώρα τα «τρία Π», εγώ δεν είχα καταλάβει και αφού τελείωσε ένα μάθημα που είχαμε πήγα και έπιασα και ρώτησα τον διοικητή. Η αδερφή μου έλεγε αμάν πια όλο μιλάς και ερωτήσεις κάνεις, εγώ όμως δεν μπορούσα να μην μιλάω και να μην ρωτάω. Μου λέει ο διοικητής «αφού τα κάνει πως γίνεται να μην τα ξέρεις; Είναι ΠΟΥ είναι ο εχθρός, ΠΩΣ θα πας εκεί να τον αντιμετωπίσεις και ΠΟΤΕ». Μου λέει μετά «Συγγνώμη, που δεν σας το εξηγήσαμε καλά», πάντα άκουγαν και προσπαθούσαν να σε βοηθήσουν και να σου δώσουν να καταλάβεις. Οι αξιωματικοί αυτά που ήξεραν ήθελαν να μας τα βάλουν μέσα στο κεφάλι μας, προσπαθούσαν όλη την ώρα να μας μάθουν καινούργια πράγματα σε εμάς τους νεοσύλλεκτους. Έπρεπε λοιπόν να μας δώσουν όνομα, δεν γινόταν να μας αφήσουν με αυτά, ένταλμα συλλήψεως είχαμε.

Μας συγκέντρωσε όλους ο Ταγματάρχης στον ΕΛΑΣ ήταν Όμηρο τον λέγαμε δεν ξέρω το πραγματικό του όνομα. Μας λέει θα βάλουμε ψευδώνυμα, δεν θυμόμασταν μετά πως τους λέγαν ρωτούσαμε «εσένα πως σε είπαμε; και γελάγαμε». Εμείς δύο κορίτσια τι όνομα να παίρναμε, λέει ο Φωτεινός «την Μαρία θα την πούμε Ελευθερία, θα μας απελευθερώσει» χειροκροτήματα εκεί χαμός. Έρχεται σε εμένα και λέει «πες μόνη σου το όνομα σου», «πείτε με όπως θέλετε» λέω εγώ. Πετάγεται

ύστερα ο Ηλιάδης και λέει «θα την πούμε Γαρέφω αυτό της ταιριάζει τίποτα άλλο έτρεχε και κυνηγούσε τους μπουραντάδες και το έβαζαν στα πόδια, ανέμιζαν τα μαλλιά της». Ο Γαρέφης ήταν το ηρωικό παλικάρι, που γύρισε να σώσει έναν σύντροφο που είχε τραυματιστεί και τελικά τον τραυμάτισε ο ΚΣ, τον βασάνισε μέχρι και αλάτι του έριχνε στις πληγές, τον θεράπευσαν και μετά τον εκτέλεσαν. Εγώ λέω «όχι, βάλτε με ότι θέλετε αλλά όχι αυτό. Το όνομα αυτό είναι πολύ βαρύ, ο Γαρέφης ήταν ήρωας του λαού μας δεν ξέρω αν θα μπορέσω να ανταποκριθώ». Άρχισαν όλοι να φωνάζουν «Γαρέφω, Γαρέφω!» χειροκροτήματα, με αγκάλιαζαν και έτσι έμεινα με το όνομα. Τότε Πήγαμε στην πρώτη μας μάχη στις Μουριές, πήραμε όπλα, τους ξεκάναμε τους χωροφύλακες, με τα σώβρακα έφυγαν τους πήραμε τις στολές τίποτα δεν θα τις κάναμε αλλά έτσι τις πήραμε, δεν πειράξαμε κανέναν. Πήραμε όπλα, σφαίρες, οπλοπολυβόλο, κουβέρτες είχαν πάρα πολλά πράγματα εμείς τίποτα.

Στην αρχή είχες την ομάδα σου, μετά έγινε διμοιρία όταν πήγα στην ομάδα Αξιωματικών εγώ τα ήξερα όλα μόνο τα νέα όπλα έμαθα εκεί. Είχα λοιπόν την δική μου ομάδα ήμουν ομαδάρχισσα με τρεις άνδρες και η αδερφή μου δική της διμοιρία, αλλά τι ομάδα να έχεις με τρία άτομα.. αλλά είχαμε τι να κάνουμε. Αλλά ήθελαν να μας κάνουνε να σπάσουμε αυτό το γυναικείο, να μπει η μάχη μέσα στο αίμα μας. Όταν λοιπόν συγκροτήθηκε ο Δημοκρατικό Στρατός και έγινε λόχος άρχισαν να έρχονται και άλλες κοπέλες, γύρο στις 17 του Νοέμβρη ήρθαν τέσσερα κορίτσια από την Μεγάλη Βρύση και μετά από λίγο άλλα δύο από το Γερακαριό. Ερχόταν μόνες τους, δεν ανακατευτήκαμε ποτές. Όταν ο πατέρας τύχαινε να έρθει στα Κρούσα συναντιόμασταν, ήταν πολύ συγκινητικό βρισκόμασταν στα όρθια όταν ερχόταν για καμιά αποστολή. Είχε ένα μεγάλο μουστάκι και του το πείραζα και γελούσαμε. Του έλεγα «πατέρα τίποτα δεν είναι, θα απελευθερωθούμε», μου λέγε «εσύ τρελή είσαι, ο κόσμος πεθαίνει». Και συναντιόμασταν και με τον θείο μου. Εμείς που φέρναμε από το Μπέλες τα πυρομαχικά τα έπαιρναν αυτοί και τα πήγαιναν Σέρρες – Δράμα.

Ύστερα μέσα του Φλεβάρη 1947 έγινε ανασχηματισμός και ήμουν στην διμοιρία της αδερφής μου. Και έρχεται ο σύνδεσμος ο Φωκάς έκανε την διαδρομή Μπέλες-Πετράδες, εχθρικό έδαφος, από το Αρχηγείο και λέει πως με ζητούσε ο αρχηγός, ο Ηλιάδης και ο Μαύρος, να πάρω το όπλο και να πάω. Απορούσα που θα με στείλουν, αλλά λέω στρατιώτης του Κόμματος είμαι όπου μου πουν να πάω, θα πάω. Ήρθε και ο Γιώργος Στέλεχος της ΕΠΟΝ από τις Σέρρες, θα πάτε στις Πετράδες που έχει

«αχτίφ» των πολιτικών οργανώσεων και θα πάρετε μέρος και εγώ ήμουν υπεύθυνη της αποστολής. Πήγαμε εκεί και συζητήσαμε για τα προβλήματα που είχαμε, ένα διάστημα με τις τόσες φυλακίσεις είχε πέσει το ηθικό των μαχητών και έπρεπε να συζητηθεί και αυτό. Μίλησαν όλοι ο σύνδεσμος μου είπε να μιλήσω και εγώ επειδή ήμουν αντάρτισσα και μίλησα δεν ντρεπόμουνα εγώ είπα για την ΕΠΟΝ ήξερα πολύ καλά τα πράγματα και έκανα και πρόταση να κάνουμε κάτι στα χωριά ώστε να τους μιλήσουμε να είναι κοντά μας και να μας βοηθάνε. Και μιας που είναι και γιορτές να μας στείλουν κανένα δεματάκι να θυμηθούμε το σπίτι μας γιατί είμαστε στα βουνά. Εσείς , λέω , έχετε κάποια απαίτηση από τους αντάρτες, θέλετε κάτι συγκεκριμένο; Εμείς πολεμάμε με την ψυχή μας, με την πίστη που έχουμε να απελευθερώσουμε την Ελλάδα!Είμασταν νέοι, δυνατοί με μυαλό. Ήταν και κάποια παιδιά από τον ΕΛΑΣ και είπαν πως εκεί είχαν Υποδειγματικές διμοιρίες μήπως κάναμε και στον ΔΣΕ. Γυρίσαμε, το μεταφέραμε αυτό και ύστερα από μερικές μέρες κάναμε Υποδειγματική διμοιρία με την αδερφή μου διμοιρίτισσα, εγώ ομαδάρχισσα.

Έντεκα διαλεχτά παιδιά ήμασταν μέσα στην Υποδειγματική Διμοιρία, το ίδιο στο σώμα και στο μυαλό. Εγώ ήμουν πολύ ψηλή 1.70 περνούσα πολλούς άντρες, μέχρι και τον πατέρα μου τον περνούσα. Από την Υποδειγματική Διμοιρία βγήκαν Αξιωματικοί μέχρι και Λοχαγοί και όπως έμαθα αργότερα έβγαιναν και Ταγματάρχαιοι. Γινόταν πάρα πολύ καλή δουλειά και με τα στρατιωτικά μαθήματα και με τις ασκήσεις και με τις μάχες που δίναμε και με όλα που κάναμε. Εγώ λέω είμασταν οι ενισχυτές ότι και να γινόταν, σε κάποια περιοχή έπρεπε οπωσδήποτε η Υποδειγματική Διμοιρία να είναι εκεί και πολλές φορές η δική μου η ομάδα. Έρχεται λοιπόν μια άλλη φορά ο σύνδεσμος και λέει «η Γαρέφω να πάρει άλλα δυο κορίτσια και να πάει στα Κρούσα», εμείς νομίζαμε γίνεται αχτίφ, με χαρά και ,με τραγούδια πήγαμε. Βρήκα εκεί την Φωτούλα την είχα στην ομάδα μου πριν μπω στην Υποδειγματική, ούτε αυτή ήξερε τι γίνεται εκεί που πάμε. Μαζευτήκαμε λοιπόν πέντε κορίτσια με άλλη μια που ήταν μαζί με την Φωτούλα, η Σοφία η Κουρτίδου η πρώτη γυναίκα που χειριζόταν οπλοπολυβόλο στον ΔΣΕ, η Σοφία δεν περίμενε τίποτα και κανέναν ήξερε ακριβώς τι να κάνει στόχευε και σκότωνε, πάρα πολύ καλή. Έρχεται ο Ξενιτίδης ο αρχηγός της Κρούσας και «λέει με υπεύθυνη την Γαρέφω η αποστολή σας είναι να πάτε μπροστά στον Κυβερνητικό Στρατό χωρίς όπλα για να τους μιλήσετε και να φωνάζετε συνθήματα». Λέω τότε «μα είναι δυνατόν , πώς να πάμε έτσι χωρίς όπλα για στόχο θα μας έχουν και θα μας σκοτώσουν». Λέει «με τηλεβόες

θα φωνάξετε και στο τέλος θα πείτε και τα ονόματα σας τα πραγματικά για να ξέρουν ποιες είστε, ότι δεν κρύβεστε». Πάει μεσάνυχτα ήρθε ο σύνδεσμος, δεν κοιμήθηκε καμία εκείνο το βράδυ, στο μυαλό μας κομπούζιο, δεν ξέραμε τι μας περιμένει. Βγαίνουμε να φύγουμε και μας βρίσκει ο Αξιωματικός ο Πιλάτος και μας είπε να μην φοβόμαστε γιατί παντού γύρω γύρω υπάρχουν αντάρτες που θα μας προστατέψουν με τα όπλα αν γίνει κάτι και χτυπήσουν κάποια από εμάς. Κάπως όταν μας μίλησε αρχίσαμε να έχουμε μια σιγουριά. Αφήσαμε τα όπλα μας παίρνουμε τα χωνιά και αρχίσαμε να πηγαίνουμε προς αυτό το μέρος που θα περνούσε ο Στρατός. Εμείς είμασταν πέντε μαχήτριες άοπλες και αυτοί ολόκληρος στρατός, με όπλα και χειροβομβίδες, με αυτοκίνητα, μπροστά πήγαινε ένας ναρκοσυλλέκτης για να βλέπει που είχαν βάλει οι αντάρτες νάρκες. Μόλις μας είδαν οι στρατιώτες μετά την στροφή, σάστισαν και σταμάτησαν. Απορούσαν, περίμεναν να πυροβολήσουμε, εμείς σηκώσαμε τα χέρια ψηλά, είδαν τον τηλεβόα και αρχίσαμε «αδέρφια μη μας πολεμάτε, μην μας κυνηγάτε είμαστε όλοι Έλληνες, μας έβαλαν οι Αγγλοαμερικάνοι να αλληλοσκοτωνόμαστε» και άλλα πολλά τέτοια συνθήματα, δυνατά να μας ακούν και να καταλαβαίνουν. Όταν όμως αυτοί κατάλαβαν πως πράγματι δεν έχουμε όπλα γύρω μας άρχισαν να μας βαράνε, μας βαράγανε στα πόδια για να μας τραυματίσουν και να μας πάρουν αιχμάλωτες ποιος ξέρει τι θα μας έκαναν, οι σφαίρες χτυπούσαν στο τσιμέντο και κομμάτια από το τσιμέντο πεταγόταν πέρα. Τότε λέω στα κορίτσια «σύμπτυξη» και έτσι όπως πήγαμε γρήγορα, σαν αέρας εξαφανιστήκαμε, είχαμε όμως εντολή να μην πυροβολήσουμε κανέναν. Μα έλεγαν μετά τα παιδιά την ώρα που φεύγαμε για αν γυρίσουμε πίσω πόσο δυνατοί ήταν οι πυροβολισμοί σε σημείο που περίμεναν ποια θα πέσει πρώτη από τις σφαίρες.

Στα Κρούσα ερχόταν πολλοί τραυματίες από τα την γύρω περιοχή, αλλά δεν είχαμε μεταφορικά να τους κουβαλήσουμε. Μας φωνάζουν λοιπόν μια μέρα στο Αρχηγείο εμάς την νεολαία και μας λένε θα πάτε κάτω στον κάμπο που είναι τα άλογα, εκεί είχε άγρια άλογα που δεν μας πλησίαζαν, πηγαίναμε και αυτά φεύγανε και μας λένε θα πάτε να τα πιάσετε για να τα έχουμε να μας βοηθάνε. Εμείς δεν ξέραμε πώς να πιάσουμε τα άλογα άσε που φοβόμασταν κιόλας, δεν είχαμε ποτέ στην ζωή μας. Την αδερφή μου κιόλας την είχε χτυπήσει ένα άλογο όταν ήταν μικρή και ούτε να τα βλέπει δεν μπορούσε πια. Αλλά εμείς είχαμε Πομάκους και αυτοί είχαν άλογα και ήξεραν πώς να τα πιάσουν. Κάτω υπήρχαν καμιά τριάντα άλογα, έκαναν λάσο και τα έπιαναν. Ήρθε σε εμένα ένας και μου έδωσε ένα άλογο ψηλό, δυνατό

πάντα με έβλεπαν έτσι ψηλή γεροδεμένη και μου έδιναν όλο κάτι τέτοια. Του λέω δέσε το στο δέντρο και θα το πάρω μετά αλλά τελικά εκεί έμεινε δεν το πήρα ποτέ. Αυτά όλα χλιμίντριζαν, έκαναν φασαρία εγώ τα φοβόμουν εξαιτίας της αδερφής μου και η μάνα μας δεν μας άφηνε να τα πλησιάζουμε. Τα βράδια ακουγόταν παντού το χλιμίντρισμα και δεν ξέραμε τι να τα κάνουμε γιατί άμα συνέχιζαν την νύχτα που κάνει και ησυχία ήταν εύκολο να μας βρουν αλλά οι Πομάκοι που ήξεραν τα έκαναν μετά από λίγο αρνάκια. Έτσι λοιπόν επειδή οι τραυματίες είχαν μαζευτεί πάρα πολλοί πάρθηκε μια απόφαση μετά από πολύ σκέψη να μεταφέρουμε τους τραυματίες στο Μπέλες και επειδή η μάνα μου δούλευε σαν νοσοκόμα, ήξερα ότι τους έβαζαν 20 άτομα μαζί σε κάτι κρυφούς χώρους για να αναρρώσουν αλλά πολλοί προδόθηκαν και τους έπιασαν και τους έσφαζαν μια λίρα το κεφάλι πήγαινε και μετά παρουσίαζαν τα κεφάλια στη μέση της πλατείας. Πέρασαν δύσκολα η δικοί μας με όλα αυτά με τον εξαναγκασμό, σε εμάς δεν γινόταν αυτά όποιος ήθελε να δώσει φαΐ, ρούχα τα απάντα εθελοντικά δεν αρπάζαμε ποτέ ο ΔΣΕ δεν έκανε τέτοια και τα έβλεπα αυτά δεν πειράζαμε ποτέ κανέναν. Εμείς τους λέγαμε να έρθουν στο βουνό για αυτό και για αυτό τον λόγο αν θα ερχόταν ήταν δική τους απόφαση δεν τους αρπάζαμε ποτέ. Έτσι πήραμε τους τραυματίες, μαζί με τους τραυματιοφορείς και τα άλογα στη μέση και οι αντάρτες από δεξιά και αριστερά για να πολεμάνε γιατί θα περνούσαμε το λεκανοπέδιο των Μουριών και ήταν πολύ εύκολο να μας χτυπήσουν. Τι να πω για εκείνη την μέρα... ο ηρωισμός και το ηθικό του Δημοκρατικού Στρατού ήταν να κλαις. Φτάσαμε μέχρι έναν σημείο Πετράδες και Κρούσα για να δούμε τι γίνεται και μετά ήρθαν και οι υπόλοιποι από πίσω και είδαμε ότι μπορούμε να προχωρήσουμε και οι πολίτες εθελοντές που είχαμε μαζί μας και συνόδευαν μαζί μας τους τραυματίες ήθελαν αν προχωρήσαμε και μετά να μούνε και εκείνοι στον ΔΣΕ και να βγουν στα βουνά να πολεμήσουν, ήταν συνειδητοί ήθελαν.

Φτάσαμε λοιπόν Πετράδες τακτοποιήθηκαν όλα για εκείνο το βράδυ και μας μάζεψε ο Ταγματάρχης ο Φοίβος και λέει « η αποστολή μας είναι πολύ σοβαρή, θα πάμε να πολεμήσουμε, να χτυπηθούμε στις Μουριές με τον Στρατό, συνοδεύουμε τους τραυματίες, τους άοπλους που πάνε να καταταχτούν και εκτός αυτού έχουμε πληροφορίες ότι θα γίνουν εκκαθαρίστηκες και ο Κυβερνητικός Στρατός πάει προς το Μπέλες, θέλουμε διαλεχτούς εθελοντές από το τάγμα αλλά θα 'ναι κομμουνιστές και διμοιρίτες» και αυτό το τόνισε κατηγορηματικά γιατί εθελοντές όλοι θέλανε να πάμε να πολεμήσουμε αλλά ξέραμε ότι θα σκοτωθούμε είμασταν αποφασισμένοι αλλά

είτε κομμουνιστές. Σηκώνεται πρώτος ο Γιώργος, μετά ο Νάκος -και αυτόν τον είχα στην ομάδα μου και μετά έγινε λοχαγός και ταγματάρχης και πάντα μου το 'λέγε σε εσένα χρωστάω και του έλεγα στον εαυτό σου χρωστάς τίποτα σε εμένα - και σηκώνομαι μετά εγώ και λέω εγώ θα πάω , η αδερφή μου ήταν στην αποστολή αλλά ήταν στα φορεία κουβαλούσε τους τραυματισμένους, τότε έφερε ο Ταγματάρχης αντίρρηση και λέει «Γαρέφω όχι, δεν σε έχουμε για θυσία , για να σκοτωθείς» και του λέω « ίσα δικαιώματα έχουμε, στην πρώτη γραμμή είμαι; Θα πάω κι στην πρώτη γραμμή στη μάχη» και ύστερα πήγαμε εκεί μας μίλησε ο Ταγματάρχης ο Φοίβος και λέει «αυτή είναι η σοβαρότερη απόφαση που πήραμε ως τώρα, ώσπου να πέσει ο τελευταίος αντάρτης, να σώσουμε τους τραυματίες , να σώσουμε τα μεταγωγικά, να σώσουμε τα τροφήματα που θα σώσουν τον κόσμο απάνω. «Εμείς είμαστε ορκισμένοι» όλοι με ένα στόμα το είπαμε. Ξεκινάμε και φεύγουμε εμείς μπροστά κοιτούσαμε από νάρκες, από ενέδρες έπρεπε να προσέξουμε τα πάντα να μην μας χτυπήσουν , ήταν τότε ο σύνδεσμος ο μπάρμπα- Γιάννης τον λέγαμε πολύ καλός άνθρωπος και σύντροφος και μας λέει φύγετε εσείς διακόσια μέτρα μπροστά και θα ακολουθήσουν όλοι οι άλλοι από πίσω ολόκληρος κολοσσός χίλια διακόσια άτομα περίπου. Ήταν λοιπόν ο μπάρμπα- Γιάννης στη μέση δίπλα μου Φλόγας , μετά ο Νάκος και δίπλα του ένας άλλος σύνδεσμος ο Φωκάς, εκεί που πάμε βλέπω ένα φως μακριά να ανάβει -να σβήνει , να ανάβει -να σβήνει πάω στον Φλόγα που ήταν πιο κοντά γιατί είχαμε και γύρο στα πέντε μέτρα απόσταση ο ένας από τον άλλον κάμπος ήταν είχαμε απόσταση να καλύψουμε και του λέω «εκεί μπροστά βλέπω φως» και μου λέει «είναι κωλοφωτιά», εγώ δεν ήξερα τι είναι αλλά δεν ρώτησα γιατί ντράπηκα λίγο , πάω να φύγω κάνω τρία βήματα και να μια ριπή στο πόδι και άλλη μια σφαίρα στο χέρι.

Έπεσα και φώναξα τραυματίστηκα , προχωράτε, πάει να έρθει ο μπάρμπα- Γιάννης και του λέω φύγε είχε και τα δυο παιδιά του στην αποστολή και η αδερφή μου φυσικά αλλά όλα παιδιά δικά μας ήταν κανέναν δεν άφηνες.. Μου λένε «Γαρέφω κρύψου» , εκεί είχε κανάλια και όταν βρέχει παραγεμίζουν, πάω εκεί πίνω- πίνω νερό, γιατί όταν πολεμάς καίγεσαι και παγούρια δεν είχαμε όλοι, ήπια μέχρι που χόρτασα, βρήκα μια σχισμή χώθηκα εκεί μέσα, πήγα να καμουφλαριστώ το αίμα να τρέχει παντού από πάνω μέχρι κάτω, κοίταξα τον οπλισμό μου , με αυτόματα είμασταν τότε, λέω , έχω καλό οπλισμό και θα κρατήσω την τελευταία σφαίρα για μένα και μια χειροβομβίδα. Να ακούω τα άλογα να περπατάνε, φασαρία , τόσο

δυνατά. Μετά σταματάνε αυτά, το χάραγμα έρχεται ο μπάρμπα-Γιάννης στο σημείο αυτό που τραυματίστηκα και έκανε την πάπια, αυτά εμείς τα ξέραμε κάποιος άλλος έκανε τον κορυδαλλό, άλλος το αηδόνι και τέτοια. Μόλις τον άκουσα φώναξα εδώ είμαι. Με είδε και άρχισε να κλαίει, να κλαίει, του λέω «εγώ όλα καλά;» και μου λέει «τελείωσε η φάλαγγα, έπιασαν το Μπέλες οι τελευταίοι που είναι εδώ είναι αντάρτες, εμείς θα πάμε τώρα από αυτή τη μεριά γιατί θα έρθει ο στρατός να ψάξει να σκοτώσει τους άλλους αντάρτες». Πότε μου έδωσε το πόδι, με το άλλο πόδι κούτσα-κούτσα, είτε με έπαιρνε στη πλάτη και είχε γίνει και αυτός με αίματα δικά μου από πάνω μέχρι κάτω. Μόλις βγήκαμε αρκετά ψηλά βρήκαμε κάτι άλογα που τα είχε παρατήσει ο Κυβερνητικός Στρατός τότε με τους Γερμανούς και αυτά ήταν γέρικα και αρρωστιάρικα, με ανεβάζουν πάνω δύο αντάρτες, και πήγα στο αναρρωτήριο και είδαν ότι το πόδι δεν πήγαινε καλά, ούτε το χέρι και πρήστηκαν, δεν είχαν υλικά ήταν νοσοκόμα εκεί αλλά δεν είχαν ούτε γάζες τι να κάνουν οι άνθρωποι. Έρχεται λοιπόν ο Χατζής ο στρατιωτικός και λέει «Γαρέφω φεύγεις, πας Γιουγκοσλαβία να γίνεις καλά μαζί με άλλους, ολόκληρη αποστολή». Και εγώ του λέω πως θέλω να χαιρετήσω την οικογένεια μου και ήρθε η αδερφή μου και έκλαιγε και μου έλεγε να μη φύγω και θα μείνει μόνη της και εγώ της είπα ότι πρέπει να μείνει να παλέψεις μέχρι να κατεβώ εγώ.

Μας πήρε τότε ο Αντώνης ο σύνδεσμος από την Μεγάλη Βρύση και μας πήγε στην νεκρή ζώνη και εκεί μας άφηναν. Μας έλεγαν εκεί «ντρούγαρ»:«σύντροφε» και εμείς χαιρόμασταν παίρναμε θάρρος που ήταν και άλλοι και μας στήριζαν. Όταν ήταν οι Γερμανοί εκεί είχαν φτιάξει ένα νοσοκομείο σαν καλύβα αλλά με όλα τα κομφόρ και όταν έφυγαν οι Γερμανοί το χρησιμοποιούσαν οι Γιουγκοσλάβοι. Και μας δέχτηκαν, ήταν ένας μεγάλος θάλαμος σαράντα άτομα από την μια μεριά πέντε κορίτσια και από την άλλοι όλο άντρες αλλά ήταν μόνο δύο νοσοκόμες και δεν προλάβαιναν, πρωινή να είναι, νυχτερινή να είναι και εγώ πήγα και ήθελα να την βοηθήσω. Εγώ όμως είχα γύψο, μέχρι πάνω και δεν μπορούσα να πατήσω και πήγαινα κουτσό να δίνω τουλάχιστον το φαΐ στους ασθενείς. Και με βλέπει μια μέρα ο γιατρός και λέει θα μπορούσαμε να σας πάρουμε να γίνεται νοσοκόμες. Και λέει πια θέλει και λέμε εμείς καμία δεν θέλει και λέω εγώ θα βοηθήσω μέχρι να γίνει καλά το πόδι και μετά θα πάω πίσω να πολεμήσω. Έρχεται η νοσοκόμα γιατί με έβλεπε ότι θέλω να βοηθήσω εκεί και μου λέει θα σε μάθω να κάνεις ενέσεις. Εν τω μεταξύ άρχισαν να έρχονται πολύ τραυματίες και από την μια δεν χωρούσε και από την άλλη

επειδή ήταν βουνό έκανε πολύ κρύο και οι τραυματίες δεν άντεχαν. Και τότε μας έδωσαν οι Γιουγκοσλάβοι - και αυτό είναι προς τιμήν τους- τα λουτρά, δεν θυμάμαι πώς λέγονται τώρα. Τα λουτρά βοηθούσαν να κλείσουν εύκολα οι πληγές, να γίνουν καλά οι αγκυλώσεις. Τότε ο Λουκάς ο γιατρός ήθελε να κάνει μια εθελοντική ομάδα για να μας κρατήσει εκεί εγώ του είπα πάλι ότι θα βοηθήσω μέχρι να γίνω καλά και μετά θα φύγω. Μας μάζεψε λοιπόν και άντρες και γυναίκες και μας έκανε μαθήματα για να πλουτίσουμε περισσότερο το νοσοκομείο. Αλλά ο Δημοκρατικός Στρατός ζητούσε κόσμο. Εγώ έβγαλα τον γύψο έκανα καλά το πόδι και ζητούσα να πάω πίσω , στους γονείς μου να πολεμήσω. Τότε ο γιατρός ο Λουκάς πήρε πέντε από εμάς και μας έδειξε χειρουργική. Πήρε μια γίδα και έκοψε τα πόδια, την ανοίξαμε μας έδειξε την καρδιά, το συκώτι , τη σπλήνα όλα και μας έκανε και μαθήματα, ότι έλεγε εγώ το άρπαζα , τα σκεφτόμουν και τα μάθαινα.

Μια μέρα μας λένε ότι θα φύγουμε από εκεί αλλά μας έστειλαν εμάς τους πέντε στο Βίτσι. Εγώ όμως ήθελα να πάω στο Μπέλες και δεν με ειδοποίησαν και πήγα να τους ρωτήσω τι γίνεται, αλλά είχε διαλυθεί και η Υποδειγματική Διμοιρία που ήμουν άλλους τους έβαλαν διμοιρίτες από δω και από εκεί. . Και με αρχίζει μια κατσάδα και ότι εδώ είναι Δημοκρατικός Στρατός και ότι δεν πειθαρχώ, και του λέω ότι εγώ είμαι πολύ πειθαρχική , πολέμησα και τραυματίστηκα, μου είπαν ότι ο ΔΣΕ θέλει νοσοκόμα έγινα, τώρα όμως θέλω να γυρίσω πίσω να βοηθήσω, μου λέει να πάω στην επιμελητεία να παραδώσω την στολή μου , εγώ δεν ήθελα και χειμώνας ήταν και κρύο έκανε και εγώ δεν θα είχα ρούχα αλλά σκέφτηκα θα μου δώσουν πολιτικό παντελόνι αλλά δεν με πείραζε λέω θα πολεμήσω και θα πάρω στρατιωτικά αλλά μου έδωσαν φούστα με μια πλεκτή μπλούζα, με άσπρες κάλτσες και γόβες.

Πως θα πολεμήσω έτσι, απορούσα. Έκανε κρύο, τα πόδια μου να κρυώνουν να μην μπορώ να κοιμηθώ γιατί σκεφτόμουν μη φανεί και τίποτα. Όταν πήγα και είπα στον Αξιωματικό ότι είμαι αντάρτισσα του 1946 μου λέει «Συναγωνίστρια, ποιον κοροϊδεύετε;» λέω είμαι τραυματίας τώρα ήρθα από την Γιουγκοσλαβία και δεν ήξερα οι άλλοι ποιοι ήταν αλλά ήξερα μόνο τον Τάσο που ήταν και αυτός τραυματίας και ήταν και Πόντιος και αυτός είπε ότι ήθελα να φύγει να πάει στα μέρη του να πολεμήσει. Με έβαλαν λοιπόν στην Ταξιαρχία 103 και 107 ήταν εκεί κοντά στο χωριό Κώτας και με στέλνουν στην ομάδα και ένα όπλο μέχρι εκεί πάνω με στον ώμο. Λέω εκεί στον ομαδάρχη δώσε μου μια χλαίνη την νύχτα που κρατάω σκοπιά να τυλίξω τα πόδια μου να μην κρυώνω και μου λέγε αυτός «συναγωνίστρια

να πας να πολεμήσεις να πάρεις ρούχα και όπλο» και λέω αυτά εγώ τα ξέρω από το 1946. Αλλά νεότερος από εμένα φυσικά τι να καταλάβει. Πήγαινα λοιπόν εκεί σκοπιά, από εδώ από εκεί σαν γυμνή. Πάω στον διμοιρίτη να του μιλήσω αν δεν έβγαλα άκρη. Έρχεται λοιπόν μια μέρα εκεί ένα οπλοπολυβόλο –κοίτα τι τυχερή ήμουν- και ήταν εγγλέζικο και λέω φέρτε το βάλουμε κάτω θα το χωρίσουμε και με κλειστά τα μάτια θα το συναρμολογήσει ένας-ένας. Αυτοί ταραχτήκαν και έλεγαν δεν γίνεται και τους λέω όποιος ξέρει να πολεμάει ξέρει και να το φτιάχνει. Κανένας δεν μπόρεσε να το φτιάξει, μόνο το κοντάκι και την θαλάμη έπιαναν στα χέρια και δεν ήξεραν πώς να τα κάνουν. Έκλεισα και εγώ τα μάτια και σε ένα λεπτό ήταν έτοιμο να πυροβολήσει. Και από τότε άρχιζαν να με σέβονται.

Πηγαίνω λοιπόν μια μέρα στον Κώτα να πάρουμε τρόφιμα, και τα ρούχα χάλια αλλά δεν με πείραζε η φούστα με πείραζε τα γυμνά τα πόδια και σαν κορίτσι που ήμουν και δεν είχα μια δεύτερη κιλότα. Πάω εκεί και ρωτάω ένα συναγωνιστή ποιος είναι υπεύθυνος εκεί και μου λέει ο Κικίτσας. Γυρίζουμε λοιπόν πίσω αφήνουμε τα τρόφιμα και πάω στον Λοχαγό και του λέω ότι είμαι η αντάρτισσα του 1946, θέλω να μου δώσετε δύο ώρες να πάω μέχρι τον Κώτα και να γυρίσω. Ξεκινάω λοιπόν να πηγαίνω, χιόνια μέχρι πάνω, πώς έφτασα δεν ξέρω, να κάνει κρύο και εγώ γυμνά τα πόδια, πώς δεν αρρώστησα πως δεν έπεσα με τις γόβες δεν ξέρω, τρώγαμε και καλά στο σπίτι εμείς και βούτυρα και γάλατα αλλά μάλλον η πίστη στον αγώνα με κρατούσε. Φτάνω και ρωτάω που είναι ο σύντροφος Κικίτσας, μπαίνω στο γραφείο του και με βλέπει και δεν πίστευε τα χάλια μου. Και αρχίζω να του λέω την ιστορία και ότι αυτοί οι άνθρωποι στο συγκεκριμένο μέτωπο με την συμπεριφορά τους απέναντι στους τραυματίες ντροπιάζουν τον Δημοκρατικό Στρατό και το Κόμμα μας ακόμα. Αυτός με άκουγε, μετά άρχιζε να με ρωτάει την τον έχω το Γαρέφη, όταν του εξήγησα πως πήρα το όνομα αυτό, με ρωτούσε ποιους Αξιωματικούς ξέρω από το Μπέλες γιατί ο Κικίτσας είχε πολεμήσει στην απελευθέρωση του Κιλκίς και είχε περάσει και από το σπίτι μας ακόμα όταν του το είπα χάρηκε πολύ αυτός δεν με θυμόταν, μετά κατάλαβε.. Γράφει μετά ένα σημείωμα και με στέλνει στην επιμελητεία και λέει «πήγαινε ντύσου και πάρε ότι θες». Μπαίνω μέσα είχε πάρα πολλά πράγματα, το πρώτο πράγμα που πήρα ήταν ένα γερμανικό αυτόματο και είχε και το κοντάκι και μπορούσες να το φτιάχνεις και να βλέπει και μακριά. Λέω θέλω και σφαίρες, μου είπε ότι δεν έχουν πολλές σφαίρες για τα αυτόματα, πήρα τέσσερις και μια ακόμα που δικαιούταν το αυτόματο το ήξερα αυτό και μετά άρχισα να

ντύνομαι. Πήρα δύο πουκάμισα, κιλότες, κάλτσες, ντύθηκα και πήγα στον Κικίτσα και μου είπε θα πας με σύνδεσμο. Και φτάνω εκεί με τα στρατιωτικά μου τα ρούχα, με το όπλο στο χέρι να το κρατάω σφιχτά με το δίκωχο στο κεφάλι και πάω στον Λοχαγό με βλέπει και μου λέει «Συντρόφισσα, συγγνώμη που δεν ενδιαφέρθηκα να ντυθείς». Και λέω «να πιστεύετε τους τραυματίες έχω και τα σημάδια από τον πόλεμο». Αλλά μετά έφτιαξαν τα πράγματα και παίξαμε και χιονοπόλεμο και τραγουδούσαμε και χορεύαμε και πριν τα κάναμε αλλά τώρα ήταν αλλιώς.

Έρχεται λοιπόν μετά από μερικές μέρες ο σύνδεσμος και μου λέει ότι με περιμένουν στον Κώτα, εγώ απορούσα δεν ήξερα, αλλά μάλλον ο Κικίτσας λέω. Φτάνω εκεί και ήταν ο Κικίτσας ο οποίος με το που μπήκα μέσα μου έσφιξε το χέρι και με χαιρέτησε. Έτσι ήταν στον Δημοκρατικό Στρατό λαϊκοί αγωνιστές, πονούσαν για τον καθένα, σεβόταν και τον καθένα και τους αγωνιστές. Εκεί ήταν και ο γιατρός ο Σακελλαρίου, τον οποίο δεν γνώριζα ποιος ήταν όμως. Αρχισε να με ρωτάει πότε κατέβηκα, αν ξέρω τον Λουκά και τι γνωρίζω από χειρουργική. Τότε μου λέει όλα όσα έμαθες θα πας να τα εφαρμόσεις μόνη σου στο Γενικό Νοσοκομείο, φεύγεις από το μάχιμο τμήμα. Εγώ τρελάθηκα λέω έκανα τόσο αγώνα να πάω στην πρώτη γραμμή και τώρα θα με πάρετε από εκεί. Έκατσε και μου λέει «εκεί οι άνθρωποι πεθαίνουν και δεν έχει προσωπικό, εσύ θα τους βοηθήσεις». Τότε θυμήθηκα τον ξάδερφο μου που πέθανε από αιμορραγία, τόσους δεκάδες που έχασαν το πόδι και το χέρι τους και ύστερα έμαθα ότι και η μικρή μου αδερφή κόπηκε το πόδι της από πάνω από τον γοφό και τελικά πήγα. Το νοσοκομείο πολύ καλό στο Βίτσι με καλά κρεβάτια με φτέρες, γερά. Βρίσκω εκεί τον Λάζο, αυτός ήθελε να φύγει και του λέω κατατόπισε με, δώσε μου το υλικό, δείξε μου τους τραυματίες. Αρχίζει να μου δείχνει, δέκα επιδέσμους είχε μόνο, ένα μικρό ψαλιδάκι και ένα έτσι σαν νυστέρι. Λέω τότε τι θα φάνε οι τραυματίες λέει εσύ θα κανονίζεις τι θα φάνε, έρχεται ένας παππούς εδώ του παραγγέλνεις εσύ τα υλικά και αυτός τα φέρνει. Ερχόταν αυτός του έλεγα εγώ φέρε το ένα, γράψε το άλλο...στο μυαλό τα έγραφε χαρτί δεν είχε και μολύβι. Τους τραυματίες τους άλλαζα τους επιδέσμους κάθε δυο μέρες, τους έπλενα και τους τους έβαζα. Αυτοί όμως μιλούσαν σιγά, να μην ενοχλήσουν, ψιθύριζαν και πάω και τους λέω να μιλάτε δυνατά, να γελάτε, να τραγουδάτε. Οι άνθρωποι επειδή τους άλλαζα συχνά τις γάζες και τους καθάριζα είδαν ανακούφιση, μετά τους αύξησα και το φαγητό και όλα αυτά για γίνουν καλά όσο πιο γρήγορα και να φύγω να πάω να πολεμήσω. Άμα ήταν κανένας που έλεγε για τον λόγο του, του έλεγα θα με πάρεις και

εμένα μαζί (για πλάκα) να έλεγε αυτός θέλουμε νοσοκόμα, να πολεμήσω θέλω τους έλεγα, αλλά δεν είχα πει σε κανέναν ότι είμαι μαχήτρια. Γινόταν καλά οι τραυματίες έφευγαν δύο –δυο , τρεις και μετά έφυγα και εγώ. Μου λέει τότε ο Σακελλαρίου «θα πας στους Ψαράδες να βοηθάς τον γιατρό στον νοσοκομείο». Πάω εκεί ήταν ο Πετρόπουλος (γιατρός) αρχίζει να μου κάνει ερωτήσεις για να δει τι ξέρω, πως δένω ένα τραύμα, τι κάνω στο εγκεφαλικό και άλλα πολλά. Μετά από λίγο μας στέλνουν στο Γράμμο, εκεί ήταν και ο γιατρός ο Λουκάς είχαν ασπρίσει τα μαλλιά του, είχε γεράσει αλλά Πίστη προς το Κόμμα. Έμεινα εκεί βοηθός του Λουκά, ζορίστηκα πολύ τότε ήθελα να φύγω να πάω να πολεμήσω στον τόπο μου, αλλά ο Λουκάς μου είπε πως αυτός ήταν στην εγχείρηση της αδερφής μου και τις το κόψανε δύο φορές γιατί είχε πάθει γάγγραινα και μετά αεριογόνο γάγγραινα και τις το κόψανε μέχρι πάνω, ήξερα για τον ξάδερφο μου και τότε μου είπε πως πέθανε ο θείος μου (η Γαρέφω άρχιζε να κλαίει) τότε δεν άντεξα. Και λέω θα πάω να σώσω τους ανθρώπους. .

Στην αρχή στο νοσοκομείο δεν είχαμε πολλούς τραυματίες, στην Λυκόρραχη είμασταν. Εν τω μεταξύ δίναμε και αίμα και μου λένε εμένα ότι χρειάζονται και λέω φυσικά και θα δώσω. Τότε δίναμε αίμα, πήγαιναν στο Βελιγράδι το εξέταζαν έβλεπαν τι ομάδα έχει και μετά το έστελναν πίσω. Εγώ ήμουν στο 0 , με αυτό μπορώ να δώσω αίμα σε όλους αλλά δεν μπορεί όμως να μου δώσει ο καθένας. Αρχίζα να δίνω χωρίς έλεγχο και ήταν και νέα παιδιά τραυματισμένα και ήθελαν να ζήσουν και έδινα, μέχρι που εξαντλήθηκα. Μέχρι και σε έναν ‘μπουραντά’ έδωσα αίμα, αξιωματικό του Κυβερνητικού Στρατού. Αυτόν τον έπιασαν στην Οξιά και τον πήραν αιχμάλωτο αλλά είχε χάσει πολύ αίμα και έπρεπε να του δώσω για να σωθεί. Έρχεται ένα σημείωμα στον Λουκά και μου λέει «Γαρέφω, ετοιμάσου γρήγορα φεύγεις τώρα» λέω «να τελειώσουμε τον τραυματία» όχι μου λέει «φύγε». Πάω πλένω γρήγορα λίγο τα πόδια μου, λίγο το πρόσωπο μου παίρνω το αυτόματο και φεύγω τρέχοντας με τον σύνδεσμο. Περνούσαμε από στενό δρομάκι ίσα –ίσα δίπλα από τον σκοπό , να μην μας καταλάβει, στις μύτες πατούσαμε. Φτάνουμε πάνω βλέπω εκεί τον Κολοβό τον γιατρό, πρώτη φορά τον έβλεπα και έρχεται και με αγκαλιάζει και μου λέει : «Γαρέφω καλώς ήρθες». Πόσο συγκινητικό ήταν αυτό, έτσι ήταν όλοι αγαπούσαν και σεβόταν τον μαχητή. Μου λέει λοιπόν «Γαρέφω ήρθες για να δώσεις αίμα» του λέω εγώ «το ξέρω με ενημέρωσε ο Λουκάς». Γαρέφω , λέει, «είναι μπουραντάς». Πάρτε όσο θέλετε λέω ανθρώπινη ζωή είναι θα δώσω. Αυτός παίρνει το αίμα και αμέσως συνήλθε, πήρε χρώμα, εμένα με πήρε ο ύπνος όλη μέρα κοιμήθηκα, όταν πήγα ήταν

πρωί με τον ήλιο και μετά νύχτα. Ευπνώω ρωτάω τι ώρα είναι και μου λένε δεν πειράζει ξεκουράσου, πετάχτηκα πάνω κατεβάζω τα μανίκια, φοράω το χιτώνιο , παίρνω το όπλο και έρχεται ο σύνδεσμος για να με ξαναπάει κάτω. Την ώρα που πάω να φύγω ακούω τον μπουραντά να μου λέει: « Δεσποινίς, συναγωνίστρια, ελάτε λίγο». Και αρχίζει να λέει «δώστε μου το όνομα σας και τα στοιχεία σας, ο Πατέρας μου είναι ευκατάστατος οικονομικά και μόλις τελειώσει ο πόλεμος θα σε προικίσει και θα σε παντρέψει επειδή μου έσωσες τη ζωή». Εγώ δεν τον απαντώ στις ερωτήσεις του και αυτός επιμένει. Το μόνο που τον είπα είναι ότι στις φλέβες του κυλάει το δικό μου αίμα, είμαστε αδέρφια, περαστικά. Αυτός με είπε μετά ο Στέφανος έκλαιγε όλη την ώρα.

Τι άλλο να πω; Έκανα ότι μπορούσα στον Δημοκρατικό Στρατό, όπου χρειαζόταν έτρεχα. Με τον γιατρό πολλές φορές πήγαμε ειδικές αποστολές και μακριά και κοντά, είμασταν τόσο εξαντλημένοι και κουρασμένοι που δεν ρωτάγαμε μετά που πάμε όπου και να μας έλεγαν θα πηγαίναμε για να σώσουμε τον κόσμο. Με τον γιατρό αυτόν ήμουν μέχρι τον ελιγμό , με παρακαλούσε να πάμε στην Αλβανία , στην Κορυτσά στο νοσοκομείο αλλά να σπουδάσω κιόλας. Αλλά εγώ του είπα ότι δεν γίνεται να φύγω, τον ευχαριστώ που μου έμαθε πάρα πολλά πράγματα και στο χειρουργείο και έμαθα και να διαβάζω και όλα αυτά τα οφείλω σε αυτόν. Έτσι χώρισα με αυτόν, εμείς ήρθαμε στο Βίτσι σαν συγκροτημένη διμοιρία νοσοκομειακή, ήρθαν και άλλοι μαζί μας και μετά πήγαμε στο Μάλι-Μάδι, στα υψώματα εκεί με βρήκε πάλι ο Σακελλαρίου και με κάλεσε να έρθω πάλι πίσω στον Κώτα και με έδωσε αποστολή να κάνω τον ελεγκτή στον Δημοκρατικό Στρατό , το υγειονομικό αρχηγείο μοίρασε την υγειονομική υπηρεσία σε δύο τμήματα το ένα το τμήμα το έδωσαν σε εμένα και στην άλλη μεριά το έδωσαν στον Λάζαρο.

Πήγαινα λοιπόν από την μια μεριά στην άλλη και στο τελευταίο φυλάκιο να δω αν είναι εφοδιασμένο, τι κόσμο έχει να δω αν χρειάζονται βοήθεια. Πηγαίνω λοιπόν στην 16^η Ταξιαρχία να κάνω έλεγχο, τελείωσα από τα τμήματα και αφού είχα κανονίσει και τα τρόφιμα που χρειαζόμασταν να μας φέρουν πήγα για έλεγχο. Εκεί ήταν μια συχωριανή μου και πήγα να την χαιρετήσω στα γρήγορα και έβλεπα μια ταραχή και μιλούσε με άλλους λέω θα ετοιμάζονται για μάχη και της λέω «Μαίρη τι γίνεται, μη με κρύψεις τίποτα» και τότε μου λέει «Γαρέφω χτυπάνε στο Βίτσι ετοιμάζεται να γίνει η μεγάλη μάχη» και τις λέω «σε ποιο βουνό;», «συγκεκριμένα ,λέει, δεν ξέρω πήγαινε με αυτούς ήταν μια διμοιρία θα πας μαζί τους από τα βουνά».

Ξεκινάμε μετά από λίγο χώρισαν αυτοί συνέχισαν από αλλού, μώρε κατρακύλες που έφαγα , γκρεμούς που πέρασα χτυπούσα χέρια πόδια αλλά έφτασα εκεί ακριβώς που γινόταν η μάχη. Βλέπω εκεί μια νοσοκόμα νεαρή να φωνάζει μέσα στα αίματα, να κλαίει , τραυματίες παντού και σκοτωμένους της λέω «έλα εδώ να σου δείξω» και αρχίζω να της μαθαίνω να δένει, να καθαρίζει , της λέω «εσύ θα τους σώσεις και μετά θα έρθουν και θα σου πουν και ευχαριστώ». Κατά τις εννιά μισή η ώρα βλέπω έρχεται ο διμοιρίτης από πάνω από το ύψωμα μέσα στα αίματα , το χέρι του είχε κάταγμα τότε μας έριξαν «ναπάλμ» και στο Γράμμο και στο Βίτσι. Ο διμοιρίτης παρακαλούσε από τους τραυματίες ποιος μπορεί να κρατήσει όπλο να βγει πάνω να πολεμήσει, εγώ αφού τελείωσα με την κοπέλα και της έδειξα πώς να το δέσει, πάω και του λέω «πόσοι είναι πάνω;» και μου λέει «σχεδόν όλοι είναι τραυματίες» του λέω τότε εγώ «είναι νοσοκόμα αλλά είμαι και διμοιρίτισσα του ΔΣΕ , είμαι σε θέση να πάω να πολεμήσω». Ανεβαίνω πάνω και βρίσκω δυο τραυματίες και έναν αιχμάλωτο μπουραντά, σφαίρες – σφαίρες να πετάγονται παντού. Μου λένε αυτόν τον βλέπεις είναι μπουραντάς και λέω εγώ «δεν έχει σημασία αν είναι κομμουνιστής ή φασίστας η σφαίρα δεν ξεχωρίζει τέτοια». Πηγαίνω τους δένω και τους τρεις τα τραύματα και τον μπουραντά, πηγαίνω βλέπω και τους άλλους τραυματίες δίπλα σκοτωμένοι να μην τα πολυλογώ μείναμε οι τέσσερις μας, δεν θα πω πόσοι πέθαναν και πόσο πολύ μας βομβάρδισαν. Λέω πρέπει να βάλουμε έναν σκοπευτή, λέει ο ένας τραυματίας εγώ είμαι σκοπευτής και οι άλλοι με τα όπλα ο μπουραντάς τον είχα βάλει να με εφοδιάζει με σφαίρες δεν μπορούσε να κάνει και αλλιώς. Και καθίσαμε και πολεμήσαμε και το κρατήσαμε το ύψωμα στο Βίτσι, όταν έρχεται το βράδυ και ακούσαμε μια φωνή από εκατοντάδες στόματα «ΑΕΡΑ» ήταν το τάγμα του Τσωτά, έρχονται και φωνάζουν και τρέχουν , αυτός είχε μόνο νεολαία το τμήμα της ΕΠΟΝ γύρω στα 450 άτομα σαν μελίτσι ήταν. Έρχονται λοιπόν σε εμάς και μας λένε «θέλουμε να δούμε τους ήρωες που κράτησαν το ύψωμα» και λέω «ορίστε οι ήρωες εδώ είναι τραυματίες». Και λέει τότε «τον διμοιρίτη θέλουμε» και λέει ο σκοπευτής «ορίστε η διμοιρίτισσα μας είναι». Βέβαια εγώ δεν είπα ψέματα έκαστα και τους εξήγησα πως βρέθηκα εκεί από πού ήρθα και όλα. Κατεβαίνουμε από πάνω και πηγαίνουμε μαζί με τον αξιωματικό στο Σακελλαρίου και του λέει η Γαρέφω αυτό και αυτό και μου λέει φεύγεις από το υγειονομικό και πας στα μάχιμα τμήματα και έτσι πήγα στην σχολή αξιωματικών και έμαθα να γράφω και να διαβάζω. Μετά πήγα στην μάχη του Μπίκοβικ στη Καστοριά και εκεί τραυματίστηκα δεύτερη φορά πάρα πολύ βαριά. Στην διμοιρία καταστροφών ήμασταν δύο κοπέλες εγώ και η Τάσα,

εκείνη δεν πρόλαβε να έρθει εγώ ήμουν στην πρώτη γραμμή έριξα τον σταυρό* αλλά μαχητές δεν γινότανε να πολεμήσουμε όλοι ήταν σκοτωμένοι , εγώ πρόλαβα δίπλα μου ήταν ο Γιώργος από την Ποντοκόμη σύνδεσμος ήτανε αλλά ύστερα τον έστειλαν στην σχολή να πάρει και τον βαθμό Ανθυπολοχαγού και μακάρι να τον κρατούσανε εκεί γιατί και αυτός σκοτώθηκε . Δεν μπορούσες να κάνεις τίποτα εμείς με τα όπλα και αυτοί με τα «ναπάλμ», η πέτρα έπαιρνε φωτιά μπροστά στα μάτια μας. Και έλεγαν τα χρησιμοποίησαν στο Βιετνάμ σε εμάς τα χρησιμοποίησαν. Κρύο που έκανε 26 βαθμούς κάτω από το 0 κανένας δεν το ήξερε ο Λοχαγός που ήρθε και με πήρε από την πρώτη γραμμή τραυματίστηκε και αυτός και έπαθε κρουπαγήματα όπως και πάρα πολλοί άλλοι. Υποχωρήσαμε άτακτα αυτοί που δεν πρόλαβαν να ανεβούν απάνω γύρισαν πίσω αμέσως στα τμήματα, εμείς που είμασταν τραυματίες μας μάζεψαν, μας κατέβασαν κάτω, όταν βγήκαμε στο απυρόβλητο βρήκαμε φορεία και τέτοια πράγματα, πάνω δεν είχε τίποτα. Βρίσκουμε εκεί τον Τσαμαλούκα εμένα δεν με είπε κανένας τίποτα γιατί ήμουν χάλια μέσα στα αίματα, είδε το πόδι μου είδε το χέρι μου (έχει ακόμη τα σημάδια από τις σφαίρες σε αυτά τα σημεία από το κορμί της) αλλά αυτά δεν ήταν τίποτα, εμείς λέγαμε η νίκη είναι δικιά μας αλλά μετά δυσκολευτήκαμε πολύ να το καταλάβουμε πως χάσαμε.

Από εκεί μας είχαν συγκεντρώσει και μας έβαλαν σε ένα αυτοκίνητο στην Μικρολίμνη, μερικοί περνούσαν απέναντι στην Αλβανία με το πλοιαράκι, εμείς είμασταν ο ένας πάνω στον άλλον μέσα στο αυτοκίνητο, σαν σαρδέλες. Αυτοί ήταν δικά μας παιδιά ‘σοφέριδες’ και μετακινούσαν τραυματίες στις Γιουγκοσλαβίας τα λουτρά. Όταν φτάσαμε εκεί μου καθάρισαν τα τραύματα, με έκανα εγχείρηση κα μου έβαλαν γύψο και στα δύο χέρια και στα δύο πόδια πάνω από τρεις μήνες έκανα στον γύψο. Ύστερα χάλασαν και οι σχέσεις με την Γιουγκοσλαβία και οι Γιουγκοσλάβοι πήραν το κτήριο από τα λουτρά και μας έδιωξαν και μας έστειλαν στα Σκόπια. Στη σχολή της αστυνομίας εκεί μας έβαλαν ήταν καλό το κτήριο και μεγάλο. Εκεί έγινα καλά , με τις πατερίτσες ήμασταν, εκεί μάθαμε ότι ηττηθήκαμε , κλαίγαμε – κλαίγαμε , τα δάκρυα που χύσαμε... Και ύστερα στα Σκόπια κάναμε απεργία πείνας για τα γεγονότα με την Γιουγκοσλαβία, δεν μας άφηναν να ακούσουμε τον σταθμό «Ελεύθερη Ελλάδα», μας έκοψαν τελείως, δεν άφηναν να έρθουν νέοι τραυματίες , είμασταν μόνο οι παλιοί. Ήταν τραυματίες εκεί και Λοχαγοί και Αξιωματικοί και Ταγματάρχες...Τι να πω, όλοι ρίχνονταν στην μάχη ξέραμε δεν έχει γυρισμό και θα σκοτωθούμε, ο ένας έπεφτε και φώναζε «Ζήτω ο Ζαχαριάδης», ο άλλος «Ζήτω ο

ΔΣΕ», εγώ φώναζα «Η νίκη είναι δικιά μας». Εμείς θέλαμε να φύγουμε να πάμε να πολεμήσουμε και αυτοί μας έλεγαν πως εάν θέλετε να φύγετε εμείς θα σας παραδώσουμε στα σύνορα στον Κυβερνητικό Στρατό. Αφού είδαμε ότι θα μας παρέδιδαν και ζητήσαμε να μας πάνε στο Μπούλκες . Οι Γιουγκοσλάβοι μας έδιωχναν βιαστικά και εμείς ετοιμαστήκαμε πήραμε το τρένο και πήγαμε στο Μπούλκες. Πέρασαμε από την Ουγγαρία, μας φρόντισαν πάρα πολύ οι Ούγγροι, πρώτα από όλα μας έδωσαν γιατρός να μας κοιτάξουν τα τραύματα, μετά μας έδωσαν φαγητό συσκευασμένο με μπισκότα, γάλα , σοκολάτα κάτι τέτοια είχε για να φάμε. Ποιος κοιτούσε το φαΐ όμως; Εμείς το μόνο που σκεφτόμασταν ήταν πως δεν μπορέσαμε να τους ξεκάνουμε. Λέγαμε θα γυρίσουμε και θα αρχίσουμε από την αρχή αλλά οι μέρες έγιναν χρόνια και εγώ γύρισα μετά από σαράντα χρόνια.

Μετά πήγαμε Μίκουλοφ στη Τσεχία μείναμε γύρω στους τρεις μήνες αλλά δουλεύαμε εθελοντικά, μαζεύαμε σταφύλια για να τα κάνουμε κρασί. Εκεί είμασταν σε καραντίνα , μας έκαναν απολύμανση, ντρεπόμασταν να ξεντυθούμε μπροστά σε άντρες τις ιατρικής. Παρόλο που πολεμούσαμε μαζί με τους άντρες και καθόμασταν μαζί και όλα μαζί τα κάναμε είχαμε όμως άλλη τουαλέτα ξεχωριστά, κάποια πράγματα ήταν χωριστά και αν κανένας καταλάβαινε ότι είχαμε περίοδο μας έδινε το πουκάμισο του και μας έλεγε «ξέρετε εσείς τι θα το κάνετε» και λέγαμε εμείς «αυτός είναι παντρεμένος γιατί ξέρει για την περίοδο» και γελούσαμε. Και να τονίσω και κάτι που έπρεπε να το πω από την αρχή, όταν μας δώσανε τα ψευδώνυμα ο αρχηγός ο Όμηρος με τον Ηλιάδη είπαν ότι «όποιος αποπειραθεί να ενοχλήσει κορίτσια, υπάρχουν τα τρία μέτρα», που σήμαινε ότι τους έστηναν στα τρία μέτρα και τους σκότωναν. Και αυτό συνέβαινε σε όλο τον Δημοκρατικό Στρατό και ούτε που σου περνούσε από το μυαλό σου ότι αυτός είναι άντρας, ήταν σαν ο μεγάλος αδερφός σου, δεν σου περνούσε τίποτα άλλο. Στο ενδιάμεσο είχα μάθει ότι η μάνα μου συνόδευσε βαριά τραυματίες στην Τσεχία εμείς είμασταν ακόμα στις μάχες τότε ο πατέρας μου και αυτός γέρος ασπρομάλλης δεν θα μπορούσε να ακολουθήσει τα τμήματα.

Όταν πήγαμε στο Μπούλκες, ήταν οι τελευταίες μέρες και όλους τους γέρους και παιδιά τους έστελναν μέσα για να γλιτώσουν και έτσι έστειλαν και τον πατέρα και την μάνα μου και την αδερφή μου την τραυματισμένη με το ένα πόδι. Τηλεφωνήτρια δούλευε εκεί πέρα, πήγε και στην σχολή έμαθε και γράμματα, έμαθε και ρωσικά. Η αδερφή μου η άλλη ήταν και αυτή βαριά τραυματισμένη στο Μπέλες. Το πρώτο

πράγμα που σκέφτηκε το ΚΚΕ ήταν να ενώσει τις οικογένειες, να ενωθούν τα αδέρφια και οι γονείς. Η αδερφή μου η Μαρία μετά την είχαν στείλει στη Βουλγαρία και από εκεί στην Πολωνία και παντρεύτηκε. Από το Μίκουλοφ όταν πήγα εγώ ήμουν γραμματέας της ΚΟΒ , κάναμε συνεδριάσεις συζητήσεις δεν μπορούσαμε να καταλάβουμε πως χάσαμε, δεν το χωρούσε το μυαλό μας. Έρχεται μια μέρα γράμμα ότι θα πάω στο Γέσενικ γιατί με ζητάει η κομματική οργάνωση εκεί, θα πήγαινα με έναν σύνδεσμο που ήξερε τα τσέχικα, τότε το 1948 η οργάνωση έστειλε κόσμο εκεί για να μάθει την γλώσσα. Και από εκεί θα έβγαζα εισιτήριο για Πετρόβιτσε έτσι το έλεγαν το μέρος που έμεναν οι γονείς μου αλλά ο σύνδεσμος μέχρι εκεί ήταν να με πάει. Τον έβαλα λοιπόν και μου έγραψε σε ένα χαρτί ότι είμαι αντάρτισσα βοηθήστε με, Παρτιζάνα . Μόλις έβλεπα τον εισπράκτορα στα εισιτήρια κουνούσα το μαντήλι ερχόταν και του το έδειχνα. Λες και δεν το καταλάβαιναν τι είμαι, το πόδι το έσερνα ακόμα και το χέρι είχε πάθει αγκύλωση και το κρατούσα πάνω αγκαλιά. Πάω στον σταθμό , κατεβαίνω κάτω είχα πει αυτόν από το τρένο να με κατεβάσει εκεί , με βοήθησε κιόλας να κατεβώ. Βλέπω έρχεται η μάνα μου και ο πατέρας μου μόλις τους είδα η μάνα μου άρχισε να κλαίει, της είπαν ότι ήμουν τραυματισμένη , αγκαλιαστήκαμε και πήγαμε στο σπίτι μας που ήταν καμιά είκοσι λεπτά αλλά εμείς το κάναμε μια ώρα επειδή είχα και το πόδι. Και αργότερα είδα και την μικρή και ήταν με κομμένο πόδι και ο πατέρας και η μάνα μου γέρασαν.

Την επόμενη μέρα ακριβώς έρχεται ένα παιδί και μου λέει «Γαρέφω σε ζητάνε στα κομματικά γραφεία», ετοιμάστηκα ήταν και κοντά, πήγαμε. Συστήθηκε πρώτα ο γραμματέας της ΚΟ της Τσεχοσλοβακίας ο Κουτσομάρχος ο Γιώργος και με λέει «φάγαμε τον τόπο να σε βρούμε», καθίσαμε εκεί και λέει να σε βάλουμε γραμματέα της ΕΠΟΝ στην Τσεχοσλοβακία. Και έτσι ανέλαβα και έπρεπε να τρέχω όπου είναι οι νεολαίοι να τους μιλάω, να κάνουμε συνεδριάσεις, και μετά έπρεπε να διαλέξουμε αντάρτες που πολέμησαν στον ΔΣΕ με ηρωισμό και πίστη και να μπορούν να μιλήσουν ώστε να μπουνε στην οργάνωση. Συνεργαζόμουν με τις οργανώσεις , να δούμε τους πρόσφυγες, να βάλουμε και τις τεχνικές σχολές να πάρουν τα παιδιά γνώσεις, να μορφωθούν, αυτά που ήθελαν να πάνε στο γυμνάσιο, να πάνε να γίνουν επιστήμονες. Όλα αυτά τα φρόντιζε το Κόμμα. Πήγα και στην 3^η Συνδιάσκεψη του κόμματος εκεί είδα και τον Ζαχαριάδη, τον είχα δει βέβαια και στο βουνό μια φορά. Στο ενδιαμέσο είχα παντρευτεί κιόλας και το πόδι το έσερνα ακόμα και τους είπα δεν μπορώ, να βγάλουμε κάποιον άλλον γραμματέα. Και ο σύζυγος μου ήταν σύντροφος

Ταγματάρχης του ΔΣΕ, αλλά μετά ήταν στα γραφεία της ΕΠΟΝ στη διαφώτιση και στα οικονομικά εκεί γνωριστήκαμε. Πηγαίναμε εξορμήσεις, μαζεύαμε λεφτά και τα στέλναμε στις φυλακές στους φυλακισμένους. Και πήγαμε και στο 3^ο Παγκόσμιο Φεστιβάλ Νεολαίας στο Βερολίνο. Και εκεί μου έδωσαν και εκεί ένα διακριτικό μετάλλιο. Εγώ είχα δώσει μια συνέντευξη στο ραδιόφωνο στο Βερολίνο στα ελληνικά και μέσα σε αυτά που είπα ήταν ότι είμαι μια χωριατοπούλα που δεν φαντάστηκα ποτέ ότι το Κόμμα θα με σεβόταν και θα με εμπιστευόταν τόσο πολύ που με έστειλε και στο 3^ο Παγκόσμιο Φεστιβάλ Νεολαίας, ξέρεις πόσο σημαντικό ήταν αυτό για εμάς. Και τώρα πρέπει να συνεχίσουν να γίνονται τα φεστιβάλ, βοηθάνε πολύ την νεολαία και τους δίνουν φόρα. Τους Έλληνες όμως δεν τους είχαν αφήσει να έρθουν, επειδή ήταν αντάρτες δεν τους άφηναν να περάσουν τα σύνορα. Τότε με άκουσε ο Λουκάς στο ραδιόφωνο και ήρθε και με βρήκε και μου λέει «σπουδάζεις παιδί μου;» έτσι με έλεγε και λέω εγώ «γιατρέ δουλεύω στην ΕΠΟΝ, το κόμμα με έβαλε». Αφού διαλύθηκε η ΕΠΟΝ δούλεβα στο εργοστάσιο και πήγα και στο σχολείο, έμαθα καλά και τα τσέχικα. Γύρισα στην Ελλάδα το 1987 στον Παντελεήμονα, Πιερίας γιατί ο άντρας μου ήταν βαριά άρρωστος, κατάγονταν από εδώ και εδώ ήθελε να πεθάνει. Η επιστροφή δεν ήταν εύκολη, κάθε βράδυ όλο και κάτι με περίμενε, μα μου χτύπαγαν τα παράθυρα, μα τις πόρτες, μα πέτρες. Οι αντιμετώπιση πολλών ήταν σκληροί επειδή ήμασταν αντάρτες και γυρίσαμε. Κάθε βράδυ σχεδόν είχα την αστυνομία έξω από το σπίτι, η οποία δεν μου είπε ποτέ ποιοι ήταν αυτοί.

6.2ΓΩΓΟΥ-ΠΑΣΙΑ ΑΓΛΑΙΑ

Ονομάζομαι Αγλαΐα Γώγου-Πασιά , είμαι γεννημένη το 1930 και κατάγομαι από την Λάβδα Γρεβενών. Μένουμε στη Λάβδα από πάντα, ο πατέρας μου είχε φύγει στα νιάτα του στην Αμερική και γύρισε με πάρα πολλά λεφτά για αυτό φτιάξαμε ένα πολύ μεγάλο και ωραίο σπίτι, τριώροφο κανένας δεν είχε τότε τέτοια. Εμείς είχαμε χωράφια και λίγα ζώα. Βάζαμε με τον πατέρα μου μπουστάνια πηγαίναμε εκεί όλη μέρα μαζί με την μάνα μου και τον μεγάλο μου αδερφό, είχαμε και έναν ακόμα μικρό. Ο μικρός αδερφός μου έφυγε με το παιδομάζωμα στην Πολωνία.Ο μεγάλος μου αδερφός το 1946 βγήκε στα βουνά να πολεμήσει με τον Δημοκρατικό Στρατό μετά μπήκαμε και εγώ και ο πατέρας μου. Τα πράγματα ήταν πολύ δύσκολα οι ΜΑΥδες έπαιρναν τις γυναίκες και τις βίαζαν, έκαιγαν σπίτια, μόλις είχαμε πάρει ένα νέο ζευγάρι βόδια, πάρα πολλά λεφτά για να οργώνουν τα χωράφια και μας τα πήραν από το σπίτι μας και πήγαν και τα έσφαζαν στην πλατεία του χωριού και τα έφαγαν. Πόνεσε η καρδιά μου σαν άνθρωποι ήταν σε κοιτούσαν στα μάτια και σαν καταλάβαιναν, πόνεσε η καρδιά μου όταν το έβλεπα από μακριά.

Στο χωριό μας ήταν πάρα πολλοί από αυτούς ήταν στα Γρεβενά και μετά ερχόταν στο χωριό μας και μας τα έκαναν συμπαράλια, έκαιγαν όλα τα σπίτια, εμάς πήγαν να το κάψουν αλλά δεν μπόρεσαν γιατί το προστάτεψε ο πρόεδρος από το χωριό, με αυτούς ήταν αλλά ήταν και πολύ καλός φίλος με τον πατέρα μου και για αυτό δεν τους άφησε. Οι φασίστες έκαναν πάρα πολλά κακά, όλοι φοβόταν, άφηνε τα σπίτια ο κόσμος και πήγαινε στα βουνά με τις οικογένειες τους για να γλιτώσουν, ήξεραν ότι στα βουνά είναι καλύτερα τουλάχιστον οι αντάρτες δεν θα τους έκαναν όλα αυτά. Έτσι αποφασίσαμε να βγούμε και εμείς στα βουνά μαζί με τον πατέρα μου, αφού είχε φύγει και ο αδερφός μου το 1946. Ξεκινήσαμε τους βρήκαμε εύκολα, βρήκαμε και τον αδερφό μου. Όπλα δεν είχαμε όμως, στον Δημοκρατικό Στρατό έπρεπε να πολεμήσεις για να πάρεις όπλο. Εγώ δεν είχα πολεμήσει ακόμα έκανα άλλα πράγματα. Μια μέρα με είχαν βάλει μαζί με την Ζωίτσα και την Χαρίκλεια-δεν θυμάμαι τώρα τα επίθετα- μας έβαλαν να πάμε να βάλουμε νάρκες σε εφτά φορτηγά του Στρατού. Είμασταν και μικροκαμωμένες εμείς και νέα κορίτσια σαν τον άνεμο ανεβαίναμε και κατεβαίναμε και μέσα στην νύχτα κανένας δεν θα μας έβλεπε. Και τα καταφέραμε και χαρήκαμε πάρα πολύ, εκείνη την ώρα ήταν σαν να έπαιρνα εκδίκηση για την μάνα μου, για τα βόδια για όλα τα κακά που έκαναν σε όλο τον κόσμο. Την

άλλη φορά είχαμε πάει να γράψουμε συνθήματα στους τοίχους, έτσι μας είπαν εμένα και τέσσερα ακόμα κορίτσια, την νύχτα θα είναι, σβέλτες είμαστε μια που θα πάμε, μια που θα φύγουμε. Ξεκινάμε να γράφουμε, κάποιες έγραφαν κάποιες κοιτούσαν μην ερχόταν κανένας, εγώ κοιτούσα. Τα κορίτσια έγραφαν στον τοίχο, εγώ σαν κάτι να άκουσα, κοιτάω τίποτα, το ξανακούω, κοιτάω καλύτερα και βλέπω δύο φασίστες να έρχονται, « Έρχονται» φώναξα και αρχίσαμε να τρέχουμε, όσο πιο γρήγορα μπορούσαμε, δεν ξέραμε τι θα μας έκαναν άμα μας έπιαναν, έριχναν σφαίρες σωρό. Φτάνουμε μέσα στα δέντρα κοιτάμε η μια την άλλη αλλά η Μαρία δεν ήταν εκεί, κοιτάμε κάτω την είχαν πιάσει, ούτε που το καταλάβαμε, σκεφτόμαστε τι να κάνουμε, η Μαρία, τους κλωτσάει, τους βρίζει, αυτοί την χτυπάνε και την τραβάνε από τα μαλλιά, «Φασίστες, αφήστε με» τους φώναζε, ο ένας έβγαλε το όπλο και της τρύπησε το κεφάλι. Δεν μπορούσα να καταλάβω τι έγινε, δεν μπορούσα να κουνηθώ, μου ‘λέγαν οι άλλες «Αγλαΐα σήκω, πρέπει να φύγουμε θα σκοτώσουν και εμάς». Δεν μπορούσα να κουνηθώ σαν να μου είχαν σπάσει τα πόδια, πρώτη φορά έβλεπα να σκοτώνουν κάποιον μπροστά μου. Στον ΔΣΕ πιάναμε πολλούς αιχμαλώτους, ακόμα και εκεί που είμασταν εμείς είχαμε έναν, δεν τον πειράξαμε ποτέ και νερό του δίναμε και ψωμί του δίναμε, εγώ μικρή ήμουνα, δεν ήξερα, νόμιζα έτσι κάνουν όλοι.

Κάναμε πολλές αποστολές, θυμάμαι μας είχαν πάρει έξι κορίτσια να πάμε να μεταφέρουμε τρόφιμα και τραυματίες και πήραμε το μουλάρι φορτωμένο να το πάμε στα σύνορα. Τότε το χτύπησε μια σφαίρα και έπεσε κάτω, πετάω γρήγορα το καπίστρι κάτω φορτώνομαι τα πράγματα στον ώμο και τρέχω να βγω πάνω στα σύνορα. Και άλλη φορά την έπαθα με το μουλάρι αλλά τι φταίνει και αυτά ταλαιπωρημένα ήταν σαν εμάς, μυαλό είχαν –τι είχαν; για να το καταλάβουν. Τα είχαμε φορτώσει μαζί με κορίτσια κανόνια – ήμουνα στο πυροβολικό τότε- ξεκινήσαμε μια πορεία μέσα στα βουνά, μέσα στα χιόνια, τα καημένα αυτά γλιστρούσαν κάθε τρία βήματα και έπεφταν, τι να κάνουμε και εμείς, τα ξεφορτώσαμε από τα μουλάρια και τα πήραμε στις πλάτες μας. Βαριά που ήταν, να γλιστράμε και μείς να μην αντέχουμε άλλου αλλά έπρεπε να φτάσουν στην μάχη. Κάθε φορά που φτάναμε ήταν τόση μεγάλη ικανοποίηση που προσφέρουμε στον αγώνα, δεν τα παρατούσαμε ποτέ, με ότι δυσκολίες και αν είχαμε. Το 1947 έγινε η μεγάλη μάχη των Γρεβενών, ο Δημοκρατικός Στρατός προσπάθησε να πάρει την πόλη αλλά δεν μπόρεσε. Τι να κάνει; Ο Κυβερνητικός Στρατός και οι ΜΑΥδες μαζί είχαν τα πάντα. Όπλα θες, σφαίρες θες, αεροπλάνα, χειροβομβίδες. Εμείς πολύ λίγα

πράγματα. Μας ειδοποίησαν για την μάχη εμένα και τον πατέρα μου, ήμασταν στο ίδιο ύψωμα πάντα με τον πατέρα μου δεν χωριστήκαμε ποτέ, μόνο οι δύο μας είχαμε μείνει δεν ήθελε να με χάσει. Στις 3:30 ακούστηκαν οι πρώτοι πυροβολισμοί, εγώ με άλλους δέκα αντάρτες ήμασταν στα ανατολικά περιμέναμε σήμα. Από τα βόρεια ξεκίνησε η μάχη, εκεί χτύπησαν πρώτα οι αντάρτες οι αντάρτες στα φυλάκια , άρχιζαν να πυροβολούν από πολύ κοντά, όλοι ήταν τόσο δυνατοί έπρεπε να καταλάβουμε οπωσδήποτε την πόλη, και να σώσουμε τα Γρεβενά από τους φασίστες που μας είχαν καταστρέψει τις ζωές. Εγώ ήμουνα από την άλλη μεριά στο τάγμα του Κατσώνη, εκεί στις 05:15 ξεκίνησε η επίθεση, προσπαθούσαμε να φτάσουμε στην πόλη από τον πεδινό διάδρομο που σχηματίζεται μεταξύ υψώματος Οικοτροφείου και Γρεβενίτη ποταμού. Η αντεπίθεση ξεκίνησε γρήγορα και άρχισε η μάχη. Πυροβολισμοί, βόμβες, να τρέχουμε να πηδάμε να προσπαθούμε να πάρουμε τα φυλάκια. Αυτοί ήταν πολύ καλά οπλισμένοι με τα οπλοπολυβόλα και τα αυτόματα. Προσπαθούσαμε για το καλύτερο, για να την ελευθερία μας για να ζήσουμε σαν άνθρωποι και όχι σαν ζώα που μας έβλεπαν αυτοί. Τότε πέθανε και η Κατίνα Βουνοτρουπίδου, η καλύτερη αντάρτισσα ψηλή , δυνατοί, γεροί, δεν φοβόταν κανέναν «παραδώσου φασίστα και σ' έφαγα» έτσι φώναζε στην μάχη. Δεν κερδίσαμε την μάχη, ήταν περισσότεροι και πιο καλά οργανωμένοι. Ήταν τότε 7-8 παιδιά δεκαεννιά χρονών και σκοτώθηκαν όλα στα Γρεβενά και δεν είχαν πεθάνει ακόμα αλλά ήταν βαριά τραυματισμένα και τα τραβούσαν όλα από τα πόδια και τα πετούσαν μέσα στο ποτάμι, οι μάνες έκλαιγαν και έτρεχαν να πάνε κοντά στα παιδιά τους και τις κρατούσαν δεν τις άφηναν. Ζωντανά τα πέταγαν να πνιγούν τίποτα δεν σεβόταν. Ο αδερφός μου είχε πάει να φέρει πολεμοφόδια και είχε αργήσει να έρθει λίγο πριν μπει στα Γρεβενά, στην Κλαδοράχη τον βρίσκει μια ξαδέρφη μας που έμενε εκεί και του λέει «μην πας εκεί τα σκότωσαν όλα τα παιδιά, κάτσε εδώ». Ο αδερφός μου την γλίτωσε τότε αλλά μετά τον έστειλαν σε μάχη Γιάννενα και πέθανε εκεί. Δεν τον βρήκαμε ποτέ, μας είπαν τα μαντάτα και κλαίγαμε για μέρες. Τότε είχε βγει και η μάνα μου από τις φυλακές και ήρθε στα Γρεβενά να μας βρει. Μαζί της ήταν και οι άλλες γυναίκες που είχαν πάρει από το χωριό. Κάποιες όταν έφτασαν στα Γρεβενά έμειναν εκεί άλλες βγήκαν στα βουνά με να βρουν την οικογένεια τους και να πολεμήσουν.

Την μάνα μου την είχαν βάλει στις φυλακές στην Θεσσαλονίκη το 1946 ,έπαιρναν, χτυπούσαν, βίαζαν γυναίκες. Έμασαν ένα μεσημέρι καμία δεκαπενταριά γυναίκες

από το χωριό και τις πήγαν πάνω στο βουνό σε μια οξιά που είχε εκεί πάνω , μαζί κι την μάνα μου και τις βίασαν όλες. Έτσι έκανε ο Στρατός έμπαινε μέσα στο σπίτι και σε άρπαζε έτσι έκαναν και με την μάνα μου και με την γειτόνισσα. εγώ ήμουν με τον πατέρα μου στο χωράφι και την περιμέναμε να έρθει για να σκάψουμε, πέρασε ένας χωριανός και λέει «μην περιμένετε έχουν μαζέψει τις γυναίκες πάνω στο βουνό και τις βίασαν». Όλες οι γυναίκες ήταν χάλια δεν μπορούσαν να περπατήσουν και μετά τις έμασαν και τις πήγαν όλες στην φυλακή στη Θεσσαλονίκη και έκατσαν δύο χρόνια. Και εγώ έμεινα με τον πατέρα μου στα χωράφια. Οι αντάρτες δεν έκαναν τίποτα. Ούτε χέρι δεν ακουμπούσαν επάνω στις γυναίκες άμα τολμούσε κανένας στα πέντε μέτρα τον εκτελούσαν δεν έκαναν τίποτα, μόνο οι ΜΑΥδες τα έκαναν αυτά. Περάσαμε πάρα πολλά. Κάθε φορά που έβλεπα έναν από αυτούς στον δρόμο, που μας κοιτούσαν λες και ήμασταν σκουπίδια, με ερχόταν να τον σκοτώσω, τον μισούσα τόσο πολύ.

Στα Γρεβενά είχε και παράγκες, είχαν κάψει τόσα πολλά σπίτια που ο κόσμος δεν είχε που να μείνει και έμεινε στο δρόμο, στα Γρεβενά όμως κάνει πολύ κρύο τον χειμώνα, θυμάμαι εφτά παιδιά πέθαναν ένα βράδυ. Κι η χωροφυλακή έκανε πολλά, ένα βράδυ αργά περνούσαν από τον δρόμο και είδαν μια γυναίκα πεσμένη κάτω και είχε και ένα μικρό μωρό δίπλα της, πάνε την κλωτσάνε, της λένε να σηκωθεί και αυτή τίποτα. Μετά κατάλαβαν πως ήταν πεθαμένη, εκεί την παράτησαν, μέσα στο δρόμο και στο κρύο με το μωρό. Η μάνα μου όταν γύρισε από την Θεσσαλονίκη το 1948 μετά πέθανε και ο αδερφός μου στα Γιάννενα , μέσα στις φυλακές είχε περάσει τα πάθη του Χριστού όχι μόνο αυτή αλλά και οι άλλες οι γυναίκες. Δεν άντεχε άλλο είχε φύγει και ο μικρός ο Βασιλάκης στην Πολωνία, είπε στον πατέρα μου να φύγουμε να σωθούμε δεν γίνεται αλλιώς, είμασταν με τους κομμουνιστές αλλά περνούσαμε πολύ δύσκολα. Εγώ δεν ήθελα να φύγω δεν μπορούσα να αφήσω την μάχη ήθελα να είμαι εδώ να πολεμάω, να τελειώσει ο πόλεμος και να κερδίσουμε, να ζούμε ελεύθερη και να έχω βοηθήσει και εγώ. Αλλά τελικά δεν έκατσα, η μάνα μου έλεγε «Αγλαΐα, έχω χάσει δυο παιδιά μέχρι τώρα, το να μου πέθανε και το άλλο έφυγε να γλιτώσει και δεν ξέρω άμα το ανταμώσω ξανά , μόνο εσύ έχεις μείνει και δεν πρέπει να πεθάνεις». Και έτσι φύγαμε, όχι μόνο εμείς αλλά πολλές οικογένειες ακόμα. Εγώ να κλαίω, να σπαράζω, μέχρι και στον αρχηγό στο βουνό είχα πάει και του είπα να πει την μάνα μου ότι δεν με αφήνει να φύγω, ήθελα να κάτσω να πολεμήσω και στο Βίτσι θα

έφτανα. Αλλά αυτός μου είπε να φύγω , να πάω , δουλέψω , να σπουδάσω, να ζήσω και ότι μπορώ να βοηθάω και από εκεί στον αγώνα.

Έτσι με το παιδοσώσιμο φύγαμε 1948 στη Τασκένδη, ξεκινήσαμε χαράματα, στην διαδρομή δεν είμασταν μόνοι μας, ήταν πολλά παιδιά αλλά και μεγάλοι, είχε οικογένειες, γύρω μας ήταν αντάρτες που μας πήγαν μέχρι τα σύνορα για να μην μας σκοτώσουν. Ο αδερφός μου ο μικρός είχε φύγει στην Πολωνία. Τότε ο Δημοκρατικός Στρατός είχε κανονίσει να πηγαίνουν τα παιδιά των ανταρτών αλλά και των άλλων ανθρώπων και οι οικογένειες τους στις Λαϊκές Δημοκρατίες ώστε να γλιτώσουν από τους σφαίρες και τις βόμβες που έριχνε ο Κυβερνητικός Στρατός και από τα βασανιστήρια που έκανε. Είχαμε πάει και στην Πολωνία πολλές φορές, ο αδερφός έμεινε εκεί δεν γύρισε εδώ ποτέ, παντρεύτηκε κιόλας, έκανε οικογένεια, πέθανε πριν από έναν μήνα, δεν ξέρουμε από τι , μια και κάτω μέσα σε δεκαπέντε μέρες. Όταν πήγαμε και είδαμε πρώτη φορά τον αδερφό μου ήταν σαν άλλο παιδί, καθαρό, όμορφο, γιατί εμείς πως ήμασταν; Άλλοι άνθρωποι. Είχε μάθει να διαβάζει και στα ελληνικά και στα πολωνικά, μεγάλη χαρά είχε, θυμάμαι είχε πάρει ένα τετράδιο και μας διάβαζε αυτά που του μάθαινε η δασκάλα. Μας έλεγε εκεί ότι κάναν το ένα κάναν το άλλο, μέχρι και μουσική είχε μάθει να παίζει. Πρώτα σταματήσαμε σε μια μικρή πόλη στο Μπικοβάτ. Εκεί κάναμε μπάνιο μας έκαναν απολύμανση να σκοτώσουν τα πάντα, μας έδωσαν ρούχα, περάσανε και τα δικά μας από τον κλίβανο και μετά μας έδωσαν να φάμε. Τι περίεργο πράγμα που ήταν; Καθόμασταν και τρώγαμε όλοι μαζί, πλυμένοι, σε τραπέζια. Μετά μας έβαλαν να δούμε και μια ταινία ‘Η κόκκινη πρωτομαγιά στη Μόσχα’, θυμάμαι όταν είδαμε αυτή τη μεγάλη παρέλαση αρχίσαμε να κλαίμε, να σκεφτόμαστε όλους αυτούς που αφήσαμε πίσω, τους σκοτωμένους μας και λέγαμε μια μέρα θα κάνουμε και εμείς τέτοια παρέλαση στη χώρα μας και θα είμαστε ελεύθεροι χωρίς πόλεμο, ω ρε κλάμα, σαν τώρα το θυμάμαι. Δεν κάτσαμε πολύ εκεί μόνο καμιά βδομάδα μετά πήραμε το τρένο και πήγαμε στη Τασκένδη, εκεί δούλευα στην αεροπορία. Σε εργοστάσιο της αεροπορίας, κάθε βδομάδα έβγαινε και αεροπλάνο και κάτσαμε εκεί τόσα χρόνια και γνώρισα και τον άντρα μου και ο άντρας μου ήταν στο ΔΣΕ εκεί παντρευτήκαμε και κάναμε και παιδιά. Σαν διάλογος ανέβαινα κατέβαινα από τις σκάλες. Οι Ρώσοι πολύ καλοί άνθρωποι, δεν ξέραμε πώς να δουλέψουμε και μας τα έμαθαν όλα. Μας έβαζαν μια υπεύθυνη δίπλα μας και μας έδειχνε την δουλειά για μια βδομάδα, μας βοηθούσαν πολύ. Πλήρωναν πολύ καλά και είμασταν πολύ καλοί στην δουλειά μας και αυτοί το

έβλεπαν αυτό και μετά παίρναμε καλύτερα λεφτά αφού μάθαμε καλά την δουλειά. Είχε και πολλούς Έλληνες στο εργοστάσιο αλλά είχαμε και πολύ καλές σχέσεις με τους Ρώσους, δεν μας ξεχώριζαν , μας αγαπούσαν πολύ. Εγώ είχα και φίλες Ρωσίδες, πηγαίναμε τρώγαμε, τραγουδούσαμε, εκδρομές. Στην αρχή δεν ξέραμε ρωσικά, εγώ πήγα σχολείο για ένα χρόνο μόνο αλλά τα έμαθα γρήγορα. Στο σχολείο κάναμε πολλά μαθήματα μαθηματικά , ιστορία, ελληνική γραμματική και γεωγραφία γιατί κάναμε μαθήματα και στα ελληνικά για να μην ξεχάσουμε την καταγωγή μας, άσε που λέγαμε μέρα με την μέρα θα γυρίσουμε πίσω να είμαστε μορφωμένοι αλλά χρόνια πέρασαν μέχρι να γυρίσουμε. Είχαν πάρα πολλές γιορτές στη Ρωσία, ο κόσμος πήγαινε και γλεντούσε. Θυμάμαι μια μέρα δεν δουλεύαμε ήταν 7 Νοέμβρη του 1949 ήταν μια πολύ μεγάλη γιορτή για την επέτειο της Σοσιαλιστικής Οκτωβριανής Επανάστασης. Βγήκαμε από το σπίτι να πάμε στην παρέλαση, γιατί είχε παρέλαση εκείνη την μέρα, όλα ήταν στολισμένα, είχε τόσο πολύ κόσμο, πρώτη φορά έβλεπα τόσους χαρούμενους ανθρώπους να τρέχουν πάνω-κάτω, να τραγουδάνε, να χορεύουν με λουλούδια στα χέρια, με κόκκινες σημαίες. Τι να άλλο να σου πω; Ήταν τόσο συγκινητικό, γλεντούσαμε και εμείς μαζί με τους Ρώσους, κλαίγαμε και λέγαμε και εμείς έτσι θα είμαστε μια μέρα. Αχ, δεν ξέραμε όμως.

Στην Ρωσία δεν σε άφηναν έτσι, μας έλεγαν να πάμε να κάνουμε και γυμναστική από το σχολείο, μας έβαζαν ζωγραφίζαμε, μα τι ωραίες ζωγραφιές είχαν στη Ρωσία, μας πήγαιναν σε μουσεία και βλέπαμε με τις ώρες, πολλές φορές μας πήγαιναν εκδρομές και βόλτες για να δούμε πράγματα, ήθελαν να μας κάνουν μορφωμένους. Κάθε Κυριακή κάπου πηγαίναμε. Εγώ ήμουν και σε χορωδία με τις Ρωσίδες. Κάτι τραγούδια ωραία που λέγαμε! Στην Ρωσία δεν είχα πολλές σχέσεις με το Κόμμα, πήγαινα στις συγκεντρώσεις, προσπαθούσα να βοηθήσω με κάθε τρόπο και πάνω από όλα διάβαζα, διάβαζα για να μάθω και να ξέρω να υπερασπιστώ το Κόμμα άμα χρειαστεί. Αλλά μόνο αυτά. Όταν ενημερωθήκαμε ότι ο ΔΣΕ υποχώρησε στην Αλβανία, σαν να γκρεμίστηκε η ζωή μας. Κλαίγαμε και ξέραμε ότι πια δεν θα φύγουμε, δεν θα πάμε ποτέ ξανά στο σπίτι μας, που πολεμήσαμε για αυτό. Και έτσι μείναμε 30 χρόνια στη Τασκένδη. Δεν θυμάμαι και πολλά πράγματα τώρα, μεγάλωσα και αρχίζει να τα ξεχνάει το μυαλό μου. Με το που γυρίσαμε δουλεύαμε στα χωράφια με αυτά που ασχολούμασταν πριν φύγουμε, αυτή την δουλειά ξέραμε να κάνουμε αυτή κάναμε. Εγώ έκανα και κεντήματα ,μέρα-νύχτα δουλεύαμε το βελονάκι, με λίγο φως και δώστου δουλειά. Ο άντρας μου ήταν από το Δοτσικό. Ο

πατέρας μου και η μάνα μου είχαν γυρίσει πέντε- έξι χρόνια νωρίτερα, είχαν γεράσει πια , δεν άντεχαν ήθελαν να έρθουν σπίτι τους να πεθάνουν εδώ. Και έτσι έγινε γιατί όταν ήρθαμε Εμείς στην Ελλάδα ο πατέρας μου είχε πεθάνει. Με το που φτάσαμε στο αεροδρόμιο στην Αθήνα φίλο και φτερό μας έκαναν τα πράγματα. Τα έλεγξαν όλα οι χωροφύλακες, μας τα έβγαλαν από τις βαλίτσες , τα πέταξαν κάτω. Είχα και τα παιδιά μικρά και ο μικρός έλεγε «Μη μας κλέψετε τίποτα» (γελούσε). Όταν γυρίσαμε, πήγαμε πρώτα στο Δοτσικό είδαμε τα πεθερικά μου, μετά πήγαμε και μείναμε για λίγα χρόνια στη μάνα μου στη Λάβδα και μετά πήγαμε στα Γρεβενά. Όταν γυρίσαμε και πάλι ήταν δύσκολα δεν μας έδιναν δουλειές, μας έλεγαν εσείς είστε οι κομμουνιστές που βγήκατε στα βουνά και σκοτώσατε τον κόσμο. Ποιοι; Εμείς που πεθαίναμε για να σώσουμε τον κόσμο και αυτοί μας κατηγοράγαν. Μακάρι να ‘ξερες τι περάσαμε και πόσο παλέψαμε για να είμαστε ελεύθεροι από όλους. Με το κόμμα είμασταν και είμαστε και θα είμαστε, θα το στηρίζουμε και θα παλεύουμε για αυτό και ας λεν ότι θέλουν οι φασίστες με τα ψέματα τους. Γιατί οι κομμουνιστές είναι άνθρωποι ηθική και ο αγώνας τους ήταν τίμιος. Αν γυρνούσα πίσω θα έμπαινα και στο ΚΚΕ και από τα βουνά δεν θα ‘φευγα.

7.ΧΡΗΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΩΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ

Η συγκεκριμένη ερευνητική ιστορική εργασία, σε συνδυασμό με τις συνεντεύξεις – μαρτυρίες των δύο μαχητριών αποτελούν μέσω εκμάθησης της ιστορίας και ακόμη πιο συγκεκριμένα της περιόδου του Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949. Μια περίοδος η οποία δεν παρουσιάζεται στα σχολικά βιβλία, που έχει παν’ πολλές ασάφειες και ανακρίβειες σχετικά με το πώς διαδραματίστηκαν τα γεγονότα. Έτσι η εργασία αυτή έρχεται να φωτίσει αυτή την περίοδο, με την μορφή project. Οι ίδιοι οι μαθητές μέσω της μελέτης των μαρτυριών οι οποίες αποτελούν το βασικό μέσο κατάκτησης της νέας γνώσης καθώς και μέσω άλλων γραπτών πηγών ή φωτογραφιών θα προσπαθήσουν να προσεγγίσουν την αλήθεια της ιστορικής αυτής περιόδου, να οδηγηθούν σε αξιόπιστα συμπεράσματα έπειτα από σύγκριση στοιχείων. Ακόμη πιο συγκεκριμένα οι μαθητές θα προσεγγίσουν τον ρόλο και την δράση της γυναίκας στον ΔΣΕ. Προσπαθούν να καταγράψουν τις δυσκολίες τις οποίες αντιμετώπισε σε διάφορους τομείς της ζωής της, την θέση της στην κοινωνία, τα δικαιώματα που είχε εντός και εκτός του ΔΣΕ, την μόρφωση στρατιωτική και μη την οποία λάμβανε . Οι μαθητές θα προσεγγίσουν, όλα τα παραπάνω μέσω 10άωρο προγράμματος και θα γίνει διαθεματικά με σκοπό να καλύψει ένα δείγμα των σχολικών μαθημάτων ώστε οι μαθητές να μπαίνουν στην διαδικασία να συνδυάζουν διάφορες γνώσεις μεταξύ τους, να λάβουν ολόπλευρη γνώση, να είναι σε θέση να συσχετίσουν διάφορους τομείς μεταξύ τους και να οδηγηθούν σε συμπεράσματα. Μέσω της διαθεματικότητας επίσης η κατάκτηση της γνώσης γίνεται με ευκολότερο και πιο ευχάριστο τρόπο για τους μαθητές. Ο συνδυασμός μαθημάτων τους βοηθά να θυμούνται ευκολότερα γεγονότα.

Ακόμη οι μαθητές είναι σε θέση να συγκρίνουν στοιχεία μεταξύ τους τα οποία λαμβάνουν από τις μαρτυρίες καθώς και από τις άλλες πηγές σύμφωνα με το ερώτημα το οποίο τίθενται στην εκάστοτε περίπτωση. Γίνονται δηλαδή ιστορικοί ερευνητές και μελετητές με σκοπό να προσεγγίσουν την αλήθεια. Αυτό το παιχνίδι ρόλων και η ανάθεση ευθυνών λειτουργεί πολλές φορές θετικά για τους μαθητές. Τους δίνει έναυσμα για να ανακαλύψουν την αλήθεια, μέσω της κριτικής μελέτης αρχείων και πηγών, με αυταπάρνηση και σεβασμό. Εν κατακλείδι η εκμάθηση της ιστορίας μέσω μαρτυριών σε συνδυασμό με άλλες γραπτές ή φωτογραφικές πηγές

αποτελεί μια νέα πρόταση για την εκμάθηση της ιστορίας και λειτουργεί θετικά στην διάθεση των μαθητών.

7.1. ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ PROJECT ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Θέμα 2ωρης διδασκαλίας: Εμφύλιος Πόλεμος: αιτίες και θέσεις

A. Ποιο είναι το ιστορικό ερώτημα το οποίο θα απαντήσουν οι μαθητές μέσα από τη συγκεκριμένη διδασκαλία;

Έναρξη Εμφύλιου Πολέμου, ποιοι οι λόγοι που οδήγησαν σε αυτόν, ποιες ήταν οι αντιμαχόμενες ομάδες και οι θέσεις τους ;

A1. ΔΗΛΩΤΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

Καθορίστε ποια είναι η δηλωτική γνώση την οποία θα προσεγγίσουν οι μαθητές/τριες σας;

1. Να προσδιορίσουν την χρονική στιγμή της ιστορικής περιόδου
2. Να καταγράψουν τις αντιμαχόμενες ομάδες και την ιδεολογία της κάθε μιας
3. Να εντοπίσουν τους λόγους που οδήγησαν στον Εμφύλιο Πόλεμο
4. Υλικά μέσα και εφοδιασμός κάθε ομάδας
5. Να αναλογιστούν ποιες είναι οι αιτίες στην σημερινή εποχή από τον πόλεμο καθώς και οι συνέπειες αυτού
6. Ευαισθητοποίηση των μαθητών απέναντι στο θέμα του πολέμου και τις αρνητικές του συνέπειες.

Α2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

Ποιες πηγές σχετικές με το θέμα θα αξιοποιηθούν; Με ποιο τρόπο; Σε ποια ιστορικά ερωτήματα θα απαντήσουν;

Σκοπός της διδασκαλίας είναι οι μαθητές να γνωρίσουν την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου και τις γενικότερες παραμέτρους αυτού, χρησιμοποιώντας τις μαρτυρίες των μαχητριών του Δημοκρατικού Στρατού ως τις βασικές πηγές. Παράλληλα δίνονται και άλλες γραπτές πηγές καθώς και φωτογραφίες οι οποίες μπορούν να αναλυθούν, να συγκριθούν και να οδηγήσουν σε συμπεράσματα.

Εικόνα 1. Ο όρκος του μαχητή

Εικόνα 2. Απόσπασμα από την Έκθεση του Γ.Ε.Σ. του Αρχιστράτηγου Α. Παπάγου

Θά άπειτέλει μεγάλην παράλειψιν εάν εις την παρούσαν Έκθεσιν δέν έμνημονεύετο ή ήθική και ύλική συμβολή των μεγάλων μας Συμμάχων, των Ένωμ. Πολιτειών και της Μ. Βρετανίας.

Αι Στρατιωτικά Συμμαχικά Άποστολαί με επί κεφαλής τους Άμερικανούς Στρατηγούς VAN FLEET και R. JENKINS και τους Βρετ. Στρατηγόν DOWN και Ταξ. POET, πλαισιούμεναι από έκλεκτόν Έπιτελείον, επέδειξαν πλήρη κατανόησιν του διεξαγομένου παρά του μαρτυρικού Έθνους άγώνος και παρέσχον διά των συμβουλών των και της συμπαραστάσεώς των άνυπολόγιστου σημασίας προς την Χώραν ύπηρεσίας.

Ό Έλληνικός Στρατός ούδέποτε θά λησμονήση τάς επισκέψεις εις την πρώτην γραμμήν του πυρός των Στρατηγών VAN FLEET, R. JENKINS και DOWN ώς και των Έπιτελών αυτών, την συμμετοχήν εις τους κινδύνους, την άισιοδοξίαν, τάς άνησυχίας, ώς και την συμπαραστάσιν των έν γένει εις τόν σκληρόν άγώνα, όστις άπροκλήτως έπεβλήθη εις τό Έλληνικόν Έθνος.

Εικόνα 3 Στρατιώτες του Κυβερνητικού Στρατού στη μάχη , με βρετανικούς μπερέδες και μπουφάν

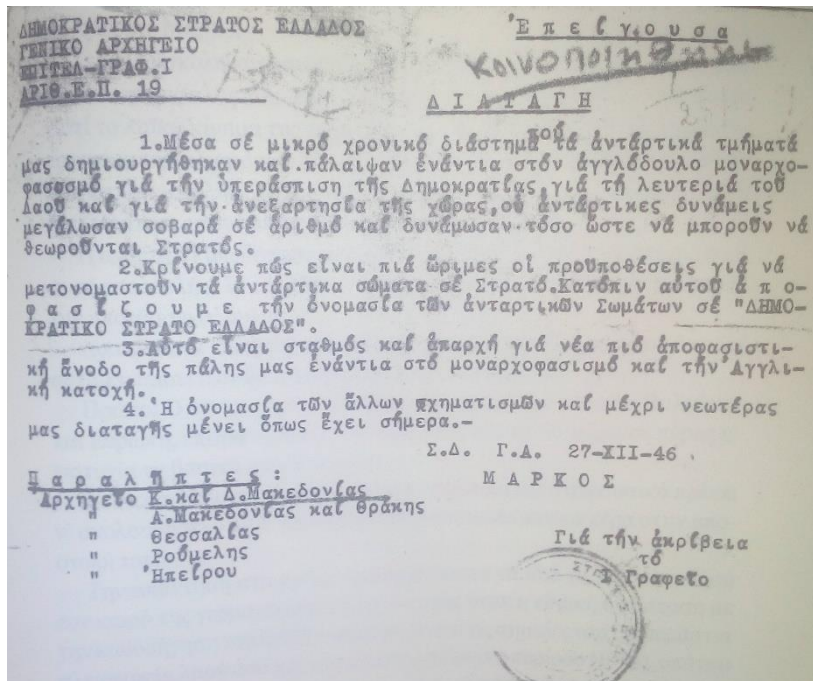
Εικόνα 4. Εκπαίδευση στρατιωτικών Κυβερνητικού Στρατού, από Βρετανούς Αξιωματικούς

Εικόνα 5. Μαχήτριες και μαχητές του ΔΣΕ με τον οπλισμό τους.

Εικόνα 1. Απόφαση του ΓΑ

6. Βίντεο για Συμφωνία Βάρκιζας

<https://www.youtube.com/watch?v=JSIK5IAEtbM>

7. Χρονογραμμή

A3. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

Ποιες ιστορικές έννοιες θα προσεγγίσουν οι μαθητές/ τριες και με ποιον τρόπο;

Κατά την διάρκεια της μελέτης των μαρτυριών και άλλων αρχειακών πηγών οι μαθητές θα συναντήσουν πολύ συχνά διάφορες έννοιες τις οποίες επιβάλλεται να γνωρίσουν, να ετυμολογήσουν, να αναλύσουν και έπειτα να κατανοήσουν με σκοπό να συνεχίσουν την έρευνα χωρίς δυσκολίες. Η ανάλυση των εννοιών θα γίνει με την βοήθεια του εκπαιδευτικού καθώς και την βοήθεια των πηγών. Οι ιστορικές έννοιες που καλούνται να εντοπίσουν οι μαθητές είναι:

1. ΔΣΕ, 2. Κυβερνητικός Στρατός 3. ΜΑΥ, 4. Εμφύλιος Πόλεμος, 5. Συνθήκη της Βάρκιζας, 6. ΕΑΜ, 7. ΕΛΑΣ , 8. Λευκή Τρομοκρατία

B. Ποιες μορφές επικοινωνίας και εργασίας θα αξιοποιήσετε στη διδασκαλία;

Βασική μορφή επικοινωνίας με σκοπό να οδηγηθούμε σε κάποια συμπεράσματα θα αποτελέσει η **ερωταποκρίσεις στο πλαίσιο συζήτηση**, μέσω της οποίας θα αναπτυχθεί διάλογος και ο κάθε μαθητής θα μπορέσει να παρουσιάσει μια άποψη. Ο καθένας μπορεί αν εκφέρει μια άποψη με βάση τις γνώσεις που έχει μέχρι εκείνη την στιγμή ώστε στη συνέχεια να προχωρήσουμε στην έρευνα και στην κατάκτηση της νέας γνώσης.

Ακόμη γίνεται χρήση της **διερευνητικής μεθόδου** καθώς οι μαθητές μελετούν τις πηγές τις συγκρίνουν και ταυτοποιούν κάποια γεγονότα. Οι μαθητές θα εργαστούν σε ομάδες ώστε να μπορέσει η μελέτη και η έρευνα να είναι αποτελεσματικότερη, ο χωρισμός των ομάδων γίνεται με βάση των αριθμό των μαθητών του εκάστοτε τμήματος.

Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία: η οποία έχει σκοπό να χωρίσει αρμοδιότητες για την καλύτερη και πιο αξιόπιστη έρευνα. Μέσω της συνεργασίας οι μαθητές

μαθαίνουν να δουλεύουν ομαδικά αλλά πραγματοποιείται και ταυτοποίηση στοιχείων οπότε προσεγγίζεται ένα ορθό συμπέρασμα.

Γ. Μέσα από ποιες εκπαιδευτικές δραστηριότητες θα πραγματοποιήσετε τη διδασκαλία σας;

ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Α΄ Φάση (20 λεπτά):

Με την είσοδο του εκπαιδευτικού στην τάξη πραγματοποιείται οργάνωση των ομάδων για την ομαλότερη και αποτελεσματικότερη διαδικασία της έρευνας (οι ομάδες οργανώνονται ανάλογα με το πλήθος των μαθητών κάθε τμήματος). Έπειτα γίνεται παρουσίαση από projector στον πίνακα μιας χρονογραμμής η οποία λειτουργεί ως αφορμή για την έναρξη της διδασκαλίας του μαθήματος. Η χρονογραμμή αυτή εμπεριέχει χρονολογίες από την αρχή σχεδόν του 20ου αιώνα μέχρι και τα μέσα αυτού, δηλαδή από το 1914(Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος) έως και 1949 (Λήξη Εμφυλίου Πολέμου), εκεί αναπαρίστανται τα σημαντικότερα γεγονότα που επηρέασαν την πολιτικοκοινωνική ζωή της χώρας. Οι μαθητές με την καθοδήγηση του δασκάλου ξεκινούν να συζητούν , να παρουσιάζουν απόψεις για τις χρονικές περιόδους με βάση τις υπάρχουσες γνώσεις τους.

Β΄ Φάση (20 λεπτά):

Εφόσον γίνει μια μικρή αναφορά των γεγονότων της κάθε περιόδου και φτάνοντας πλέον στο 1940-1944 γίνεται εκτενέστερη συζήτηση για την συγκεκριμένη περίοδο. Στο σημείο αυτό γίνεται προβολή του βίντεο το οποίο αφορά την Συμφωνία της Βάρκιζας. Στόχος είναι έπειτα από το βίντεο και μέσω της συζήτησης οι μαθητές να κατανοήσουν πως η έναρξη το Εμφυλίου Πολέμου επήλθε έπειτα από την υπογραφή αυτής της συμφωνίας. Έπειτα ξεκινά η δράση των ομάδων καθώς οι μαθητές προσπαθούν να ανακαλύψουν τι ήταν ο ΕΑΜ, ΕΛΑΣ καθώς και οι άλλες ιστορικές έννοιες, μέσα από τις μαρτυρίες των μαχητριών. Στη συνέχεια οι εφόσον ετυμολογηθούν και κατανοηθούν οι έννοιες και εφόσον έχουν κατανοήσει έπειτα από την συζήτηση και την μελέτη των πηγών ποια ήταν η αιτία που ξέσπασε ο

Εμφύλιος Πόλεμος, ξεκινά η έρευνα με σκοπό να ανακαλύψουν οι μαθητές τους την δράση του ΔΣΕ καθώς του Κυβερνητικού Στρατού.

Γ΄ Φάση (25 λεπτά):

Στη συνέχεια η κάθε ομάδα αναλαμβάνει διαφορετικές αρμοδιότητες, οι οποίες πρέπει να είναι ξεκάθαρες με σκοπό οι μαθητές να μην μπερδεύονται να έχουν ξεκάθαρο στο μυαλό τους αυτό για το οποίο ψάχνουν. Για παράδειγμα μια ομάδα θα μπορούσε να αναλάβει την μελέτη των μαρτυριών των δύο μαχητριών ψάχνοντας κομμάτια σχετικά με την ιδεολογία των αντιμαχόμενων ομάδων. Μια άλλη ομάδα αναλαμβάνει την επεξεργασία των γραπτών πηγών (εικ. 1,2 & 5) με τα ίδια ερωτήματα με την πρώτη, ενώ άλλη ομάδα αναλαμβάνει να εντοπίσει μέσω των μαρτυριών αλλά και των πηγών τα υλικά μέσα, ρουχισμό και γενικότερο τον εφοδιασμό, να σχολιαστούν και να αναλυθούν προσεκτικά οι φωτογραφίες της περιόδου (εικ. 2, 3 & 4). Πάντα ο καταμερισμός γίνεται ανάλογα με το σύνολο των ομάδων και την πληθώρα των μαθητών.

Δ΄ Φάση (20 λεπτά):

Στη συνέχεια εφόσον έχει μαζευτεί το υλικό και οι πληροφορίες γίνεται παρουσίαση αυτού με σκοπό «την συναρμολόγηση των κομματιών» ώστε να γίνει καταγραφή κάποιων συμπερασμάτων. Έπειτα από την παρουσίαση και την κατανόηση της νέας γνώσης οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν στο ερώτημα σχετικά με το ποια είναι τα αίτια του πολέμου στην σημερινή εποχή και αν ταυτίζονται με τα αίτια της ιστορικής περιόδου που μελετάμε και ποιες οι συνέπειες για τον λαό. Παράλληλα γίνεται προβολή φωτογραφιών με την χρήση του projector, όπου αναπαρίστανται σκηνές τρομοκρατίας και καταστροφής έπειτα από πολεμική εμπλοκή. Με τον τρόπο αυτό πραγματοποιείται και αξιολόγηση του μαθήματος καθώς μέσω των ερωταποκρίσεων οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν σε διάφορα ερωτήματα με σκοπό και επανάληψη και κατοχύρωση της νέας γνώσης. Καθώς και να επιτευχθεί ευαισθητοποίηση των μαθητών και διαμόρφωση ηθικής στάσης απέναντι στο θέμα του πολέμου.

7.2 ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ PROJECT ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Θέμα 2ωρης διδασκαλίας: Η λήξη του Εμφυλίου Πολέμου και οι συνέπειες του

A. Ποιο είναι το ιστορικό ερώτημα στο οποίο θα απαντήσουν οι μαθητές μέσα από την συγκεκριμένη διδασκαλία;

Ποιες ήταν οι περιοχές στις οποίες έδρασε ο ΔΣΕ, ποια η έκβαση του πολέμου και ποια τα γεγονότα που ακολούθησαν μετά την λήξη του.

A1. ΔΗΛΩΤΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

Καθορίστε ποια θα είναι η δηλωτική γνώση την οποία θα προσεγγίσουν οι μαθητές/τριες σας;

1. Να καταγράψουν την χρονική στιγμή της λήξης του πολέμου
2. Ποια ήταν η έκβαση του πολέμου
3. Ποια τα αίτια που οδήγησαν σε αυτά τα αποτελέσματα
4. Ποιες ήταν οι περιοχές στις οποίες δόθηκαν οι τελικές μάχες του ΔΣΕ
5. Ποιες ήταν οι συνθήκες στις χώρες υποδοχής και πως ζούσαν οι πολιτικοί πρόσφυγες
6. Να εκτιμήσουν την στάση του ελληνικού κράτους απέναντι στους πρόσφυγες που φτάνουν στην χώρα μας από εμπόλεμες ζώνες (2018) και να σκεφτούν λύσεις για αυτό με σκοπό διαμόρφωση στάσης αλληλεγγύης.

Α2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

Ποιες πηγές σχετικές με το θέμα θα αξιοποιηθούν; Με ποιο τρόπο; Σε ποια ιστορικά ερωτήματα θα απαντήσουν;

Οι βασικές πηγές οι οποίες θα χρησιμοποιηθούν είναι οι μαρτυρίες των δύο μαχητριών παράλληλα όμως και επιπλέον γραπτό και φωτογραφικό υλικό της περιόδου. Η μελέτη και η σύγκριση των στοιχείων που προκύπτουν συμβάλλουν στο να οδηγηθούν οι μαθητές σε πιο αξιόπιστα συμπεράσματα, έπειτα από μελέτη και έρευνα.

Εικόνα 2. Τελικές Μάχες του ΔΣΕ

Εικόνα 3. Παιδιά και έφηβοι από την Ελλάδα στην Λ.Δ. της Ουγγαρίας 1948

Εικόνα 4. Απόσπασμα από την έκθεση του Κυβερνητικού Στρατού μετά την λήξη του πολέμου

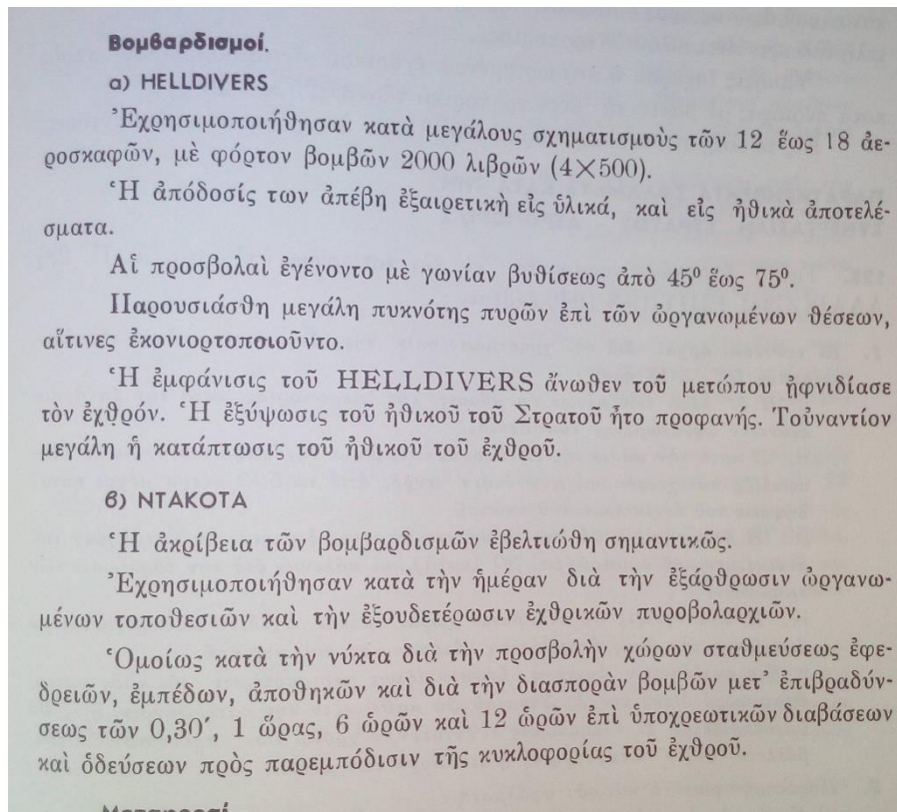
Ἡ Νίκη τοῦ Στρατοῦ μας εἰς ΒΙΤΣΙ καὶ ΓΡΑΜΜΟΝ, ἀποτελοῦσα μέγαν σταθμὸν εἰς τὸν ἀντισυμμοριακὸν ἀγῶνα, ὑπῆρξεν ἀναμφισβήτητος καὶ ἐδόθη διὰ ταύτης ἐν στοιχεῖον σοβαρὸν εἰς χεῖρας τῆς Κυβερνήσεώς μας διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ ὅλου συμμοριακοῦ προβλήματος.

Ὁ καθορισθεὶς ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τοῦ Στρατοῦ ἐπετεύχθη καὶ ἡ σημασία τῆς ἐπιτυχίας εἶναι μεγάλη, ἀν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ ὅλη ἐξέλιξις τοῦ ἀντισυμμοριακοῦ ἀγῶνος ἐπὶ τριετίαν, ἡ εἰδικὴ μορφή τοῦ ἀγῶνος, αἱ δημιουργηθεῖσαι ἀπὸ τῶν τελευταίων μηνῶν τοῦ 1948 δυσμενεῖς συνθῆκαι διὰ τὰς Ἐθνικὰς δυνάμεις, αἱ ἐπιτυχίαι τοῦ συμμοριτισμοῦ κατὰ τὸ τέλος 1948 καὶ ἀρχὰς 1949 καὶ ἡ λυσώδης ἀντίδρασίς του μέχρι Μαΐου 1949 διὰ τὴν ματαίωσιν τῶν σχεδίων μας.

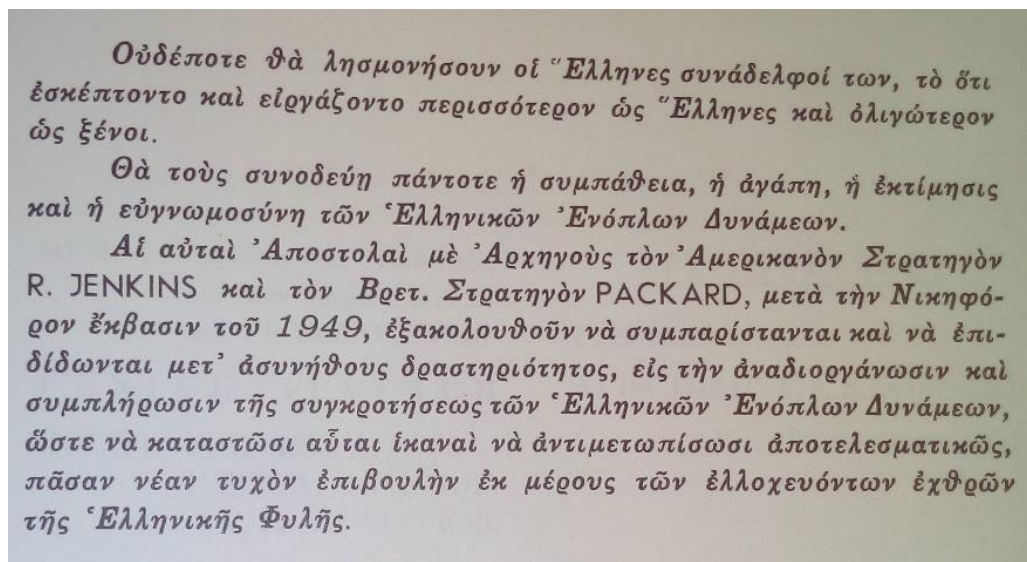
Μία ὁμως κριτικὴ ἀντικειμενικὴ ἐπὶ τοῦ ἔργου τοῦ Στρατοῦ μας, ὅσονδῆποτε πικρὰς ἀληθείας καὶ ἀν περιέχη, θὰ ἔχη τοῦτο τὸ εὐεργετικὸν πλεονέκτημα, ὅτι θὰ διαλύσῃ μερικὰς πλάνας, αἵτινες εἶναι δυνατὸν νὰ ἐδημιουργήθησαν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἀγῶνος καὶ νὰ μᾶς προσγειώσῃ ἐπὶ τῆς ἐκτιμῆσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τοῦ δυναμικοῦ τοῦ Στρατοῦ μας καὶ ἐπὶ τῶν ἀδυναμιῶν αὐτοῦ διὰ νὰ δυνηθῆ νὰ ἀναμετρηθῆ εἰς ἓνα μελλοντικὸν πόλεμον μὲ ἀντίπαλον διαθέτοντα, ἀν ὄχι ἀνώτερα, ἴσα τοῦλάχιστον πρὸς τοῦτον μέσα.

Εικόνα 5. Έκθεση για τον απολογισμό των βομβαρδισμών

Εικόνα 6. Ευχαριστήριο στους Αμερικάνους για την βοήθεια που πρόσφερες

Εικόνα 7. Φροντίδα παιδιών από μαχήτριες

Εικόνα 8. Παιδιά στο δρόμο για τις χώρες της σοσιαλιστικής οικοδόμησης

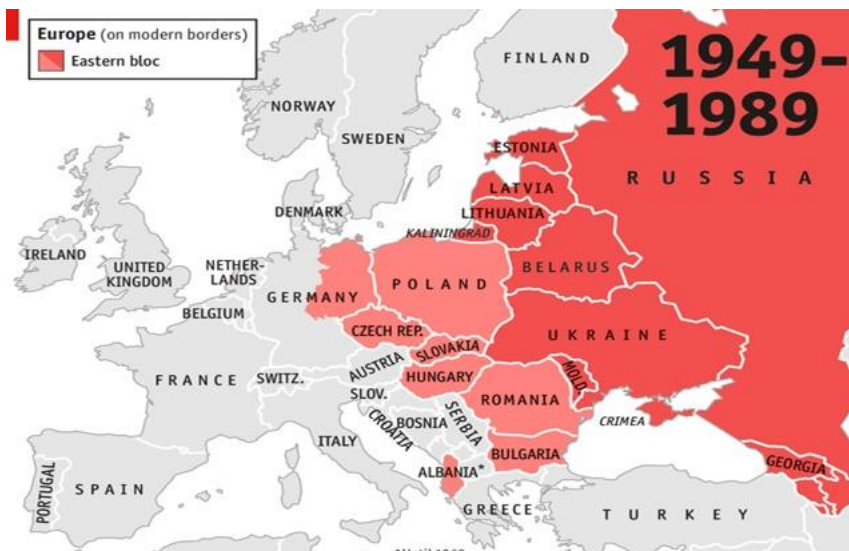

Εικόνα 7. Έκθεση για την μεγάλη μάχη του Γράμμου

Γράμμος

23-8-49 Ο Γκοζος με πήρι αποστολή να κρατήσει τη μεγάλη υφορήσια τας
 25 του μηνός. Ο εχθρός ενέδησε την επηδεση των σωών Καραίι.
 Στο Γκοζος μας δόθηκε αποστολή από την ταξιαφία να υφύομε το
 άριστο πηνρό τας Καραίι με πυρα δύτοματων. Της 28 πήρα
 με ενάση να συμπηχθούμε όπου πιάσαμε το ύψος μπροστα από την
 Πάτρα. Αποστάση με μια δυμφοία να κρατήσουμε το ύψος πάρα
 θνοία κίση το Βράω. Της προίρις άρις ο εχθρός ενέδησε την υφίδηση
 του στην μωύρη πύρα όπου την κατέλαβε. Μια από της κατα-
 ληση τας μωύρη πύρας ενέδησε την επηδεση του άρα 7-8 πρωί
 στο ύψος όπου κηκεύσαμε, όπου το ύψος σιγά ήτοι ανήγο-
 το πήρα για πήρα ύστερα από μεγάλη επιδρομή αεροπορική πω-
 ρωγή να μας παραστήση όπου των επηορών μας, όπου παρα-
 ραση μετά με δύο άτομα να έλθω.
 Ένησοις που ήτησαμε δια παραδωσαν να ήθουν γόρω της
 αεροπορίας. Βέλοπορος ήτη σιγά με κατασταση ενεργήσασα με

Εικόνα 8. Χάρτης ΕΣΣΔ

A3. ΕΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

Ποιες ιστορικές έννοιες θα προσεγγίσουν οι μαθητές/ τριες και με ποιον τρόπο;

Οι μαθητές μέσα από την μελέτη και την συναναστροφή τους με της πηγές θα έρθουν σε επαφή με έννοιες που ίσως δεν γνωρίζουν αλλά παράλληλα που επιβάλλεται η κατανόηση αυτών ώστε να συνεχιστεί η έρευνα και να προκύψουν αξιόπιστα συμπεράσματα. Κάποιες από τις έννοιες που θα αναγνωρίσουν είναι οι εξής:

1. Πολιτικοί Πρόσφυγες ,
2. Υλικά και μέσα ,
3. Ναβάλμ,
4. Πυρσός
5. Γιουγκοσλαβία,
6. Χώρες Λαϊκών Δημοκρατιών

B. Ποιες μορφές εργασίας και επικοινωνίας θα χρησιμοποιήσετε στη διδασκαλία;

Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία: η οποία έχει σκοπό να χωρίσει αρμοδιότητες για την καλύτερη και πιο αξιόπιστη έρευνα. Μέσω της συνεργασίας οι μαθητές μαθαίνουν να δουλεύουν ομαδικά αλλά πραγματοποιείται και ταυτοποίηση στοιχείων οπότε προσεγγίζεται ένα ορθό συμπέρασμα.

Διαθεματική προσέγγιση: καθώς οι μαθητές θα έρθουν σε επαφή με γεωγραφικά στοιχεία στην προσπάθειά τους να προσεγγίσουν τις περιοχές όπου έδρασε ο Δημοκρατικός Στρατός και δόθηκαν οι μάχες του, όπως και η τελευταία μεγάλη μάχη όπου καθόρισε και την λήξη του πολέμου.

Ερωταποκρίσεις στο πλαίσιο συζήτησης: θα αποτελέσουν την βασική μέθοδο για την διεξαγωγή του μαθήματος, με τον εκπαιδευτικό να καθοδηγεί, την συζήτηση, να βοηθά και να επικροτεί όπου χρειάζεται. Ο τρόπος αυτός βοηθά στο να κατανοείται η νέα γνώση μέσω ενός ευχάριστου κλίματος και όχι με τον παραδοσιακό και κουραστικό τρόπο της «παπαγαλίας»

Γ. Μέσα από ποιες εκπαιδευτικές δραστηριότητες θα πραγματοποιήσετε τη διδασκαλία σας;

ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Α΄ Φάση (15 λεπτά):

Ο εκπαιδευτικός ως αφορμή και για την ομαλότερη εισαγωγή στην διδασκαλία κάνει σύνδεση με το προηγούμενο μάθημα το οποίο αναφέρονταν στην έναρξη του πολέμου και στις διάφορες παραμέτρους του. Οι μαθητές με την παρουσίαση της υπάρχουσας γνώσεις είναι ευκολότερο να ξεκινήσουν την έρευνα τους για να την συνδέσουν με την νέα γνώση η οποία έγκειται στην λήξη του πολέμου και στις συνέπειες αυτού για τους μαχητές και τις μαχήτριες. Μέσα από την συζήτηση και με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού προκύπτει πως είναι η λήξη του πολέμου και οι συνέπειες αυτού.

Β΄ Φάση (45 λεπτά):

Στη συνέχεια οι μαθητές οι οποίοι έχουν ήδη διαμορφωμένες ομάδες ξεκινούν την έρευνα εφόσον πρώτα θέτουν τους στόχους οι οποίοι ταυτίζονται με τους στόχους του μαθήματος τους οποίους έχει θέσει ο εκπαιδευτικός. Η μια ομάδα αναλαμβάνει να μελετήσει τους χάρτες που δίνονται σε συνδυασμό πάντα με τις μαρτυρίες των μαχητριών ώστε να βρουν στοιχεία που ταυτίζονται και να οδηγηθούν σε αξιόπιστα συμπεράσματα. Στόχος είναι να εντοπιστούν οι περιοχές όπου δόθηκαν οι μάχες του ΔΣΕ (εικ.1 & 8). Έπειτα η επόμενη ομάδα με τους έχοντας τον ίδιο τρόπο μελέτης και έρευνας αναλαμβάνει να εξετάσει τις πηγές καθώς και τις μαρτυρίες των μαχητριών ώστε να προσεγγίσει τους λόγους για τους οποίους έληξε ο Πόλεμος και ποιες ήταν οι αιτίες (εικ,3, 4 & 5) . Ακόμη μια άλλη ομάδα αναλαμβάνει να περιγράψει και να αναλύσει το φωτογραφικό υλικό και πάντα με την παράλληλη μελέτη των μαρτυριών να διαμορφώσει μια θέση σχετικά με τις χώρες υποδοχής των Λαϊκών Δημοκρατιών και γενικότερα την ζωή των πολιτικών προσφύγων εκπαίδευση

, μόρφωση, δουλειά κ.α. (εικ.2, 6 &7). Αφού πραγματοποιηθεί η μελέτη των πηγών με προσοχή και έχουν συγκεντρωθεί τα στοιχεία κάθε ομάδας, γίνεται παρουσίαση αυτών με σκοπό την ταυτοποίηση ώστε η μαθητές να οδηγηθούν σε συμπεράσματα σχετικά με το θέμα το οποίο μελέτησαν. Όστε να έχουν μια τεκμηριωμένη και αξιόπιστη άποψη πάνω σε αυτό.

Γ΄ Φάση (25 λεπτά):

Στην τρίτη φάση οι μαθητές καλούνται να αναλογιστούν την στάση που δείχνει το ελληνικό κράτος απέναντι στους πρόσφυγες που φτάνουν στην χώρα μας από εμπόλεμες ζώνες. Στόχος είναι να συγκρίνουν την στάση των Λ.Δ πριν από 70 περίπου χρόνια και την στάση που έχει το κράτος ως προς τις υποδομές, την μέριμνά και γενικότερα την οργάνωση σε αυτό το σημαντικό θέμα. Έπειτα οι μαθητές αφού παρουσιάσουν τις απόψεις τους και πραγματοποιηθεί μια εποικοδομητική συζήτηση με όλα τα μέλη του τμήματος καλούνται να κάνουν προτάσεις σχετικά με την βελτίωση της στάσης του ελληνικού κράτους.

7.3 ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ PROJECT ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Θέμα 2ωρης διδασκαλίας: Σύνολο γυναικών στο ΔΣΕ και η δράση τους

A. Ποιο είναι το ιστορικό ερώτημα το οποίο θα απαντήσουν οι μαθητές μέσα από τη συγκεκριμένη διδασκαλία;

Ποιες ομάδες ανθρώπων οργανώθηκαν στον ΔΣΕ, ποιο ήταν το ποσοστό των γυναικών και ποια η δράση τους;

A1. ΔΗΛΩΤΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

Καθορίστε ποια είναι η δηλωτική γνώση την οποία θα προσεγγίσουν οι μαθητές/τριες σας;

1. Να καταγράψουν το πλήθος των ομάδων – ατόμων που οργανώθηκαν στον ΔΣΕ
2. Ποιο ήταν το ποσοστό των γυναικών που συμμετείχαν σε αυτόν
3. Ποιες ήταν οι συνθήκες κάτω από τις οποίες οργανώθηκαν στον ένοπλο αγώνα (μόρφωση, κοινωνική καταγωγή, αρπαγή ή ηθελημένα κ.α.)
4. Ποια ήταν η δράση τους
5. Ποια η στάση του ΔΣΕ απέναντι στη γυναίκα

A2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

Ποιες πηγές σχετικές με το θέμα θα αξιοποιηθούν; Με ποιο τρόπο; Σε ποια ιστορικά ερωτήματα θα απαντήσουν;

Βασικές πηγές αποτελούν οι μαρτυρίες των δύο μαχητριών, καθώς από την μελέτη

αυτών προκύπτουν απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα. Παράλληλα οι παρακάτω πηγές βοηθούν να ενισχύσουν την γνώση και να τεκμηριώσουν κάποιες αναφορές.

Εικόνα 1. Από την 1η Πανελλήνια Συνδιάσκεψη της ΠΔΕΓ που πραγματοποιήθηκε σε ένα αμπρί στο Βίτσι το Μάρτη του 1949(φωτο. του Απόστολου Μουσούρη)

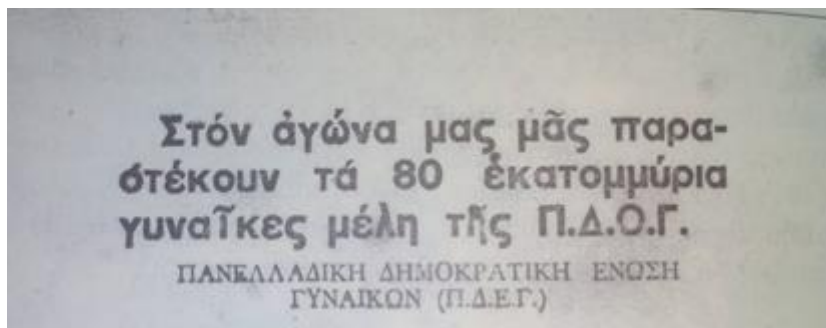

Εικόνα 2. Ξεμάγηση ξένων αντιπροσωπειών στην Συνδιάσκεψη της ΠΔΕΓ 1949 (αρχείο ΚΚΕ)

Εικόνα 3. Τρικ της ΠΔΕΓ

Εικόνα 4. Εξώφυλλο της Μαχήτριας, όργανο της ΠΔΕΓ με την διακήρυξη για την Α' Πανελλαδική Συνδιάσκεψη (αρχείο ΚΚΕ)

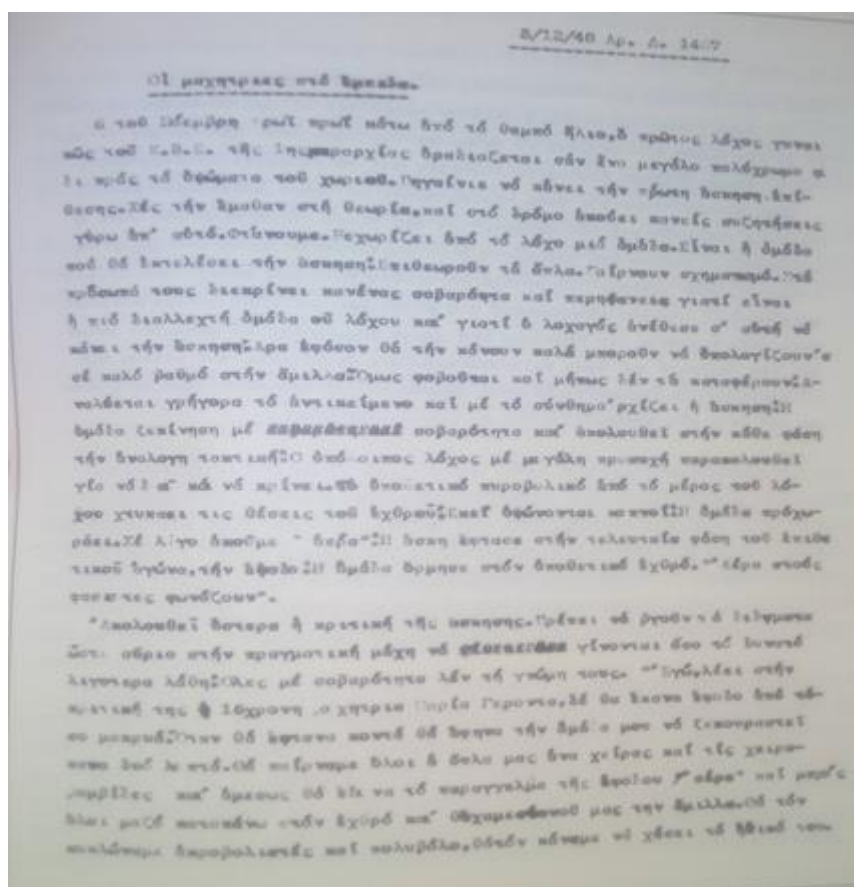
Εικόνα 5. Εφημερίδα που εξέδιδαν οι μαχήτριες

Εικόνα 6. Το αμπρί της ΠΔΕΓ όπου γινόταν οι εργασίες για την 1η Πανελλαδική Συνδιάσκεψη (φωτο. του Απόστολου Μουσούρη)

Εικόνα 7. Απόσπασμα από την ραδιοφωνική εκπομπή "Ελεύθερη Ελλάδα"

Εικόνα 8. Εγκύκλιος της Επιτροπής Γυναικών του Αρχηγείου Κεντρικής Μακεδονίας 28.2.1948 (αρχείο ΚΚΕ)

28-2-48

Ε Γ Κ Κ Λ Ο Σ

Στήν έδρα του Αρχηγείου μας συγκροτήθηκε εικόλα στην ελπίση
 'Επιτροπή Γυναικών'. Αποστολή αυτής της Επιτροπής είναι η μελέτη και
 δημιουργική έρευνα όλων των προβλημάτων του γυναικείου κινήματος
 της περιοχής μας κατά τόπο και να διευκολύνεται και να προωθήσει η λή-
 ψη όλων εκείνων των μέτρων που θα διευκολύνονται και να προωθήσει η λή-
 ψη αυτών των προβλημάτων.

Η Γυν. Επιτροπή στην πρώτη της συνάντηση μελετώντας γενικά
 την κατάσταση και την σημερινή θέση που παρουσιάζει ο αγώνας του λαού
 της περιοχής μας κατέληξε στο συμπέρασμα ότι βασικός προσανατολισμός
 του γυν. κινήματος της Κεντρ. Μακεδονίας σήμερα θα πρέπει να είναι το
δυνάμωμα του έργου του Λ.Σ. γενικά και η αύξηση του ποσοστού ενεργού
συμμετοχής της γυναίκας στις τάξεις του.

1) Για το σκοπό αυτό αποφασίζει:
 α) να ολοκληρωθεί να συντονιστεί αλλά και να πραγματοποιηθεί στην εδ-
 ρά από μία υπεύθυνη γυναίκα, η οποία θα είναι άμεσος βοηθός της Λ.Σ.
 κτή για κάθε ζήτημα που αφορά τις γυναίκες και θα ενδιαφέρεται για
 την γενικότερη ανάπτυξη του γυν. κινήματος της περιοχής τους με
 κάθε δυνατό μέσο.

2) να συγκροτηθεί στις 15 του Απριλίου πλατειά γυναικεία σύσκεψη με θέμα
 Κατάσταση και προβλήματα του γυν. κινήματος στην περιοχή μας και τα κα-
 θήκοντά μας.

Γι αυτό χρειάζεται σύστημα οι γυναίκες απ' όλα τα τόπων των
 Περιφερειακών Αρχηγείων, απ' όλα τα χωριά και τις πόλεις της περιφέρει-
 ας να είσοποιηθούν και άλλου με κατά τόπο αλλά και κατά μα-
 ζική οργάνωση (ΑΚΕ, ΕΑ, ΕΡΟΝ κλπ - όπως τις διευκολύνει - να συνεισδράσουν σε
 τοπικές συσκέψεις, στις οποίες θα μελετήσουν το γυν. κίνημα στην το-
 μέα τους, να διαλέξουν αντιπροσώπους που θα ορκιστούν στην πλατεία αυτή
 σύσκεψη της περιοχής μας.

Αυτές οι τοπικές συσκέψεις αν οργανωθούν προσεκτικά και μελετη-
 μένα μπορεί να γίνουν πολύ αποδοτικές και να αποτελέσουν το μεγαλύ-
 τερο και σταθερότερο πρώτο βήμα για την πορεία ανάπτυξης του γυν. κί-
 νήματος στην κάθε περιφέρεια.

Πρώτα-πρώτα πρέπει να είναι όσο το δυνατό πιο πλατειές και πιο
 αντιπροσωπευτικές δηλ. να πάρουν σ' αυτές μέρος όσο το δυνατό περισσότε-
 ρες γυναίκες που νάντιπροσωπεύουν όλα τα κοινωνικά στρώματα, επαγγέ-
 λματα και τομείς δουλειάς.

Όπειτα το γυν. κίνημα μέσα σ' αυτές να μελετηθεί όσο το δυνατό
 πιο καλά. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να συγκεντρωθούν όλα τα απαιτού-
 μενα στοιχεία από κάθε πλευρά λ.χ. στην σύσκεψη των γυναικών κούνα
 έντεταγμένες στον Λ.Σ. - θα πρέπει ναμαστε προετοιμασμένες για ότι απο-
 ρά την βωή της μαχήτριας για να ασχοληθούμε με τα ζητήματα της όπως.

α) ανταποκρίνονται οι αντίστιες στα στρατιωτικά τους καθήκοντα (πο-
 λεμική τέχνη, κειθαρχία, επαγούνηση κλπ) - όπως και να είναι.

β) έχουμε παραδείγματα ηρωισμού και κοιά ;

γ) ποιές είναι οι σχέσεις συμβίωσης μεταξύ των ; ύπνογει άνάμεσα
 τους & προς τους άντάρτες αλληλεγγύη.

δ) συμμετέχουν στην μορρωτική δουλειά που γίνεται ; πώς ; αποκρίθουν ;

ε) το ποσοστό απ' τις έντεταγμένες στον Λ.Σ. γυναίκες είναι μαχή-
 τριες ;

στ) τι διάθεση υπάρχει για την συμμετοχή ενεργά στον ένοπλο αγώνα ;

ζ) τι διάθεση υπάρχει για την εθελουτική προσχώρηση της γυ-
 ναίκας σε μάχιμη υπηρεσία θα δουλέψουμε ώστε ναύτη ή ο άριστος έκει-
 νων και μόνες τους θα κητύν να ένταθουν σε μάχιμα τμήματα.

η) με τι ασχολούνται οι άντάρτιες όταν μπαίνουν στα χωριά ;

θ) τι άδυναμίες παρουσιάζουν οι γυναίκες του Λ.Σ. Η βοήθεια που λή-
 νεται σ' αυτές από μέρους των Λ.Σ. ηρωισμών για το ξεπεράσμα των άδυναμιών
 των είναι άριστη ;

και κάθε άλλο ζήτημα που σχετίζεται με τις γυναίκες του Λ.Σ. γε-

την σύσκεψη που θα γίνει στην πόλη ή στο χωριό επίσης με τα άνδρα για στρατιωτικό σκοπό.

α) Πως δουλεύει η γυναίκα εκεί στις μαζικές και πολιτικές οργανώσεις (ΕΠ-ΠΟΝ-ΑΕΕ-κλπ) ποιό η συμμετοχή της

β) Τι τρομοκρατία άσκειται σε βάρος των γυναικών και πως αντιμετωπίζεται

γ) Πως βλέπει ο λαός και οι γυναίκες ιδιαίτερα τών αγώνων μας

δ) Τι προβλήματα άσχολοϋν τόν λαό και της γυναίκες της περιοχής σας (θεοσιτωμένα χωριά , σκορδ, διανομές, υγεία τών παιδιών κλπ) και τι γίνεται για τήν λύση αυτών, τών προβλημάτων κ. τ. λ.

Είλας θα γίνει εκεί μέσα συζήτηση για τή καθήκοντα του προηόπου για μās προκειμένου να βελτιώσουμε τήν κατάσταση και να αντιμετωπίσουμε τά προβλήματα που θα μās άσχολοϋν, όπως λ.γ. τι πρέπει να κάνουμε

α) Για να πνευθεί τό πνεϋμα του ήρωισμού και της άλληλεγγύης στις μαθήτριες του Δ.Ε.

β) Για να εκπαιδωνογείται στό πνεϋμα της παιδείας

γ) Για να έπαυρυνεί.

δ) Για να φιλοδοξεί να γειοζέται καλά όλο και πιο πολά όπλα.

ε) Για να φιλοδοξεί επίσης ή κάθε μια να αναδείξει πλάι της άδεια μια μαθήτριά της του Δ.Ε.

στ) Για να συμπεριφέρεται ήρωιστικά προς τό λαό προσπαθώντας, όταν μπαίνει στο χωριό τό τμήμα της λ.γ. να βρει σέκασή με τούς κατοίκους και να καλλιεργήσει σ'αυτούς τό πνεϋμα της άνάπης και του σεβαςμού προς τόν Δ.Ε. στρατό.

ζ) Για να βοηθείται από τήν Διοίκηση να ξεπερνά τις τυχόν άδυναμίες της (λ.χ. να ενθαρρύνεται αν είναι συνεσταλμένη, να μην επιβαρύνεται ιδιαίτερα αν είναι αδύνατη κ. άλλα.)

η) Για να συνηθίζει να αναλαμβάνει στην καθόληση της για τά ζητήματα που τήν άσχολοϋν άποστέγοντας τό άνεταυνο κοινοσηπολιά.

θ) Να συμμετέχει ένεργά στην μορφωτική δουλειά.

ι) Για να παλεύουν στις πόλεις και στα χωριά οι γυναίκες εκεί μαζικά με άποραστικά ενάντια στην τρομοκρατία (να σταματήσουν οι εκτελέσεις, τά βασανιστήρια, οι συλλήψεις, συλακίσεις, εκτοπίσεις.)

ια) Για να έπιτύχουν να ξαναγεννασασθούν στο χωριό τους οι τεσοιτωμένοι.

ιβ) Για τις κινητοποιήσεις της επιβίωσης γ νικά (διανομές κλπ) και για τό παιδί (ιδιαίτερα (γάλα, νάνοβλουν τά σχολεία.) κλπ.

ιγ) Για να αξιοποιήσουμε τήν γυν. δράση (δηλ. να τοσημοποιήσουμε όλες τις δυνατές μεθόδους διακώτησης, τρέξι, τηλεβία, όμιλεις, άνταποκρίσεις στις έσημερίδες, διάδοση της έσημοείας κλπ. για να μαθαίνει όλος ο λαός πως δουλεύουμε, ποιές οι θυσίες μας, ποιός οι ήρωισμοί μας και να ναι πρόθυμος να δώσει κάθε βοήθεια για να πετύχει τό έργο μας.)

Ε'αυτόν τόν τρόπο θα ήμιοσυργηθούν όλες οι άνανματες προήποθείσεις για τήν έπιτυχία και της πλατειάς σύσκεψης της περιοχής μας γιατί θα υπάρχει ή δυνατότητα ώστε οι αντιπροσωπίνες που θα έλεγούν απ' τις τοπικές συσκεψεις και θαοθούν α) να αντιπροσωπεύουν όσο τό δυνατό πιο πλατείά λαϊκά στρώματα β) να ναι άσκετες (μποροϋν να ποσταλοϋν πάνω από 25 από κάθε άρχηγείο) και γ' να ναι προετοιμασμένες με τά στοιχεία που θα κατέχουν για τήν κατάσταση και τά προβλήματα της περιοχής τους, έτσι που να βοηθήσουν με τήν έθελούσα συμμετοχή τους στην πλατειά σύσκεψη ώστε αυτή να σταθεί όσο γίνεται πιο παραγωγική και να ποτελέσει έναν σταθμό για ξεκίνημα στην άνάπτυξη του γυναικείου κινήματος της περιοχής μας.

Σ.Α. Αρχηγ. Περ. Κεν. Μακεδονίας 28/2/48

Για τήν Γυναίκα ήπιτρ.

Π α ρ α λ η κ ε τ ε ς
Αρχηγείο Κρούσας
Γας-Χαλ/κής

A3. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

Ποιες ιστορικές έννοιες θα προσεγγίσουν οι μαθητές/τριες και με ποιον τρόπο;

Οι μαθητές για να μπορέσουν να προχωρήσουν στην μελέτη των πηγών και να οδηγηθούν σε ορισμένα συμπεράσματα θα πρέπει πρώτα να κατανοήσουν ορισμένες ιστορικές έννοιες οι οποίες είναι σημαντικές για την κατανόηση του νοήματος. Οι έννοιες αυτές είναι οι εξής:

1. ΠΔΕΓ, 2. ΠΔΟΓ, 3. ΠΟΓ

B. Ποιες μορφές επικοινωνίας και εργασίας θα αξιοποιήσετε στη διδασκαλία;

Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία: η οποία έχει σκοπό να χωρίσει αρμοδιότητες για την καλύτερη και πιο αξιόπιστη έρευνα. Μέσω της συνεργασίας οι μαθητές μαθαίνουν να δουλεύουν ομαδικά αλλά πραγματοποιείται και ταυτοποίηση στοιχείων οπότε προσεγγίζεται ένα ορθό συμπέρασμα.

Η μέθοδο των **ερωταποκρίσεων μέσω της συζήτησης** συμβάλλει στην εποικοδομητική κατανόηση της νέας γνώσης και την κατοχύρωση αυτής μέσω της εμπειρίας.

Γ. Μέσα από ποιες εκπαιδευτικές δραστηριότητες θα πραγματοποιήσετε τη διδασκαλία σας;

ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

A' Φάση (25 λεπτά):

Ο εκπαιδευτικός με την είσοδο του στην τάξη χρησιμοποιεί ως αφορμή τις τρεις ιστορικές έννοιες τις οποίες και πρέπει να κατανοήσουν οι μαθητές και τις

καταγράφει στον πίνακα «ΠΔΕΓ, ΠΔΟΓ, ΠΟΓ». Έπειτα μέσω το ερωταποκρίσεων απευθύνεται στους μαθητές ζητώντας να σκεφτούν και να υποθέσουν το περιεχόμενο των εννοιών. Αφού ολοκληρωθεί ο καταγισμός των ιδεών, ο εκπαιδευτικός αναλύει τις έννοιες και τις καταγράφει στον πίνακα ώστε να το βλέπουν όλοι οι μαθητές. Τότε ξεκινά ένας δεύτερος γύρος συζητήσεων σχετικά με το ποιο θα μπορούσε να είναι το περιεχόμενο κάθε ιστορικής έννοιας εφόσον εμπεριέχουν μέσα και οι τρεις την λέξη «Γυναίκα».

Β΄ Φάση (40 λεπτά):

Στη συνέχεια οι ομάδες χωρίζουν και πάλι τις αρμοδιότητες τους ώστε να ξεκινήσει η μελέτη και να απαντηθούν τα ερωτήματα που τέθηκαν και συναποτελούν και τους στόχους του μαθήματος. Μια ομάδα μαθητών αναλαμβάνει να εξετάσει την δράση των γυναικών στην ΠΔΕΓ καθώς και την στάση του ΔΣΕ απέναντι στην γυναίκα (εικ.1, 3 & 4). Μια άλλη ομάδα να εντοπίσει την βοήθεια που πρόσφεραν οι γυναίκες της ΠΔΟΓ στον αγώνα του ΔΣΕ (εικ.1 & 2) . Παράλληλα μια ακόμη ομάδα μαθητών καλείται να καταγράψει τα χαρακτηριστικά των δύο μαχητριών οι οποίες οργανώθηκαν στον ΔΣΕ. Η καταγραφή θα αφορά κοινωνική καταγωγή, μόρφωση, λόγοι που οδήγησαν στην οργάνωση τους κ.α. (εικ.8 & 7). Τέλος μια ομάδα μπορεί να καταγράψει τα έντυπα τα οποία εξέδιδαν οι μαχήτριες στον ΔΣΕ σε διάφορες περιοχές της χώρας όπου δρούσαν και πολεμούσαν (εικ.4 & 5). Επιβάλλεται να αναφερθεί πως όλα τα παραπάνω ερωτήματα θα απαντηθούν μέσω των βασικών πηγών, δηλαδή των μαρτυριών των δύο μαχητριών και στη συνέχεια αναλύουμε άλλες δευτερεύουσες πηγές, με σκοπό την σύγκριση και την ταυτοποίηση των γεγονότων, ώστε να πραγματοποιηθεί ορθή εξαγωγή συμπερασμάτων.

Γ΄ Φάση (20 λεπτά):

Στη τρίτη φάση γίνεται προβολή ενός αποσπάσματος από την ταινία «Ψωμί και Τριαντάφυλλο» η οποία αναφέρεται στην δράση των γυναικών στην κοινωνία σήμερα και στην προσπάθεια που έκαναν να κατακτήσουν τα δικαιώματά τους στην εργασία. Το απόσπασμα έχει σκοπό να παρουσιάσει στους μαθητές τους αγώνες που κάνει η γυναίκα εδώ και χρόνια προκειμένου να συνεισφέρει στην κοινωνία κατακτώντας

τον σεβασμό.

7.4 ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ PROJECT ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Θέμα 2ωρης διδασκαλίας: Ο ρόλος της γυναίκας στον ΔΣΕ

A. Ποιο είναι το ιστορικό ερώτημα το οποίο θα απαντήσουν οι μαθητές μέσα από τη συγκεκριμένη διδασκαλία;

Ποιος ήταν ο ρόλος της γυναίκας στο ΔΣΕ, τα αξιώματα και την εκπαίδευση την οποία λάμβαναν καθώς και οι δυσκολίες τις οποίες αντιμετώπιζαν .

A1. ΔΗΛΩΤΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

Καθορίστε ποια είναι η δηλωτική γνώση την οποία θα προσεγγίσουν οι μαθητές/τριες σας;

1. Να παρουσιάσουν τον ρόλο της γυναίκας στον ΔΣΕ
2. Να γίνει αναφορά στα αξιώματα και την εκπαίδευση (στρατιωτική και παιδαγωγική) που λάμβαναν
3. Οι δυσκολίες οι οποίες αντιμετώπιζαν οι γυναίκες
4. Να εντοπίσουν την σχέση των δύο φύλων
5. Να παρουσιαστεί ο ρόλος της γυναίκας στην κοινωνία στην ιστορική περίοδο σε αντιδιαστολή με την σημερινή(ρόλος, δικαιώματα, ευθύνες, εκπαίδευση κ.α.)

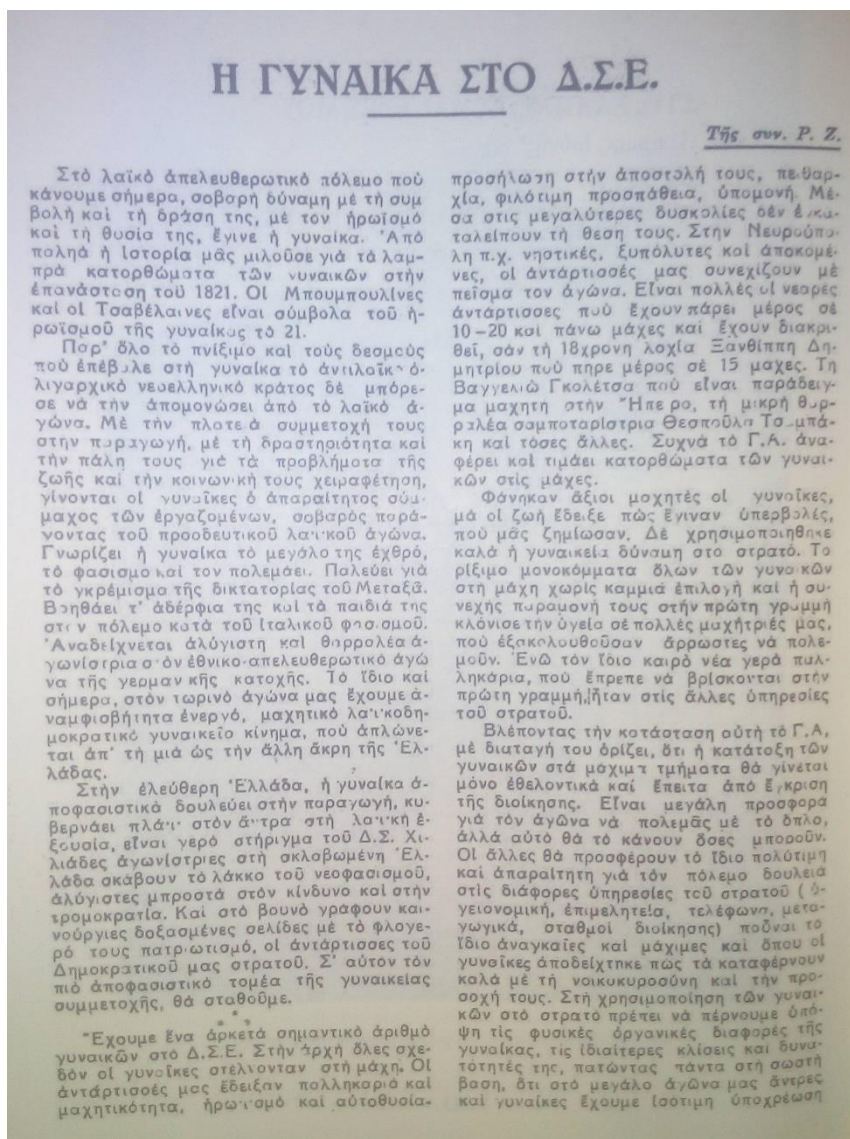
A2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

Ποιες πηγές σχετικές με το θέμα θα αξιοποιηθούν; Με ποιο τρόπο; Σε ποια ιστορικά ερωτήματα θα απαντήσουν;

Οι πηγές οι οποίες θα χρησιμοποιηθούν είναι οι συνεντεύξεις- μαρτυρίες των δύο μαχητριών, οι οποίες πολέμησαν στον Δημοκρατικό Στρατό και είναι σε θέση να περιγράψουν όσα γεγονότα έζησαν και είναι σε θέση να τα αφηγηθούν. Παράλληλα άλλες γραπτές πηγές και φωτογραφίες συμβάλλουν στην εξαγωγή αξιόπιστων συμπερασμάτων και στην κατάκτηση της νέας γνώσης.

Εικόνα 1. Άρθρο της Ρούλας Ζαχαριάδη- Κουκούλου στο περιοδικό Δημοκρατικός Στρατός

συμμετοχή, όμως ό καθένας άπ' τή θέση πού μπορεί νά προσφέρει καλύτερα, άπο κεί πού είναι πιο καταλληλος. Νά ξεκοβαρίσουμε τή σύγχυση πού υπάρχει στο ζήτημα τής γυναικείας ίσοτιμίας. Άλλο ίσοτιμία κοινωνική και πολιτική τής γυναίκας πού είναι αίσθημα τού άϊώνα μας και άλλο φυσική εξομοίωση τού άντρα και τής γυναίκας, πράγμα πού είναι καθ' ύλην παραλογισμός και έμπυδίζει τή γυναικεία άποδοση στον άγώνα.

Μέ την έθελοντική κοτάτ.ξη τής γυν. Ι. κος στό μεχημα τμήματα δίνουμε τή δυνατότητα νά μεγαλώσει τό ρεθμα τών γυναικών πρως τού βουνο—στο Δ.Σ.Ε. Κι' έδω έρχόμαστε στο βρασιόό μας καθήκον. Το γυναικείο ποσοστό στό στρατό μας δέν είναι άνάλογο μέ ό τι ούτήν την άποφασιστική ώρα ζητάει ή Π.τριδα. Χρειαζεται πολύ δουλειά γιά νά τρυβήξουμε καινούργιες άντάρτισσες στό Δ.Σ. γιά ένα άνηθ νά όρμητικί ξεκίνημα γιά το βουνο.

Γιά τή στρατολογία γυναικών, ή Δημοκρατική μας κυβέρνηση έδωσε τό δικαίωμα στόν ύπουργό τών Στρατιωτικών νά έπ.στρατεύει μέ νόμο ήλικίες γυναικών στον αυτό κριθεί άναγκαίο γιά τόν άϊώνα. Στρατός πού άκομα τέτοιος νόμος δέν έχει βγει, ίσχύει ή παλιά διαταγή τού Γ. Α. νά τή στρατολογία σέ έθελοντική βάση. Ά; τώρα έχουμε κανέ, όμως, λίγη δουλειά γιά νά τροβήξουμε τή γυναίκα στό Δ.Σ. και κάμποσες ύπερβολές πού μας βλέπουν. Μονο σέ λίγα χωριά πήγαν άντάρτισσες νά μιλήσουν γιά τόν άγώνα και τή ζωή τους και νά δείξουν στις κοπέλλες πώς είναι τό δικό τους χμέος. Έγινε τό Γενάρη τό συνέδριο τού Ν.Ο.Φ. Στους 500 άντιπροσώπους, οι 250 ήταν γυναίκες. Ούέ μία άντάρτισσα δέν ήταν στό συνέδριο νά μιλήσει κ.ι νά τις ένθυσώσει γιά τό στρατό, ένώ έχουμε τόσες πρωτοπόρες σλαβομακεδόνισσες μαχήτριες, πόσα τμήματα πού είναι κοντά σέ ές, κατεχόμενες πόλεις και χωριά συνερνάσθηκαν μέ τις πολιτικές όργανώσεις, ώστε νά ξέρουν πώς είναι τά δικά μας δημοκρατικά σπίατα πού έχουν νέες κοπέλλες και όταν κάνουν κρούση νά τις στρατολογήσουν; Πόσα τμήματα όταν κατεβύλουν σέ κατεχόμενα μέρη γιά στρατολογία φροντίζουν νά παίρνουν μέρι τους και γνωσιές άντάρτισσες τής περιφέρειας εκείνης, πού έτσι θά πείσουν εύκολότερα τις μάννες;

Σ' ένα τμήμα τού Έβρου στέλεχος τού Δ.Σ.Ε. ή Δέσποινα Άρμπατζάνη, όχι μόνυ έπεισε όρισμένες υάννες ν' άφήσουν τά κορίτσια τους νά βγούν στό βουνό έδω πρως ή ν' ανενήτες, αλλά και

μόνες τους δώρισαν στό Δ.Σ. και τ' έ μουλάρια τους. «Εκεί π' ύ είναι τά κορίτσια μας, εκεί χρειάζονται κι' αύτά, είναι». Άν έτσι έβεγάσουμε τή δουλειά μας θ' δούμε πώς ύποτιμήθηκε τό βασικό καθήκον μας κι' έτσι γενκώτερα χρειάζεται περισσότερη προσοχή και καλύτερη όργάνωση τής δουλειά μας στις γυν. Ι. ιες τού Δ.Σ. Ό καλύτερος τρόπος πού άρχισε ν' άποδίδει, είναι νά βάζουμε βροθό δίπλα στον πολιτικό έπίτροπο καθέ τοξιαρχίος, και άν ύπάρχουν όρισμένες γυναίκες και χρειάζεται και στους άλλους σχηματισμούς παρακάτω ώ, τή διμοιρία, μετά άπ' τις καλύτερες άντάρτισσες, πού θά ναι τό δεξι χέρι τού πολιτικού έπίτροπου γιά τή γυναικεία δουλειά στό στρατό. Αύτη θά πρέπει νά ξέρει γιά τή ζωή και τις ιδιαίτερες ανάκες τών κοριτσιών, γιά τήν ύγία τους, θά βλέπει τις έκδελώσεις και τή συμπεριφορά τους, τις συζητήσεις και τήν πολιτική τους κατάσταση. Θα φροντίζει γιά τήν καλύτερη άπόδοση τους στον άγώνα. Θα καθορηγει και θα έλέγχει τή δουλειά τών άντάρτισσών στό χωριό, πώς δουλεύουν γιά νά δυναμώσουν κάθε φορά οι δεσμοί τού λαού και τού στρατού. Τι κάνουν γιά τή στρατολογία καινούργιων γυναικών στό Δ.Σ. κλπ. Θα πρέπει νά δώσει ή ίζια τό παραδειγμα τής καλής συνγωνίστριας μέ τήν παλληκωριά, τή δραστηριότητά της, τή σεμνότητα και τήν πολιτισμένη συμπεριφορά. Έτσι θά σταθεί μία πολύτιμη βοήθος τού πολιτικού έπίτροπου πού μαζί θ' ανεβάσουν όλη τή γυναικεία δουλειά στο λαϊκό μας στρατό, πού πρέπει νά γίνει τό μεγάλο σχολείο πού θά διαπαιδαγωγήσει τή γυναίκα τής λαϊκής επανάστασης, τό φυτώριο πού θ' αναπτύξει τον καινούργιο τύπο τής γυναίκας τής λαϊκής δημοκρατίας, τήν άγωνίστρια μέ τή συνειδηση τού χρέους και τής άποστολής της, μέ β.θεια τή συναίσθηση τής εϋθύνης και τήν πεποίθηση στις δυνάμεις της.

Γιά νά πετύχουμε, όμως, αυτό, πρέπει νά βγάλουμε ένα έμπόδιο, νά ξεριζώσουμε τήν ύποτίμηση τής γυναίκας πού άκόμα ύπάρχει και στό Δ.Σ.Ε. Η ύποτίμηση ούτή έκδηλώνεται μέ πολλούς τρόπους. Έγινε συνήθεια νά λένε στις άντάρτισσες: «Ίσια δικαιώματα θέλεις; Φορώσου και τά ίζια βάρη». Φορώνουν πχ σέ μά διμορία τής Θράκης στή μοναδική κ.πέλλυ πού είχαν κι' ήταν άρρωστη, τό πολυβολό μέ τις σφιρίες νά τό περάσει αύτη άπ' τό φυσικωμένο ποτάμι, πού έφτανε ως τούς ώκεος. Σ' ένα Άρχηγείο, τό Φλεβάρη έγινε σύσκεψη και σέ μίλησε κανένας γιά τή δουλειά μας στις γυναίκες.

Εικόνα 2. Υγειονομική Υπηρεσία του ΔΣΕ με μαχητές και μαχήτριες

Εικόνα 3. Μαχήτριες του ΔΣΕ στην εκπαίδευση όλμου

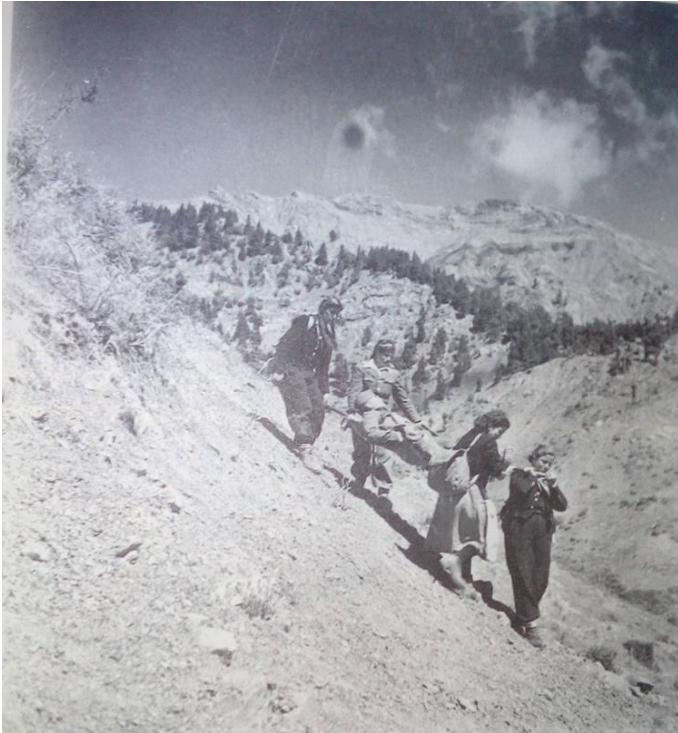
Εικόνα 4. Μαχήτριες κατά την εκπαίδευση

Εικόνα. 5 Μαχήτρια γεμίζει το όπλο συναγωνιστή της πριν την επίθεση

Εικόνα 6. Μαχήτριες μεταφέρουν τραυματία

**Εικόνα 7.
Υπολογαγός του
ΔΣΕ, όπως φαίνεται
και από τα δύο
σιρίτια που φέρει
στον ώμο**

Εικόνα 8.
Μαχήτριες
ετοιμάζουν
χειροβομβίδες

Εικόνα 9.
Παρασημοφόρηση **μαχήτριας**
του ΔΣΕ

Εικόνα 10. Μαχήτρια επικοινωνεί με τον τηλεβόα με στρατιώτες του Κυβερνητικού Στρατού

A3. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

Ποιες ιστορικές έννοιες θα προσεγγίσουν οι μαθητές/ τριες και με ποιον τρόπο;

Οι έννοιες τις οποίες καλούνται να προσεγγίσουν οι μαθητές σχετίζονται περισσότερο με τα αξιώματα-μετάλλια που λάμβαναν καθώς και με τον ρόλο που είχαν στον τόπο μάχης. Έτσι οι έννοιες οι οποίες επιβάλλεται να προσεγγίσουν οι μαθητές είναι:

1. Παράσημο, 2. Στρατιωτικά μαθήματα, 3. Εκπαίδευση, 4. Σαμποτέρ, 5. Τηλεφωνήτρια, 6. Υγειονομικό Βουνού.

B. Ποιες μορφές επικοινωνίας και εργασίας θα αξιοποιήσετε στη διδασκαλία;

Αρχικά γίνεται χρήση της **διερευνητικής μεθόδου** καθώς οι μαθητές μελετούν τις πηγές τις συγκρίνουν και ταυτοποιούν κάποια γεγονότα. Οι μαθητές θα εργαστούν σε ομάδες ώστε να μπορέσει η μελέτη και η έρευνα να γίνει πιο εύκολα να οδηγήσουν σε ορθά συμπεράσματα.

Η **Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία** συνεχίζει να υπάρχει καθώς οι μαθητές δουλεύουν καθ' όλη την διάρκεια του προγράμματος σε ομάδες. Αυτές αποσκοπούν να χωριστούν αρμοδιότητες για την καλύτερη και πιο αξιόπιστη έρευνα. Μέσω της συνεργασίας οι μαθητές μαθαίνουν να δουλεύουν ομαδικά αλλά πραγματοποιείται και ταυτοποίηση στοιχείων οπότε προσεγγίζεται ένα πιο αντικειμενικό συμπέρασμα πιο κοντά στην πραγματικότητα.

Διαθεματική προσέγγιση με το μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής όπου θα γίνει αναφορά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με σκοπό να συζητηθούν τα δικαιώματα της γυναίκας στην τωρινή εποχή συγκριτικά με την ιστορική περίοδο.

Γ. Μέσα από ποιες εκπαιδευτικές δραστηριότητες θα πραγματοποιήσετε τη διδασκαλία σας;

ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

A' Φάση (25 λεπτά):

Ως αφορμή για την έναρξη της διδασκαλίας ο εκπαιδευτικός θα χρησιμοποιήσει το ποίημα «Γυναίκες της Ελλάδας» του HenriBassis (Ιούνης, 1949). Το ποίημα αυτό αναφέρεται στην γενναιότητα των μαχητριών, στον ατσάλινο χαρακτήρα τους που δεν λυγίζει από τις δυσκολίες του αγώνα και τις αντιξοότητες, δεν τα παρατάνε αλλά αγρυπνούν και περιμένουν την μεγάλη μέρα της «Ελευθερίας». Οι μαθητές αφού διαβάσουν το ποίημα θα πρέπει να προχωρήσουν στην ανάλυση αυτού ώστε να προκύψει εκτενέστερα η παραπάνω ανάλυση του ποιήματος. Να κατανοήσουν την ανδρεία και την πίστη των γυναικών στον αγώνα. Οι οποίες δεν φοβούνται αλλά παλεύουν για την ανεξαρτησία τους.

B' Φάση (45 λεπτά):

Έπειτα οι ομάδες ξεκινάν και πάλι την οργάνωση τους. Μία ομάδα λοιπόν αναλαμβάνει να μελετήσει της βασικές πηγές, δηλαδή τις συνεντεύξεις των δύο μαχητριών ώστε να εντοπίσουν τους διάφορους ρόλους των μαχητριών στον ΔΣΕ σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες γραπτές πηγές καθώς και φωτογραφίες. Επίσης μια άλλη ομάδα αναλαμβάνει να εντοπίσει από τις ίδιες πηγές την στρατιωτική καθώς και την μορφωτική εκπαίδευση οι γυναίκες. Ακόμη μια άλλη ομάδα αναλαμβάνει να εντοπίσει ποιες ήταν οι δυσκολίες τις οποίες αντιμετώπιζε μια μαχήτρια του ΔΣΕ κάτω από τις αντίξοες συνθήκες που καλούνταν να επιβιώσει. Ενώ τέλος μια ακόμη ομάδα θα μπορούσε να αναλάβει να μελετήσει την σχέση μεταξύ των δύο φύλων. Τον σεβασμό που υπήρχε, πως ήταν η συμβίωση στον ίδιο χώρο, η προκατάληψη απέναντι στις ικανότητες ως μαχήτρια κ.α. Επισημαίνεται και πάλι πως οι μελέτη για να διεξαχθούν κάποια κατά προσέγγιση ορθά συμπεράσματα όσο αφορά τον ρόλο της γυναίκας στον ΔΣΕ και γενικότερα, γίνεται βασισμένο στην μελέτη των μαρτυριών των δύο μαχητριών. Αλλά συνάμα χρησιμοποιούνται και άλλες γραπτές πηγές αλλά και φωτογραφικό υλικό το οποίο παρατίθενται παραπάνω με σκοπό την ταυτοποίηση των γεγονότων και εξαγωγή συμπερασμάτων.

Γ΄ Φάση (20 λεπτά):

Στη τελευταία φάση και αφού έχουν παρουσιαστεί τα στοιχεία που βρήκαν οι μαθητές, έχουν συγκριθεί και οδηγηθεί σε ορισμένα συμπεράσματα, θα ήταν εύστοχο να αναφερθούν στα ανθρώπινα δικαιώματα, συνάμα στα εργατικά δικαιώματα φτάνοντας αισίως στα δικαιώματα τα οποία είχε η γυναίκα- μαχήτρια την ιστορική περίοδο και τα δικαιώματα τα οποία έχει στην σημερινή εποχή. Οι μαθητές καλούνται να συγκρίνουν αυτές τις δύο χρονικές περιόδους , να απαντήσουν στο ποιες είναι οι υποχρεώσεις της γυναίκας μέσα στη κοινωνία, ποιος ή ποιοι οι ρόλοι της, ποια τα δικαιώματα της, είναι ίδια με του άνδρα, είναι σεβαστά ή παραβιάζονται αυθαίρετα ακόμη και σήμερα παρά τους αγώνες που έχει κάνει για να κατακτήσει την ισοτιμία και να παρουσιάσουν τα συμπεράσματα τους.

7.5 ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ PROJECT ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Θέμα 2ωρης διδασκαλίας: Συνθήκες ζωής στην ΠΔΚ

A. Ποιο είναι το ιστορικό ερώτημα το οποίο θα απαντήσουν οι μαθητές μέσα από τη συγκεκριμένη διδασκαλία;

Ποια ήταν η καθημερινότητα στον ΔΣΕ στην ΠΔΚ, , στάση προς την παιδεία και ποια ήταν η δράση της ΕΒΟΠ

A1. ΔΗΛΩΤΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

Καθορίστε ποια είναι η δηλωτική γνώση την οποία θα προσεγγίσουν οι μαθητές/τριες σας;

1. Να εντοπίσουν στοιχεία από την καθημερινή ζωή των μαχητών – μαχητριών

(μόρφωση, εκπαίδευση, ψυχαγωγία κ.α.)

2. Ποια η στάση απέναντι στην παιδεία

3. Ποια η δράση της ΕΒΟΠ

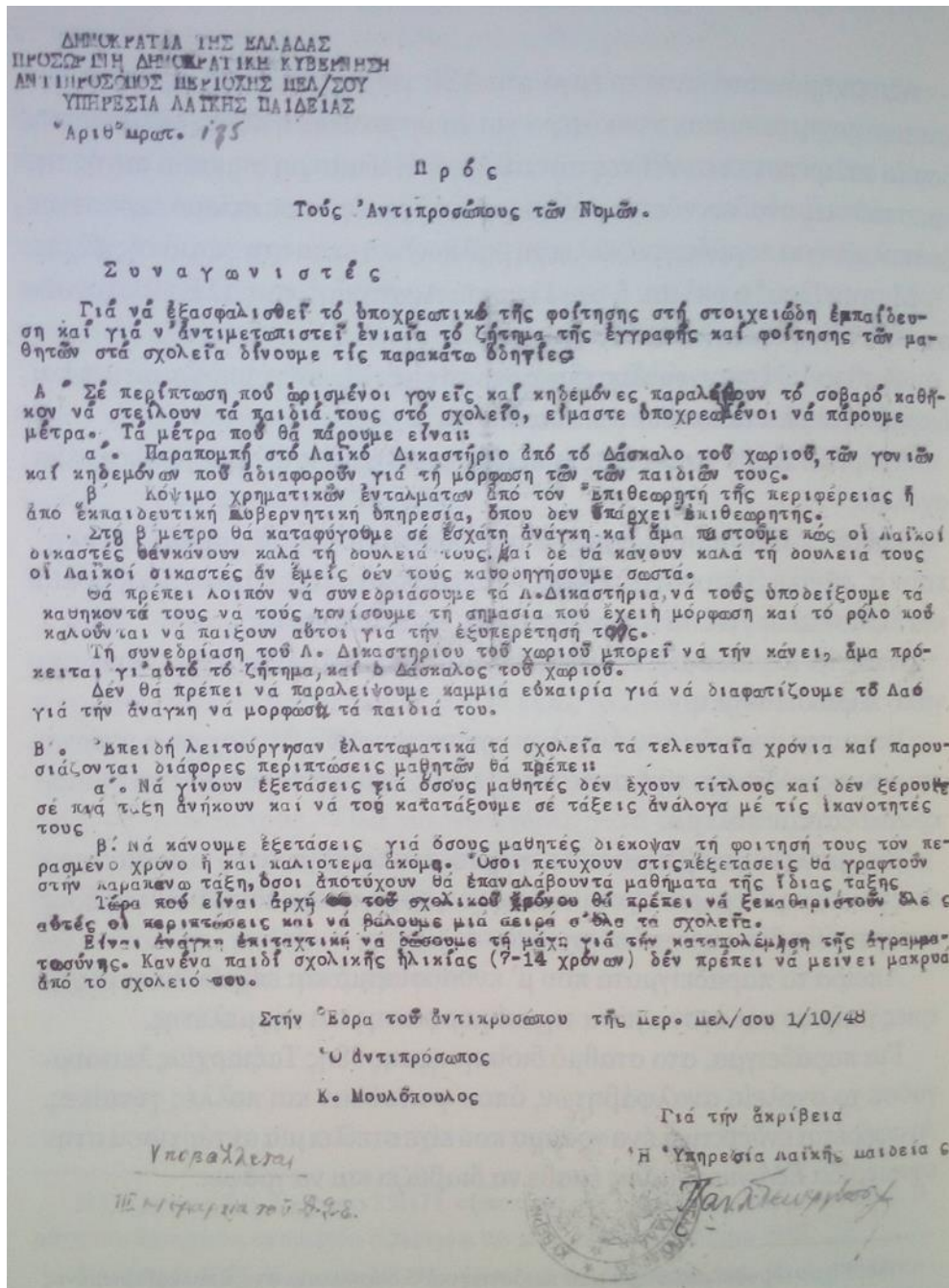
A2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

Ποιες πηγές σχετικές με το θέμα θα αξιοποιηθούν; Με ποιο τρόπο; Σε ποια ιστορικά ερωτήματα θα απαντήσουν;

Οι πηγές οι οποίες χρησιμοποιούνται σε όλη την διάρκεια του προγράμματος είναι οι συνεντεύξεις- μαρτυρίες των δύο μαχητριών σε συνδυασμό με άλλες πηγές

ανάλογα με την ενότητα.

Εικόνα 1. Έγγραφο της Υπηρεσίας της Λαϊκής Παιδείας, περιοχής Πελοποννήσου της ΠΔΚ (αρχείο ΚΚΕ)

Εικόνα 2. Χορός μαχητών κατά την ανάπαυλα

Εικόνα 3. Θεατρική παράσταση στην Ελεύθερη Ελλάδα

Τα κανόνια και οι όλμοι ας σωπάσουν,
μια κραυγή ν' αντηχήσει παντού.
Συναδέλφωση, αντάρτες, φαντάροι,
είμαστ' όλοι παιδιά του λαού.

Συναδέλφωση, αντάρτες, φαντάροι,
φτάνει ο πόλεμος, το αίμα, η σκλαβιά.
Για ν' ανθίσει για πάντα στη γη μας
Δημοκρατία, ειρήνη, λευτεριά.

**Εικόνα 4. Τραγούδι που
έγραψαν οι αντάρτες**

**Εικόνα 5. Ο
Γάλλος
ποιητής Πολ
Ελιάρ στην
Ελεύθερη
Ελλάδα**

Εικόνα 6. Μαχήτρια και Μαχητή

A3. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

Ποιες ιστορικές έννοιες θα προσεγγίσουν οι μαθητές/ τριες και με ποιον τρόπο;

Οι ιστορικές έννοιες τις οποίες καλούνται να προσεγγίσουν οι μαθητές τους βοηθούν στο να επιτύχουν τους στόχους τους μαθήματος και να οδηγηθούν σε σημαντικά συμπεράσματα για την συγκεκριμένη ενότητα και την ανάδειξη της νέας γνώσης. Οι μαθητές κατανοώντας αυτές τις ιστορικές έννοιες βρίσκονται όλο και πιο κοντά στην προσεγγίσει την νέας γνώσης και στην κατοχύρωση αυτής. Έτσι οι έννοιες οι οποίες θα πρέπει να μελετήσουν οι μαθητές είναι:

1. ΕΒΟΠ, 2. Εκπαίδευση, 3. Αλληλεγγύη

B. Ποιες μορφές επικοινωνίας και εργασίας θα αξιοποιήσετε στη διδασκαλία;

Η **Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία** συνεχίζει να υπάρχει καθώς οι μαθητές δουλεύουν καθ' όλη την διάρκεια του προγράμματος σε ομάδες. Το ίδιο συμβαίνει και στο τελευταίο δίωρο του προγράμματος. Οι μαθητές έπειτα από τόσες ώρες συνεργασίας και αλληλεπίδρασης δημιουργούν ήδη πιο θετική στάση μεταξύ τους και τα στοιχεία κάθε ομάδας επειδή συγκρίνονται και τακτοποιούνται οδηγούν σε ένα αξιόπιστο κατά προσέγγιση συμπέρασμα.

Επίσης χρησιμοποιείται η **διερευνητική μέθοδο** καθώς οι μαθητές μελετούν τις πηγές τις συγκρίνουν και ταυτοποιούν γεγονότα. Η διαδικασία αυτή είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, οι μαθητές γίνονται ιστορικοί και η διαδικασία τους προκαλεί το ενδιαφέρον.

Τέλος η **διαθεματική μέθοδος** υπάρχει και εδώ καθώς κατά την ολοκλήρωση της ώρα οι μαθητές θα αναλύσουν και έπειτα θα τραγουδήσουν ένα τραγούδι το οποίο έγραψαν οι αντάρτες.

Ερωταποκρίσεις στο πλαίσιο της συζήτησης συμβάλλει σημαντικά στην εξαγωγή και κατανόηση της νέας γνώσης.

Γ. Μέσα από ποιες εκπαιδευτικές δραστηριότητες θα πραγματοποιήσετε τη διδασκαλία σας;

ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Α΄ Φάση (20 λεπτά):

Ως αφορμή ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί μια ερώτηση προς τους μαθητές « Πως πιστεύετε πως ήταν η καθημερινότητα των μαχητών και μαχητριών στην Ελεύθερη Ελλάδα και ποιες ασχολίες αυτοί θα έκαναν;» Η απαντήσεις των μαθητών θα ήταν πολλές και πιθανότατα θα επέιχαν πολύ από την πραγματικότητα. Παρόλα αυτά η συζήτηση με την μέθοδο των ερωταποκρίσεων κα με την καθοδήγηση του δασκάλου θα ωθούσε τους μαθητές να προσεγγίσουν κάπως διαφορετικά το θέμα. Εφόσον έχουν εκφραστεί όλες οι απόψεις οι μαθητές αναλαμβάνουν τις χρεώσεις τους και ξεκινούν και πάλι την έρευνα με σκοπό την κατάκτηση της νέας γνώσης.

Β΄ Φάση (35 λεπτά):

Έπειτα μια ομάδα αναλαμβάνει να μελετήσει τις πηγές και να και να καταγράψει τις ασχολίες των μαχητών και των μαχητριών στην Ελεύθερη Ελλάδα κατά την διάρκεια του ελεύθερου χρόνου τους. Τόσο οι μαρτυρίες των μαχητριών όσο και οι άλλες πηγές προσφέρουν πλούσιο υλικό. Παράλληλα μια άλλη ομάδα αναλαμβάνει να καταγράψει ποια ήταν η εκπαίδευση στην περιοχή και ποιες οι προσπάθειες που γίνονταν για αυτήν. Επιπλέον μια άλλη ομάδα θα προσέγγιζε με όσα στοιχεία υπάρχουν την σχέση των δύο φύλων. Ενώ τέλος μια ομάδα θα αναλάμβανε να παρατηρήσει την στάση διάσημων διανοούμενων απέναντι στους αντάρτες.

Γ΄ Φάση (30 λεπτά):

Κατά την ολοκλήρωση του προγράμματος οι μαθητές θα αναλύσουν και θα τραγουδήσουν ένα τραγούδι που έγραψαν οι μαχητές στα βουνά. Το τραγούδι αυτό είναι « Για σε' πατρίδα μας Ελλάδα». Οι μαθητές θα τοποθετήσουν κυκλικά στην τάξη τις καρέκλες με τα θρανία στην άκρη και θα αναλύσουν το περιεχόμενο του ποιήματος με την βοήθεια του δασκάλου. Έπειτα θα τραγουδήσουν το τραγούδι προσπαθώντας να μπουν έστω για λίγο στην θέση των μαχητών και να αισθανθούν για λίγο ότι έγραψαν το τραγούδι αυτό και παλεύουν για την ελευθερία τους.

8.ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

(1) Φρεγγίδου
Γαρέφω(1946)

Ελπίδα-

(2) Μαχήτρια του ΔΣΕ(φωτο. του
Απόστολου Μουσούρη)

(8) Από τις εργασίες της Συνδιάσκεψης της ΠΔΕΓ στο Βίτσι, στο βήμα η Ρούλα Κουκούλου (αρχείο ΚΚΕ)

(9) Στο νοσοκομείο του βουνού (φωτο. του Απόστολου Μουσούρη)

(11)
Ενέδρα
μαχητών
(φωτο
Απόστολου
Μουσούρη)

(16) Μαχήτριες τραυματιοφορείς (αρχείο ΚΚΕ)

9.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κατά την ολοκλήρωση της πτυχιακής εργασίας οδηγούμαστε σε ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με την χρήση των συνεντεύξεων-μαρτυριών ως μέθοδο εκμάθησης της ιστορίας στη σχολική τάξη. Αρχικά διαπιστώνεται ότι ως μέθοδος εκμάθησης της ιστορίας μέσω των μαρτυριών ως βασικές πηγές αποτελεί εναλλακτική μέθοδο διδασκαλίας ενώ για τους μαθητές είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα και ελκυστική. Καθώς ξεφεύγει από τα παραδοσιακά και αντιεπιστημονικά πρότυπα εκμάθησης της ιστορίας όπως είναι η εκμάθηση μέσω της ανάγνωσης, της αποστήθισής και της «παπαγαλίας». Μέθοδοι απαρχαιωμένοι, όπου έχουν κουράσει τους μαθητές και έχουν δημιουργήσει κλίμα αποστροφής προς το μάθημα της ιστορίας. Με την νέα μέθοδο όμως οι μαθητές γίνονται ερευνητές, επιστήμονες καθώς και ιστορικοί. Εξετάζουν διάφορες ιστορικές πηγές, αναλύουν περιεχόμενο φωτογραφιών ενώ η μελέτη των μαρτυριών αποτελεί ξεχωριστή εμπειρία και έχει την μορφή αφήγησης ιστορίας με πραγματικά όμως γεγονότα, γεγονός που συναρπάζει τα παιδιά και έλκει την προσοχή τους. Κατακτούν την νέα γνώση μέσω της έρευνας με αποτέλεσμα η μάθηση να είναι εμπειρική άρα και ευκολότερα κατανοητή. Επίσης οι μαθητές λόγω των ομάδων μαθαίνουν να συνεργάζονται με άλλους ανθρώπους αλλά και να τους σέβονται, να ανταλλάσσουν ιδέες και απόψεις, να μοιράζονται αρμοδιότητες ώστε να οδηγηθούν στην εκπλήρωση των επιθυμητών στόχων.

Διαπιστώθηκε βέβαια πως εγκυμονούν ορισμένοι κίνδυνοι οι οποίοι αφορούν την εγκυρότητα των ιστοριών. Η κατάσταση αυτή επηρεάζεται από την καλή ψυχική και σωματική κατάσταση των μαρτύρων ώστε να μην αλλοιώνονται γεγονότα και καταστάσεις εξαιτίας της παρόδου του χρόνου. Ενώ θα πρέπει να κατοχυρωθεί η αμεροληψία και η ειλικρίνεια των μαρτύρων. Ο κίνδυνος αυτός μπορεί να εξαλειφθεί με την σύγκριση ή ταυτοποίηση των μαρτυριών με άλλες έγκυρες πηγές ή την εμβάθυνση και μελέτη επιστημονικών ερευνών από τις οποίες προκύπτουν ορθότερα επιστημονικά συμπεράσματα.

10.ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Για να θριάμβευση η ζωή, Ριζοσπάστης, Αθήνα, 1996
- Α' Πανελλαδικό Συνέδριο Γυναικών (Ντοκουμέντα από το αρχείο της Ρόζας Ιμβριώτη), ΟΓΕ, Αθήνα, 1985
- Κατίνα Μανιτάρα- Ζώργιου, Αετόπουλο, Μαχήτρια, Αξιωματικός του ΔΣΕ στη Ρούμελη, Copyright, Αθήνα, 2015
- Κώστας Γκριτζώνας, Μαχήτριες του Δημοκρατικού Στρατού, Φιλίστωρ, Αθήνα, 2001
- ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ ΤΟΥ '44 ΚΡΙΣΙΜΗ ΤΑΞΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ, Τμήμα Ιστορίας της ΚΕ του ΚΚΕ, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 2014
- Το ΚΚΕ στον ιταλοελληνικό πόλεμο 1940-41, Τμήμα Ιστορίας της ΚΕ του ΚΚΕ, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 2015
- IBAN Μ.ΜΑΙΣΚΙ, ΠΟΙΟΣ ΒΟΗΘΗΣΕ ΤΟΝ ΧΙΤΛΕΡ; , Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 2015
- Νίκος Κυρίτσης, Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 2012
- Αριστομένους Α. (2000), Γράμμος- Βίτσι Τόποι Τραγωδίας, ΜΑΙΑΝΔΡΟΣ, Θεσσαλονίκη
- ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, Τμήμα Ιστορίας της ΚΕ του ΚΚΕ, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 2016
- 70 χρόνια από την ίδρυση του ΔΣΕ, Οδηγητής, Αθήνα, 2016
- Σύντομη Ιστορική Αναφορά για Πρέσπες – Βίτσι, Οδηγητής, Αθήνα, 2016
- Φρεγγίδου- Μητρολιού Ελπίδα, Γαρέφω- ταξίδι στις αναμνήσεις μιας ζωής, Θεσσαλονίκη, 2013
- ΑΙ ΜΑΧΑΙ ΤΟΥ ΒΙΤΣΙ ΚΑΙ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΟΥ 1949, Γενικό Επιτελείο Στρατού, Ελεύθερη Σκέψις, 2000
- Νικοπούλου Ν.(2016), Η εκπαίδευση των προσφύγων στα πρώην ανατολικά κράτη, Πτυχιακή εργασία
- Βογιατζής. Θ, ΤΑ ΕΑΣΑΔΙΑ, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 2017

11. ΙΣΤΟΓΡΑΦΙΑ

Ριζοσπάστης:

<https://www.rizospastis.gr/page.do?publDate=9/5/2017&pageNo=13>

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82_%CE%95%CE%BC%CF%86%CF%8D%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%A0%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%BF%CF%82_1946%E2%80%931949#%CE%A4%CE%B1_%CE%94%CE%B5%CE%BA%CE%B5%CE%BC%CE%B2%CF%81%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%AC_%CF%84%CE%BF%CF%85_1944

Ελληνικός Εμφύλιος, ιστοσελίδα:

http://ellinikosemfilios.blogspot.com/2012/01/blog-post_28.html

Ριζοσπάστης:

file:///C:/Users/maria/Desktop/ΤΕΛΟΣ/πτυχιακή/Η%20ήττα%20και%20η%20υποχώρηση%20του%20ΔΣΕ%20_%20ΙΣΤΟΡΙΑ%20_%20ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ.html

Ριζοσπάστης:

file:///C:/Users/maria/Desktop/ΤΕΛΟΣ/πτυχιακή/8%20Μάρτη%20-%20Αρχαικό%20υλικό_%20«ΓΙΑ%20ΤΗ%20ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ%20ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΙΚΗ%20ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ»_.html

<file:///C:/Users/maria/Desktop/ΤΕΛΟΣ/πτυχιακή/ΔΙΑΛΕΞΗ%20ΓΙΑ%20ΤΟ%20ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ%20ΖΗΤΗΜΑ.html>

[file:///C:/Users/maria/Desktop/ΤΕΛΟΣ/πτυχιακή/Εκδήλωση%20-%20αφιέρωμα%20στις%20μαχήτριες%20του%20ΔΣΕ%20_%20ΚΟΜΜΑΤΙΚΗ%20ΖΩΗ%20ΚΑΙ%20ΔΡΑΣΗ%20\(ΤΕΤΡΑΣΕΛΙΔΟ\)%20_%20ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ.html](file:///C:/Users/maria/Desktop/ΤΕΛΟΣ/πτυχιακή/Εκδήλωση%20-%20αφιέρωμα%20στις%20μαχήτριες%20του%20ΔΣΕ%20_%20ΚΟΜΜΑΤΙΚΗ%20ΖΩΗ%20ΚΑΙ%20ΔΡΑΣΗ%20(ΤΕΤΡΑΣΕΛΙΔΟ)%20_%20ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ.html)

file:///C:/Users/maria/Desktop/ΤΕΛΟΣ/πτυχιακή/Το%20ΟΧΙ%20του%20ελληνικο%20λαού%20_%20ΙΣΤΟΡΙΑ%20_%20ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ.html

file:///C:/Users/maria/Desktop/ΤΕΛΟΣ/πτυχιακή/Η%20συνθηκολόγηση%20της%20Ιταλίας%20στο%20Β%60%20Παγκόσμιο%20Πόλεμο%20_%20ΙΣΤΟΡΙΑ%20_%20ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ.html

file:///C:/Users/maria/Desktop/ΤΕΛΟΣ/πτυχιακή/Η%20ίδρυση%20του%20ΔΣΕ%20_%20ΠΟΛΙΤΙΚΗ%20_%20ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ.html

file:///C:/Users/maria/Desktop/ΤΕΛΟΣ/πτυχιακή/Η%20γυναίκα%20στο%20ΔΣΕ%20_%20ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ.html

file:///C:/Users/maria/Desktop/ΤΕΛΟΣ/πτυχιακή/Η%20συνθηκολόγηση%20της%200Ιταλίας%20στο%20Β%60%20Παγκόσμιο%20Πόλεμο%20_%20ΙΣΤΟΡΙΑ%20_%20ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ.html

<http://www.efsyn.gr/arthro/o-polemos-poy-sfragise-ti-syghroni-elliniki-istoria>